

I foreldrenes sted

«En kvalitativ studie av ansattes arbeid for å fremme
resiliens hos enslige mindreårige flyktninger»

Anja Kristel Borgund

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for helsevitenskap

<http://www.usn.no>

© 2017 Anja Kristel Borgund

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

SAMMENDRAG

Bakgrunn: Hvert år kommer det enslige mindreårige flyktninger til Europa og Norge. Studien omhandler arbeidet som utføres for denne gruppen barn og unge etter at de har fått innvilget asyl og er bosatt i en kommune. Denne gruppen barn og unge er like forskjellige som andre barn og unge. Det de har til felles er at de er uten foreldre eller andre omsorgspersoner i et nytt land. De har flyktet fra land preget av grove menneskerettighetsbrudd, konflikter og krig. For å gi disse barna og ungdommene muligheter for en god fremtid, et godt liv og bli en god samfunnsborger vil omsorgen for dem være viktig.

Tema og problemstilling: Tema for studien er ansattes resiliensstyrkende arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Studiens problemstilling er: Hvilke faktorer vektlegger ansatte i arbeid for å styrke enslige mindreårige flyktnings resiliensprosess?

Teorigrunnlag: Studien bygger på aktuell faglitteratur om resiliens, sosialt arbeid og enslige mindreårige flyktninger. Litteraturen belyser risiko- og beskyttelsesfaktorer, samt resiliensprosessen. I studien er også litteratur om sosialt arbeid og omsorgsarbeid belyst, sett i lyset av jobben de ansatte gjør for å fremme resiliens hos enslige mindreårige flyktninger. Faglitteratur om enslige mindreårige flyktninger blir også tematisert i studien.

Metode: Studien har en kvalitativ metode med fenomenologisk -hermeneutisk tilnærming. Datamaterialet er samlet inn ved dybdeintervju med 7 informanter. Informantene er ansatte som jobber i bofellesskap og team for oppfølging av enslige mindreårige flyktninger.

Hovedfunn: Funn fra analysen resulterte i hovedtema «i foreldrenes sted». Videre er det identifisert to temaer. Tema «verdibasert tilnærming» representerer undertemaene «relasjon, trygghet og omsorg» og religion og integrering». Temaet «praktisk tilnærming» representerer undertemaene «tilrettelegging og mestring», «å navigere sammen» og «sammen om det».

Konklusjon: Funnene viser at de ansattes arbeid omfavner alle spekter i livet til ungdommene. De ansattes resiliensstyrkende arbeid har fokus på å skape relasjon, trygghet og mestring. De legger til rette for integrering samtidig som de vektlegger at ungdommene skal kunne beholde sin religion. De ansattes resiliensstyrkende arbeid er preget av helhetlig omsorg for ungdommene med fokus på den enkeltes behov. Den helhetlige omsorgen er preget av kjærlighet.

Nøkkelord: Resiliensstyrkende, resiliens, ansatte, enslige mindreårige flyktninger, ungdommer, beskyttelse, risiko, fenomenologisk-hermeneutisk, kvalitative intervju.

Antall ord: 28973.

ABSTRACT

Background: Each year unaccompanied minor refugees come to Europe and Norway. This study presents the work carried out for this group of children and youths after they have been granted asylum and are residents in a municipality. This group is as diverse as other people. What they have in common is that they do not have parents or other caregivers in their new country. They have escaped from places with human rights violations, severe conflicts and wars. To give these children and youths an opportunity for a good life and future, as well as providing them with the basis for being good citizens, it is important that they are cared for.

Theme and issue: This study is about employees' work for resilience with unaccompanied minor refugees. The issue is: What factors do employees emphasize in efforts to strengthen unaccompanied refugee resilience process.

Theory: The study is based on current literature on resilience, social work and unaccompanied refugee minors. The literature highlights risk factors, protective factors, and the resilience process. Literature about social work and care taking by the personnel to promote resilience among unaccompanied refugee minors are also mentioned. Nonfiction about unaccompanied refugee minors is also discussed during the study.

Method: The study has a qualitative method with phenomenological hermeneutic approach. Data is collected by in-depth interviews with seven informants. The informants are employees working in communities and team supervision of unaccompanied refugee minors.

Key findings: Findings from the analysis resulted in the main theme "in parents' place". In addition the analysis resulted in two themes. The first theme is "value-based approach", and it is based on the sub themes «relationship, security and care», and «religion and integration». The second theme is "practical approach", and it is based on the sub themes "facilitation and coping", "to navigate together" and «together about it»*.

Conclusion: The findings show that the employee's work encompasses all range in the lives of children and youths. Employees' resilience strengthening work has focused on creating relationships, self-confidence and coping mechanisms. They facilitate integration while emphasizing young people to keep their religion. Employee resilience strengthening work is characterized by comprehensive care for young people with a focus on the individual's needs. The holistic care is characterized by love.

*Name of themes and sub themes are directly translated from Norwegian.

Keywords: Resilience strengthening, resilience, employees, unaccompanied refugee minors, youth, protection, risk, phenomenological-hermeneutic, qualitative interviews.

Words: 28973.

FORORD

Materstudien min om enslige mindreårige flyktninger er nå ferdig og jeg har lært mye om mange ting. Det jeg sitter igjen med er et enda mer brennende engasjement for denne gruppen barn og unge. Jeg har fått svar på flere spørsmål samtidig som nye spørsmål har oppstått. Enslige mindreårige flyktninger er sårbare og ressurssterke mennesker. Å jobbe med denne gruppen flyktninger er utfordrende og i aller høyeste grad givende. Jeg vil takke informantene i studien for jobben de gjør hver dag. For deres oppriktige omsorg for ungdommene. Denne omsorgen har jeg fått ta del i gjennom intervjuene med dere. Hvor dere delte av deres kunnskaper og erfaringer fra arbeidet. Lengden på intervjuene var det klokken som avgjorde. For meg var intervjuene med hver og en av dere en magisk opplevelse. Tusen takk!

Jeg vil takke min veileder dosent Ellen Andvig ved Høyskolen i SørØst-Norge for veiledning, engasjement og utholdenhet.

En stor takk til min familie Eben, Melina, Eleni og Kåre for at dere trodde dette var mulig. Dere gav meg tid og rom for å gjennomføre dette og all støtte og hjelp dere har gitt. Takk også til min kjære venninne Alexandra for diskusjoner og språkvask.

Lier, januar 2017

Anja Kristel Borgund

INNHALDSFORTEGNELSE

1 Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for studien.....	1
1.2 Rettigheter og føringer for enslige mindreårige flyktninger.....	2
1.3 Hensikt med studien.....	4
1.4 Studiens problemstilling.....	4
1.5 Forforståelsen til studien.....	5
1.6 Resiliens i fokus.....	5
1.7 Oppgavens oppbygging.....	6
2 Teori.....	7
2.1 Resiliens.....	7
2.2 Resiliensforskning.....	8
2.3 Å klare seg.....	9
2.4 Risiko og beskyttelse.....	10
2.4.1 Risiko.....	10
2.4.2 Samfunnsmessige risiko.....	10
2.4.3 Familiemessige risikofaktorer.....	10
2.4.4 Individuelle risikofaktorer.....	10
2.5 Beskyttelsesfaktorer.....	11
2.6 Ansattes resiliensarbeid med enslige mindreårige flyktninger.....	13
2.7 Kjærlighet i arbeid med mennesker.....	18
2.8 Enslige mindreårige flyktninger hvem er de og hva trenger de.....	19
2.8.1 Resurssterke og sårbare.....	21
2.9 Forskning.....	22
2.9.1 Resiliensforskning.....	22
2.9.2 Kunnskapsstatus om enslige mindreårige flyktninger.....	23
3 Design og metode.....	26
3.1 Vitenskapsteoretisk forankring.....	26
3.2 Kvalitativ metode.....	27
3.3. Forberedelse og gjennomføring av intervju.....	28
3.3.1 Rekruttering.....	28
3.3.2 Utvalg.....	28
3.3.3 Gjennomføring av intervjuer.....	29
3.4 Transkribering.....	29
3.5 Analyse.....	29
3.6 Etske refleksjoner.....	30
3.7 Metodisk refleksjon.....	31

3.7.1 Studiens validitet.....	32
4 Presentasjon av funn	34
4.1 I foreldrenes sted	34
4.2 Verdibasert tilnærming	34
4.2.1 Relasjonbygging, trygghet og omsorg	34
4.2.2 Religion og integrering	38
4.3 Praktisk tilnærming	41
4.3.1 Tilrettelegging og mestring	41
4.3.2 Å navigere sammen	42
4.3.3 Sammen om det	47
5 Diskusjon.....	50
5.1 Individuelle resiliensfaktorer	50
5.1.1 Mestring	52
5.2 Familiemessige resiliensfaktorer.....	54
5.3 Resiliensfaktorer i nettverket.....	56
5.4 Kjærlighet.....	59
6 Videre forskning og konklusjon	61
6.1 Tanker om videre forskning	61
6.2 Konklusjon	61
7 Referanser.....	63

Vedlegg:

1. Informasjonsbrev til kommune
2. Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt
3. Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger Fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, NSD
4. Bekreftelse på endring fra NSD
5. Intervjuguide

OVERSIKT OVER FIGURER

Figur 1: Side 12

Figur som viser risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer i fortid, nåtid og framtid (Kvello, 2015, s. 247)

Figur 2: Side 13

Figur som viser perspektivendringen fra elendighet til resiliens (Borge, 2009, s.35).

Figur 3: Side 34

Tabell med oversikt over funn etter analyse av data i denne studien.

Figur 4: Side 58

Relasjonspyramiden, gjengitt etter Røkenes og Hanssen (2002, s.25).

1 INNLEDNING

I 2015 var totalt 65,3 millioner mennesker på flukt, halvparten av disse var barn. Antall flyktninger har økt med 5,8 millioner sammenliknet med 2014. Både internt fordrevne flyktninger og flyktninger som krysser landegrenser er det høyeste tallet som er registrert så lenge det har vært ført pålitelige statistikker (Flyktningshjelpen, 2016). 5480 søkte asyl som enslige mindreårige i Norge i 2015, 98 % av disse fikk innvilget asylsøknadene, viser tall fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2016 (bufdir)).

I følge Eide (2012) hører barn som flykter alene til både fortid og nåtid. Han nevner de jødiske barna, ungarske barn og tibetanske barn som kom til Norge i tiden 1928 og frem til 1960-årene. Enslige mindreårige asylsøkere som ankom Norge i 2015, kom flest opprinnelig fra Afghanistan, Eritrea, Syria og Somalia (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2016). United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2016) uttaler at i 2015 var 65,3 millioner på flukt. Tallene for de mennesker som flyktet over landegrensene var 21,3 millioner og 40,8 millioner var på flukt i eget land. Halvparten av menneskene som var på flukt var barn. Eurostat (the statistical office of the European Union) hevder at 88300 alenebarn søkte om asyl i et EU-land i 2015 (Eurostat, 2016).

Ifølge UNICEF (2016) er barn på flukt de mest sårbare av flyktingene i den strømmen av flyktninger verden ser i dag. Flertallet av barna som ankommer Norge alene, har flyktet fra land preget av grove menneskerettighetsbrudd, konflikter og krig. Barna har ofte rømt fra fattigdom, forfølgelse og utnyttelse, fra et liv der utvikling og utdanning har vært umulig. Derfor er det viktig at samfunnet er i stand til å oppfylle barnas rettigheter (UNICEF, 2016).

1.1 Bakgrunn for studien

Hvert år kommer det enslige mindreårige flyktninger til Europa og Norge. For å gi disse barna og ungdommene muligheter om en god fremtid, godt et liv og bli en god samfunnsborger vil omsorgen for dem være viktig. Rammene og ansvarsfordelingen for arbeidet med enslige mindreårige flyktninger er på plass, men bør hele tiden være i endring og utvikling.

I 2007 ble det foretatt endringer i Barneloven, Lov om barneverntjenester av 1992. Endringene var et nytt kapittel, kapittel 5A. Kapittel 5 A tar for seg barn under 15 år som kommer til riket, ifølge Stange, (2012). Barn som er under 15 år blir plassert på omsorgssenter i regi av Bufdir. Barna som er over 15 år er det UDI (Utlendingsdirektoratet)

som har ansvaret for, men det daglige omsorgsansvaret ligger hos statlige mottak, delegert fra UDI. Når barna/ungdommene har fått oppholdstillatelse er det det statlige barnevernet (ved Barne-, ungdoms- og familieetaten) som har ansvar for å bosette de enslige mindreårige som er under 15 år. De som er 15-18 år er det IMDi (Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet) som har ansvar for å bosette. Ved bosetting i kommunene er det oftest det kommunale barnevernet som har ansvaret for (barna) ungdommene. Kommunene velger selv hvordan den organiserer omsorgen for enslige mindreårige flyktninger. Kommunene er, uansett valg av omsorgsløsninger pliktig til å yte tjenester og tiltak i lov om barneverntjenester (Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet, 2011).

1.2 Rettigheter og føringer for enslige mindreårige flyktninger

Definisjon enslige mindreårige asylsøkere:

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og ungdom som søker asyl i Norge uten å ha følge av foreldre eller andre som utøver foreldreansvar for dem, og oppgir å være under 18 år (Barne-, og likestillings- og integreringsdepartementet, 2011 s. 11.)

Når enslige mindreårige personer kommer til Norge, benevnes de som enslige mindreårige asylsøkere (EMA), hvis de søker om asyl. Når de får oppholdstillatelse benevnes de som enslige mindreårige flyktninger (EMF). Ved innvilget oppholdstillatelse vil arbeidet med å finne bosettingskommune starte.

I studien benytter jeg betegnelsen enslige mindreårige flyktninger og ungdommer om denne gruppen. De er både ungdommer og enslige mindreårige flyktninger derfor er det naturlige betegnelser, mener jeg. I kapittel 2,7 vil jeg gi en nærmere utgreiing om enslige mindreårige flyktninger.

I følge Barnevernloven (Lindboe, 2011) har kommunene, ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger plikt på seg til å vurdere barnets behov jfr. Barnevernloven (Lindboe, 2011) § 3-4. Dette danner grunnlaget for hvilket bo- og omsorgstiltak kommunen tilbyr den enkelte enslige mindreårige flyktning (Lindboe, 2011). Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger har like rettigheter som alle andre barn i Norge. FNs Konvensjon om barns rettigheter (2003) fremmer barns behov og rettigheter. Jeg tar utgangspunkt i konvensjons stadfesting av, at i arbeidet med barn som har vært utsatt for påkjenninger skal en legge til rette for reintegrering og psykisk og fysisk rehabilitering. Dette bør ifølge barnekonvensjon skje i omgivelser som fremmer selvrespekt, verdighet og helse hos barnet (FNs konvensjoner om barnets rettigheter, 2003). Dette bidrar til min interesse for å studere resiliens fremmende arbeid, i ansatte perspektiv.

FNs konvensjoner om barnets rettigheter (2003) gjelder for alle barn samme hvor de befinner seg. FNs Konvensjon har en global anerkjennelse som politisk instrument og er ratifisert av 193 land. Konvensjonen ble inkorporert i Norges Lover i 2003. Dette betyr at FNs Konvensjon om barns rettigheter er forpliktende og gjelder for alle barn og deres rettigheter i vårt samfunn (Oppedal, Seglem og Jensen, 2009). Dette betyr at rettighetene for de enslige mindreårige flyktingene blant annet å bli hørt er betydelig styrket. Lov om barn og foreldre (1982) § 31. «*Rett for barnet til å vere med på avgjerd*» gir barn rett til å si sin mening før en avgjørelse blir tatt som vil påvirke barnet personlig fra de er 7 år. Videre sier den at barn som er over 12 år skal det tillegges barnets meninger stor vekt (Lov om barn og foreldre, 1982).

Flyktingkonvensjonen tar ikke opp barn spesielt. Enslige mindreårige asylsøkere/ flyktinger har rettigheter som er nedfelt i Flyktingkonvensjon. Flyktingkonvensjon inneholder bestemmelser for hvem som kan ansees som flyktinger og eventuelle rettigheter. Konvensjonen gir rett til å ikke å bli returnert til områder der deres sikkerhet eller liv kan være i fare (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011).

Det er stor enighet om at enslige mindreårige flyktinger er en høyrisikogruppe i forhold til å utvikle psykiske lidelser, og er i stort behov av helsetjenester.

Det finnes få statlige dokumenter som direkte tar for seg enslige mindreårige flyktingers psykiske helse og hvordan helsetjenestene skal tilrettelegges for denne gruppen. St.melding nr. 17 (Kommunal- og regionaldepartementet, 2000) bekrefter at det er behov for videre forskning og kunnskap på flyktingers psykiske helse slik:

"Det er behov for meir forskning som kartlegg omfanget av psykiske lidingar blant flyktingar, og som ser på samanhengen mellom faktorar i asyl- og busetjingsfasen og psykisk helse.
(St.melding nr. 17, 2000, s. 184).

Enslige mindreårige flyktinger er en gruppe ungdommer som er like sammensatte og komplekse som andre ungdommer, men de har ofte en tyngre historie med seg enn etnisk norske ungdommer har. Dette gjør dem til en høyrisikogruppe av ungdommer. Tormod Øia (2003) tar for seg dette i boken «*Innvandrerungdom- kultur, identitet og marginalisering*». Han mener at innvandrerungdom som ikke bor sammen med foreldrene, har høyere risiko for å utvikle asosialitet. Enslige mindreårige flyktinger er derfor en spesielt utsatt gruppe.

1.3 Hensikt med studien

Hensikten med studien er å generere kunnskap om ansattes arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Videre er det ønskelig at dette vil gi muligheter til å videreutvikle og forbedre tilbudet som gis denne gruppen barn og unge.

I denne studien vil jeg se nærmere på hva de ansattes arbeid kan bidra med i forhold til enslige mindreårige flyktninger. Ungdommer de ansatte arbeider med er mellom 15 og 23 år, de ansatte primært jobber med. Ungdommene har fått innvilget asylsøknadene sine og er bosatt i en kommune. De bor i bofellesskap eller i hybel med oppfølging. Alle har vedtak i barneverntjenesten, da denne kommunen har valgt å organisere tjenesten til enslige mindreårige flyktninger i kommunens barneverntjeneste. De ansatte er de som er nærmest ungdommene i hverdagen i deres nye liv i et nytt land.

Studien begrenser seg til én kommune og er en kvalitativ studie. Studiens mål er å være ett bidrag inn i det videre arbeidet med å gi enslige mindreårige flyktninger et grunnlag for et godt liv i Norge. Videre å gi ansatte som jobber med denne gruppen, støtte og veiledende kunnskap i resiliens fokusert arbeid.

Jeg støtter meg til Borges syn på resiliens forskning. Hun mener at ved å studere de risikoutsatte barna som lykkes vil en få kunnskap om psykisk motstandskraft og resiliens. Dette kan gi veiledende kunnskap til mer effektive metoder for å hjelpe spesielt de som ikke utvikler resiliens. Kunnskapen vil også danne retningslinjer i arbeidet med alle barn og unge ikke bare de som ikke er resiliente (Borge, 2009).

1.4 Studiens problemstilling

Problemstillingen for denne studien er:

Hvilke faktorer vektlegger ansatte i arbeid for å styrke enslige mindreårige flyktningers resiliensprosess?

I 2015 kom det største antallet enslige mindreårige flyktninger til Norge, noen sinne. Ungdommene er uten foreldre og svært mange av dem har hatt traumatiserende opplevelser både før og under flukten. Mange opplever også traumer etter ankomst til Norge. For hver og en av ungdommene er omsorgen de får i sitt nye vertsland helt avgjørende for deres fremtid. For Norge som samfunn er det viktig at ungdommene blir gode samfunnsborgere. Samfunnsborgere som er selvstendige og økonomisk uavhengige. Dette vil styrke samfunnet vårt og på sikt være samfunnsøkonomisk nyttig. Min studie er et bidrag inn i den offentlige

omsorgen for flyktningbarna. Å fremme resiliens vil både være nyttig for den enkelte ungdom, men også for det norske samfunn.

1.5 Forforståelsen til studien

Min forforståelse bygger på min utdannelse som vernepleier og mine erfaringer i arbeid med enslige mindreårige flyktninger, både som miljøterapeut og saksbehandler i barneverntjenesten. Jeg har jobbet som barnevernskonsulent i om lag ½ år. Jeg arbeider kun i forhold til enslige mindreårige flyktninger. De er både over og under 18 år, men har kommet til Norge som enslige mindreårige flyktninger. Før det hadde jeg jobbet i 7 år i ettervern, som miljøterapeut, for enslige mindreårige flyktninger, hvor flertallet var over 18 år, men hadde status som enslige mindreårige flyktninger. Mine erfaringer med denne gruppen barn og unge, spenner seg fra de meget ressurssterke som er meget målrettet i sine liv, til de som er sterkt preget av psykisk uhelse og som strever i livene sine. De som har fanget min interesse er de menneskene som har klart seg til tross for påkjenninger og risiko. Denne interesse blir større og større og gir meg motivasjon til å jobbe videre med denne gruppen barn og unge og å forske på hva vi som ansatte kan bidra med i resiliensprosessen til hver og en av disse ungdommene. Malterud (2013) forklarer forskerens forforståelse som en ryggsekk, som en har med seg inn i forskningsprosessen. Hun hevder at innholdet i ryggsekken er med og påvirker hele forskningsprosessen. Spørsmålet er ikke om forskeren påvirker prosessen, men hvordan den påvirkes (Malterud, 2013).

1.6 Resiliens i fokus

I denne studien vil jeg rette fokuset på det positive, med tanke på å fremme utvikling og resiliens. Jeg støtter meg til Førde som legger vekt på positiv psykologi som igjen vektlegger menneskets styrke (Førde, 2014). Slik jeg ser det spiller ansatte, som arbeider tett med enslige mindreårige flyktninger, en nøkkelrolle i deres utvikling mot resiliens. Slik jeg ser det er ansatte i bofellesskap og i teamet nære omsorgspersoner for ungdommene. Dette kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

Selv med fokus på resiliens i arbeidet vil ungdommene ha behov for traumebasert omsorg. Det er stor enighet om at enslige mindreårige flyktninger er traumatiserte og i stort behov av tilrettelagte helsetjenester (Eide, 2012; Oppedal et al., 2009).

Enslige mindreårige flyktninger har de samme rettigheter til helsetjenester som andre mindreårige i Norge. Det vil si at det er kommunens helsetjenester som er pliktig til å tilrettelegge for å dekke behovet for helsetjenester for enslige mindreårige flyktninger

(Kommunal- og regionaldepartementet, 2000-2001). St. meld.nr. 25 (Helse– og omsorgsdepartementet, 1997) slår fast at det ikke finnes noen oversikt som viser innvandrerbefolkningens psykiske helsetilstand og heller ikke om helsetjenestene har en god funksjon for brukere av helsetjenestene med innvandrerbakgrunn (Helse– og omsorgsdepartementet 1997). I *UngKul* rapporten kommer det frem at det kun er 30 % av de som forteller at de har post traumatiske symptomer, har oppsøkt lege eller psykolog på bakgrunn av dette de tre siste månedene. Dette kan forstås som at det er en stor andel av ungdommene som ikke får den hjelpen de har behov for (Oppedal et al., 2009).

1.7 Oppgavens oppbygging

Kapittel 2 omhandler teori om temaer som studien tar for seg. En teoretisk fremstilling av kunnskap som belyser det videre arbeidet i studien. Dette gir studien et rammeverk. I kapittel 3 presenteres studiens design og metode. Samt en fremstilling av min fremgangsmåte og arbeidsmetoder for å svare på studiens problemstilling. Studiens funn presenteres i kapittel 4. I kapittel 5 diskuteres studiens funn opp mot studiens teoretiske grunnlag som er presentert i kapittel 2. I studiens siste kapittel, kapittel 6, følger en kort oppsummering, mine tanker omkring hva videre forskning bør fokusere på, samt en konklusjon.

2 TEORI

2.1 Resiliens

Resiliens kan forstås på ulike måter. En måte å forstå begrepet på er evnen til å komme tilbake til utgangspunktet etter å ha vært utsatt for påkjenning. Bedring etter påkjenning, er menneskets evne til å hele seg selv. Det vil si at mennesket gjenoppretter sin psykologiske fungering. Resiliens kan forstås som barnets motstandskraft mot å utvikle psykisk uhelse. Dette uttrykkes ved at barnet har god og vellykket tilpasning til tross for opplevelser av truende omgivelser og kriser (Borge, 2009).

Borge (2009) henviser til Rutters definisjonen på resiliens:

«Resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativ stor risiko for å utvikle problemer eller avvik» (Rutter ref. i Borge, 2009, 15).

Resiliens er et engelsk ord. Det er gjort noen forsøk på å oversette og finne et norsk ord for resiliens, som for eksempel «motstandskraft» eller «løvetannbarn». Waaktaar og Christi (2000) mener at dette ikke er begreper som er dekkende nok fordi det peker på personlige egenskaper hos den resiliente, men resiliens er en prosess som involverer både omgivelsene og personen (Waaktaar og Christi, 2000). Rutter (1990) forklarer resiliensprosessen slik:

“Resilience involves a range of processes that bring together quite diverse mechanisms operating before, during and after encounter with stress experience or diversity” (Rutter, 1990).

Resiliens kan også forstås som konsekvensene av en persons beskyttelsesfaktorer, ifølge Kvello (2015). Resiliens kan finnes som en engangshendelse, men også som vedvarende prosesser, og omfatter begrepene å opprettholde, forbedre og gjenopprette. «Opprettholde og forbedre» viser til resiliensprosesser som skjer over tid. «Gjenopprettelse» derimot, viser til et engangsfenomen og kan sees på som menneskets spenst eller gjenopprettelse til sin psykologiske fungering. Dette skjer ved at en kommer tilbake til sin vanlige atferd etter å ha vært utsatt for risiko, ifølge Borge (2009).

Waaktaar og Christie (2000) mener at forskning viser at de viktigste kjennetegnene ved barn som har en tilfredsstillende utvikling kan deles i tre kategorier: Faktorer ved barnets familiesituasjon, barnets egenskaper og utvalgte kjennetegn ved nettverket omkring barnet.

2.2 Resiliensforskning

Borge (2009) hevder at å forske på resiliens er nødvendig for å forstå hvordan man hjelpe på best mulig måte (Borge, 2009). Hun mener at resiliensforskning skal ta utgangspunkt i sårbare grupper barn (Borge, 2008). Dette i tråd med min studie på enslige mindreårige flyktninger (jf. kap. 2.7). Resiliensforskning er ifølge Waaktaar og Christie (2000) en side av forskning på epidemiologisk risiko. I denne type forskning er det menneskers fungering og kartlegging av effekten stressfaktorer kan ha på den. Det er ulike belastningsformer som har vært forsket på, som krig, katastrofer, tortur, flukt og tap av mennesker som stod personen nær. Videre er også effekten av langvarige påkjenninger tidlig i livet studert. Ulike forhold har blitt forsket på, som for eksempel å vokse opp med foreldre med psykisk sykdom, omsorgssvikt, fattigdom, arbeidsledighet, flyttet ofte, å vokse opp i belastet nabolag og andre negative sosioøkonomiske utfordringer. Denne type stress ser ut til å påvirke utviklingen til barn og unge og kan føre til avvik. Forskning viser at samme hvilke påkjenninger og hvor tidlig i livet disse fant sted, er det alltid noen mennesker som ikke utvikler langvarige problemer, noen av dem ser ut til å komme seg tilbake til utgangspunktet slik de var før belastningen fant sted. Andre klarer faktisk å komme styrket ut av påkjenningene. Denne gruppen mennesker forstås som resiliente. Resiliente menneskers vanlige måter å komme seg videre på, til utvikling og vekst er det resiliensforskere søker å kartlegge (Waaktaar og Christie, 2000). Rutter (1987) hevder at en bør ha fokus på beskyttende prosesser og mekanismer heller enn å forsøke å finne bredt spekter av beskyttelsesfaktorer. Han mener det bør søkes svar på hvorfor noen opprettholder høy selvfølelse og mestringstro selv om de utsettes for samme motgang som får andre mennesker til å miste håpet og gi opp (Rutter 1987).

Antonovskys (1987) begrep saltuogenese peker på hva som gjør at vi holder oss friske, det motsatte av patogenese, som forteller hva som gjør oss syke. Antonovskys begrep «sence of coherence» beskriver kjernefaktorene som gjør at mennesket tåler sykdom godt og som påvirker sykdomsutvikling. Ulike mennesker har ulike ressurser, noe som gir den enkelte ulikt utgangspunkt for hvordan de behersker sykdom. Ressursene kan forstås som en form for grunnholdning. Det er denne grunnholdningen Antonovsky benevner som «sence of coherence». Det er gjort flere forsøk på å oversette begrepet til norsk, men det er vanskelig å finne et norsk ord eller begrep som er dekkende. Opplevelsen av sammenheng eller forutsigbarhet er ord som er delvis dekkende. «Sence of coherence» kan deles i tre dimensjoner: Personen mener situasjonen er forutsigbar og logisk, personen har tro på at det som kreves i en ny situasjon er overkommelig og personen har tro på at nye situasjoner kan påvirkes. Antonovskys arbeid har bidratt med kunnskap til innsikt i prosesser som er grunnleggende for resiliens. Hans teoretisering kan danne grunnlag for forståelse av andre

påkjenninger enn sykdom. En hypotese er at faktorene i «sense of coherence» kan gjelde for vansker og stress og med dette kan gi en forklaring på at noen mestrer bedre enn andre å tilpasse seg ulike situasjoner. (Antonovskys, 1987).

2.3 Å klare seg

Borge (2008) hevder at løvetannbarn er et kjent begrep og oppstod som en måte å omtale barn som klarte seg, som utviklet resiliens. Løvetannbarnbegrepet kan forstås som beslektet begrep med resiliens, men advarer mot å tro at barnet selv kan utvikle resiliens, ene og alene. Det er mange elementer som må være på plass for at et barn skal utvikle resiliens. Resiliens er uløselig bundet til risiko. Resiliensprosessen utvikles først etter at individet har vært utsatt for påkjenninger. Prosessen kan forstås som en transformasjon hvor den går fra å være en påkjenning til å utvikles til virkning. Virkningen kan da bli enten forbedring eller forverring av den psykiske helsen. Håndteringen av påkjenningen må være kontrollert for å gi beskyttelse, en mindre god håndtering av påkjenningen kan gi økt sårbarhet. Kontrollert håndtering av påkjenninger er en av tre viktige faktorer ved utvikling av resiliens. Faktor nummer to omhandler personlighet og ego-resiliens. Denne faktoren kan forstås som en ressurs til å komme seg etter å ha vært utsatt for alvorlig risiko. Nummer tre av faktorene er at resiliens tar tid. Resiliensprosessen trenger ikke å starte umiddelbart etter påkjenningen, den kan utvikles på et senere tidspunkt i livsløpet (Borge, 2008).

Mestring er et annet beslektet begrep, men kan ikke erstatte resiliens. Dette fordi mestring kan læres, samt at mestring ikke innbefatter risikodimensjonen som må være tilstede i en resiliensprosess. Mestringsbegrepet skiller seg fra resiliens ved at en kan håndtere ting negativt, nøytralt eller dårlig. Resiliens er ikke negativ eller nøytral, men handler om positiv mestring. Mestring kan derimot fungere forebyggende for vansker i fremtiden. (Borge, 2009). Mestring er en av flere viktige beskyttelsesfaktorer, som kan moderere eller beskytte mot senskader av alvorlig risiko (Bræin og Christie, 2012). Waaktaar og Christie (2000) hevder at i et resiliensperspektiv dekker mestring flere viktige områder. De mener at de viktigste områdene for mestring innen resilienfeltet er gjennom sosial kompetanse, stressmestringskompetanse og ferdighetskompetanse. Ferdighetskompetanse omfatter kompetanse særlig innen skole, aktiviteter, sport og hobbyer.

2.4 Risiko og beskyttelse

2.4.1 Risiko

Risiko er en forutsetning for at resiliensprosess skal finne sted. Det må jobbes både resiliensfremmende og risiko reduserende (Borge, 2008). Risikofaktorer kan deles i tre grupper, familiære, samfunnsmessige og individuelle risikofaktorer. Risikofaktorer kan være kroniske og opptre parallelt. Flere risikofaktorer som opptrer samtidig er å betegne som alvorlig. Det viktigste er ikke risikofaktoren i seg selv, men de mekanismene og prosessene den utløser (Borge, 2009). Risikofaktorer kan forstås som forhold som øker sjansene for å utvikle sosiale og/eller psykiske vansker (Kvelling, 2015).

2.4.2 Samfunnsmessige risiko

Samfunnsmessig risiko kan deles i to grupper, katastrofer skapt av naturen og katastrofer skapt av mennesker. Naturkatastrofer kan være jordskjelv, flom, vulkanutbrudd og skogbrann. Menneskeskapte katastrofer kan være ulykker med atomutslipp ved atomkraftverk, ulike former for terrorangrep eller skyteepisoder. Stor fattigdom og hjemløshet er en annen samfunnsmessig risiko faktor for barn (Borge, 2009).

2.4.3 Familiemessige risikofaktorer

Foreldre og deres roller er tett knyttet til familiebasert risiko. Fysisk og eller psykisk omsorgssvikt, rusmiddelbruk hos omsorgspersoner og vold i familien utgjør belastninger som er risikofaktorer i barns utvikling (Borge 2009; Kvelling, 2015).

2.4.4 Individuelle risikofaktorer

Individuelle risikofaktorer kan være knyttet til barnets status, til biologisk medfødte vansker og til barnets personlighet og temperament. Barnets status som kan utgjøre en risikofaktor er for eksempel det å være flyktning, immigrant, barnevernsbarn eller offer for overgrep. Komplikasjoner ved fødsel og utvikling av alvorlige tilpasningsvansker er eksempler på biologiske medfødte risikofaktorer. Barnets personlighet og temperament kan utgjøre en risiko ved ekstrem sjenertethet, som kan føre til isolasjon og således føre til økt risiko for å utvikle psykiske vansker. Et barns utfordrende temperament kan være en beskyttelsesfaktor viser resiliensforskning (Borge, 2009).

2.5 Beskyttelsesfaktorer

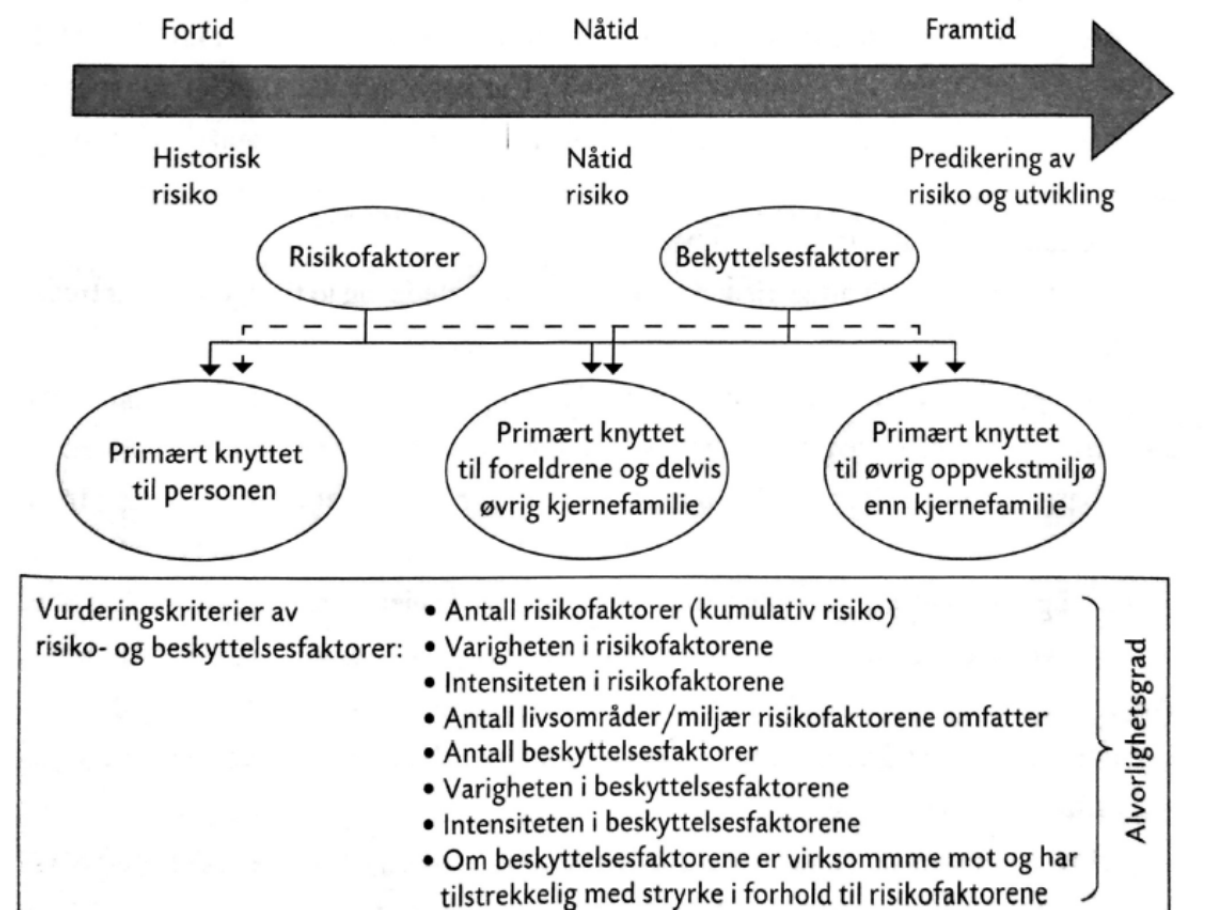
Beskyttelsesfaktorer er de faktorene som modererer utvikling av problemer når en utsettes for påkjenninger. I likhet med risikofaktorer kan beskyttelsesfaktorer deles i tre grupper, miljømessige/sosiale faktorer, biologiske/genetiske faktorer og mentale faktorer (Werner, 2005).

Beskyttelsesfaktorer kan betegnes som en tredje variabel og har innvirkning på forholdet mellom en risikofaktor og negativ utvikling. Et eksempel er beskyttelsesfaktoren «å ha gode venner». I forbindelse med depresjon eller seksuelt misbruk, så har det å ha venner vist seg til en viss grad å kunne beskytte seksuelt misbrukte barn mot utvikling av psykisk uhelse (Gjelsvik, 2008). Barn og unge er sårbare for påkjenning, men sårbarhet for en risikofaktor kan gi beskyttelse mot en annen påkjenning. Sårbarhet ovenfor en spesiell risiko, som gir antisosiale utfordringer, kan i andre situasjoner være en beskyttelsesfaktor mot depressive vansker i andre settinger (Borge, 2009).

Kvello (2015) hevder at begrepet beskyttelsesfaktorer først kan benyttes når det har gitt en modererende effekt ved risikopåvirkning, i andre situasjoner brukes ressurser eller andre sammenfallende begreper. Effekten av beskyttelsesfaktorene kommer som regel best til syne ved betydelige risikopåkjenninger som har pågått over tid. En beskyttelsesfaktor kan gi beskyttelse for flere ulike påkjenninger (Kvello, 2015).

Borge (2009) peker på at det ikke er risikoen i seg selv som gir uheldig utfall, avgjørende er hvilke mekanismer den aktiverer. Borge (2009) benytter begrepene «*risiko, virkning og virkningsmekanismer*» for å forklare bakgrunnen til, for eksempel, at psykisk uhelse hos barn (virkning) ikke alene skyldes vanskelige sosiale kår, eller psykiske utfordringer hos foreldrene (risiko). Om disse to faktorene til sammen reduserer foreldrenes evner til å oppdra (virkningsmekanisme) barnet, vil dette være avgjørende for utfallet for barnet (Borge 2009). Beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer er atskilte forhold i betydningen av at en person som skårer lavt på risikoforhold, vil den ikke automatisk danne en beskyttelsesfaktor. Det er et komplisert samspill mellom risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer som forteller hvordan mennesker utvikler seg og gir en forklaring for den livskvaliteten de opplever at de har (Obradovica, 2012).

Figur 1: Samspill mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer (Kvello, 2015, s. 247).

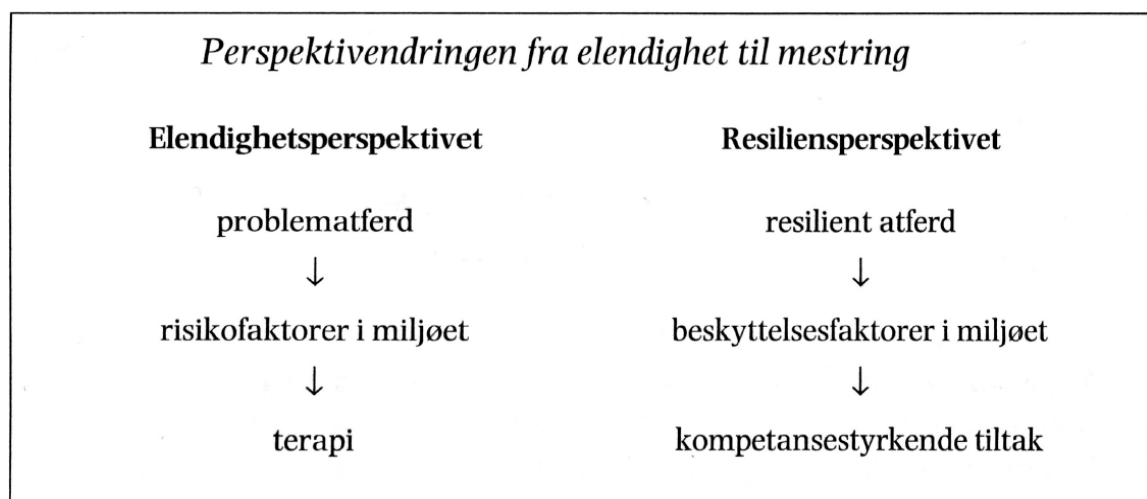
Tidlig i resiliensforskningen var forskerne opptatt av ulike risikofaktorer og resiliens. Nå er det selve resiliensprosessen som er i fokus hos forskerne. En er ikke opptatt av hva som kan være til skade for barnet, men man prøver heller å se hvilke mekanismer det enkelte barn benytter for ikke å få psykiske vansker av den psykososiale risikoen (Borge, 2009). Påkjenning kan gi negativ effekt på utviklingen, men også en nøytral effekt kan være årsaken. Nøytral effekt forekommer når visse typer risikofaktorer ikke gir noen effekt på barnet. En vellykket takling av risiko og stress, vil vise seg ved positiv effekt. Den personlige forståelsen av møtet med risiko er derfor avgjørende (Borge, 2009). Et eksempel, et flyktningbarns status kan forstås som en utmerket sjanse til å få et godt liv, eller den kan forstås som et brudd i relasjoner, en trygg tilværelse og tilknytning til miljø barnet er født i. Den kan oppleves som utrygge møter med uforutsigbare, ukjente mennesker og omgivelser. Påkjenninger som stress må knyttes til hvordan barnet opplever, fortolker og møter omgivelsene (Borge, 2009). Kvello viser til at håndteringen av stress og hvor sensitive de er,

varierer stort. I hvilken grad håndteringen er vellykket hviler ofte på en kompleksitet mellom miljøforhold og biologisk/genetiske forhold (Kvelling, 2015).

Borge (2008) omtaler noen beskyttelsesfaktorer som variabler. I dette legger hun beskyttelsesfaktorer som ved manipulasjon øker muligheten for positivt resultat, dette kalles kausale beskyttelsesfaktorer. De kausale beskyttelsesfaktorene er sentrale i forståelsen av resiliens og med det også i forebyggingen ved implementerende tiltak.

Grunnleggende prinsipper for intervensjon anbefaler at en forebygging og behandlende intervensjon har fokus på å styrke beskyttelsesfaktorene, redusere risiko og symptomer hos personen. (Borge, 2008). Dette tyder på at intervensjoner som har som mål å styrke beskyttelsesfaktorene og moderere risikofaktorene på flere nivåer i menneskets liv parallelt, vil gi bedre resultater enn tiltak som rettes inn på enkeltfaktorer (Borge, 2008).

Figur 2: Perspektivendringen fra elendighet til resiliens (Borge, 2009, s.35).

I korte trekk kan en oppsummere resiliensprosessen i prosesser som skjer ved at barnet/ungdommen drar nytte av de beskyttelsesfaktorene som er tilstede både i seg selv og i omgivelsene. Dette modererer/fjerner risikofaktorene og styrker barnet/ungdommens opplevelse av mestring, gjennom opplevelsen av sammenheng og via omgivelsene barnet/ungdommen lever i (Borge, 2009).

2.6 Ansattes resiliensarbeid med enslige mindreårige flyktninger

Nasjonal og internasjonal forskning og litteratur som omhandler omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere skiller ikke mellom bosetting (i kommune) eller mottak. Dette kan ha bakgrunn i at forskjellige land har ulik praksis når det gjelder ankomst for enslige mindreårige

asylsøkere. Uansett hvilke rutiner og policy som foreligger ved mottak, kan en anta at god omsorg har felles trekk. Det er bemerkelsesverdig at både norsk og internasjonal litteratur ofte dreier seg om de samme problemstillingene i forskningen selv om de har forskjellige asyl og integreringssystem (Lidèn, Eide, Hidle, Nilsen, og Wærdahl, 2013).

Enslige mindreårige flyktninger har til felles at de har mistet sine tilknytningspersoner under flukten. I tillegg har noen av dem også opplevd store tap før flukten. Hvis de får muligheter til å knytte langvarige relasjoner og blir gitt god omsorg, vil dette kunne bidra til viktig beskyttelse for de enslige mindreårige flyktningene (Bræin og Christie, 2012).

Oppedal et al. (2009) beskriver barn og unges behov for omsorg, støtte og hjelp fra ansatte. Omsorgsfulle ansatte vil dekke behovet for å føle tilhørighet, trygghet, betydningsfullhet og føle seg verdsatt. Om de opplever nederlag, motgang eller bekymringer er ønsket om trøst viktig del av omsorgen som dekkes av ansatte. Behovet for hjelp til å ta avgjørelser og veiledning ved veivalg vil også omfattes av omsorgen ansatte gir. Andre viktige bidrag i omsorgen kan være praktisk hjelp til å finne frem og/eller hjelp til å forstå. Omsorgen omfatter også å være en trygg omsorgsbasis for ungdommer som skal utvikle seg å bli uavhengige og selvstendige. Videre må ansatte være tilgjengelige i mange andre praktiske og følelsesmessige situasjoner. Videre vises det til tidligere studier av enslige mindreårige flyktninger der de uttrykker ønske om å behandles som «normale» ungdommer. De legger også vekt på behovet for en voksenperson som bryr seg om «meg» og de har ønske om å få ta en utdanning (Oppedal et al., 2009).

Førde (2014) beskriver hvordan enslige mindreårige flyktninger ikke har en virkelig medbestemmelse over eget liv. Det er mange ulike instanser som politikere, mottaksansatte, innvandringsmyndigheter med flere, som har myndighet til å bestemme. Dette er ikke i tråd med gjeldende forskning både i forhold til empowerment og sense of coherence.

Empowerment og resiliens henger tett sammen. En tilstand der det oppleves at andre har myndighet over en og ikke har noen form for påvirkning innebærer en risiko, da med fokus på utvikling av god psykisk helse. Ved å jobbe for å forandre menneskers forståelse og fortolkninger av livssituasjonen vil den kunne oppfattes mer meningsfull. Dette kan en gjennom å minske opplevelsen av å ikke ha orden i de indre system, ved å forandre situasjonen til å forstås som mindre kaotisk (Førde, 2014). Bengtson og Ruud (2012) vektlegger at hjelpere bør fokusere på stabilisering av affektregulering og fungering i hverdagen. Ved ustabil livssituasjon kan en fungerende hverdag være til hjelp, samt å vite hva en skal gjøre for å hjelpe seg selv (Bengtson og Ruud, 2012).

Førde trekker frem et svært viktig poeng, at resiliens ikke er noe som skjer av seg selv, men via samhandling med miljøet en lever sitt liv i (Førde, 2014).

Bengtson og Ruud (2012) er opptatt av hvordan hjelpere kan bidra til resiliensutvikling hos ungdommer. De mener at vi som hjelpere kan påvirke hvordan de unge har det, ved å hjelpe dem til ulike aktiviteter som kan gi mestringsopplevelser, legge til rette for god læring på skolen og tilby god relasjon. Aamodt (2014) hevder at sosialt arbeid er omsorg ikke noen eier eller har, men er resultatet av relasjon mellom klienten og sosialarbeideren. Hun henviser til Kari Martinsens (Martinsen ref. i Aamodt, 2014) beskrivelse av at omsorg er å inngå i en relasjon, å knytte bånd. Omsorg kan forstås som å være oppmerksomt tilstede for den andre og om å se den andre, gjennom dette blir tillit sentralt. Tillit er fundamentet i alle typer forhold og skal en ta imot omsorg må tilliten være på plass (Aamodt, 2014).

Bengtson og Ruud (2012) vektlegger at barna/ungdommene skal oppleve de ansatte som troverdige når de tilbyr en relasjon. Barna og ungdommene må vite hvor de har de ansatte, og de må kunne stole på dem. Dette krever ansatte som er profesjonelle miljøterapeuter med både kunnskaper og erfaringer. Ethvert møte mellom barn/ungdommene på mottak/omsorgssenter og de ansatte består også av struktur og relasjon. Alle relasjoner dannes gjennom kontakt mellom mennesker, innenfor rammen av en struktur. I likhet med forholdet mellom barn og foreldre, som skjer innenfor familiens struktur, vil den miljøterapeutiske rammen gi en grunnstruktur til relasjon mellom de ansatte og barn/ungdommene på mottak/omsorgssenter. Strukturen i seg selv er ikke nok til å gi gode og utviklingsstøttende møter for enslige mindreårige asylsøkere, men er et hjelpemiddel som kan gi rammer for relasjon eller kontakten mellom barnet/ungdommen og den ansatte (Bengtson og Ruud, 2012).

Den miljøterapeutiske grunnstrukturen kan gi støtte og bidra til å utvikle troverdige relasjoner, men da er det avgjørende at grunnstrukturen er utgangspunktet for utvikling for ungdommen. Dette er elementer som ivaretar akkurat disse barn/ungdommenes behov. Deler av den miljøterapeutiske grunnstrukturen kan være årsplaner, ukeplaner og dagsplaner. Planene kan gå helt på detaljnivå slik at det danner rammer og retningslinjer for når barnet/ungdommen skal stå opp, gå på skolen og hvilke oppgaver de ansatte har. Dette vil gi trygghet og forutsigbarhet, samt at barn/ungdommene vet at de ansatte er der om de har behov for dem og at de får tilsyn. Noen av de viktigste elementene i utviklingsstøttende omsorg er tilsyn og trygghet. Grunnstrukturen må også legge til rette for tilpasning til samfunnet i vertslandet. Dette innebærer å legge til rette for at ungdommene danner og beholder vennskap med jevnaldrende, har en meningsfull fritid, lærer seg norsk og at strukturen legger til rette for skolegang. Den miljøterapeutiske grunnstrukturen vil kunne bidra til at barna/ungdommene opplever forutsigbarhet og oversikt over sin egen hverdag, her og nå (Bengtson og Ruud, 2012).

I rapporten *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger* (2016) vektlegges også trygghet, omsorg, tilgang på voksenrelasjoner, muligheter for å danne nettverk, stabilitet og struktur som grunnleggende viktig for enslige mindreårige (Garvik, Paulsen og Berg, 2016). Omsorg er ett uttrykk mange ser i sammenheng med en foreldre-barn relasjon. I en foreldre-barn relasjon er det den ene som har, gjennom posisjon og definisjon, det overordnede ansvaret. Selv om dette kan forstås som en asymmetrisk relasjon, vil barnets uttalte behov, interesser og signaler være avgjørende for hvilke omsorgshandlinger som er foretrukne for å kunne benevnes som «god omsorg». Barn er i behov av omsorgshandlinger som er tilpasset deres behov ut fra hvor de er aldersmessig og ut fra hvordan dem er utrustet intellektuelt, sosialt og fysisk. Dette tilsier at barn trenger forskjellige omsorgshandlinger avhengig av situasjon og tid. Det er den ansatte omsorgsgiveren som har det overordnede ansvaret i omsorgsutøvelsen, barnet har ikke dette ansvaret. Omsorgen er samtidig gjensidig og relasjonelt orientert. Til tross for at det er den ansatte i relasjon som har ansvaret er alltid klienten som avgjør om hjelperen er verdig hennes tillit. Dette vil i praksis si at hjelperens kompetanse, kunnskaper og etiske verdier er underlagt klientens vurderinger. Videre er det avgjørende for om klienten ønsker å være en del av en samarbeidsallianse med hjelperen eller å motta omsorgshandlinger av hjelperen (Aamodt, 2014).

Oppedal et al. (2009) peker på at utvikling av selvstendighet og mer uavhengighet til omsorgspersonene i ungdomsårene er viktig. For at barna skal fullføre denne prosessen er de avhengig av god tilknytning til de omsorgspersonene som er tette på dem. Lavrisikoungdom bruker lang tid på denne prosessen. De har tid og mulighet til å prøve og feile til de finner balansen mellom selvstendighet og autonomi, med foreldrenes trygge støtte og base. For størstedelen av enslige mindreårige flyktninger er det satt en dato for når selvstendigheten må være på plass. I noen kommuner skjer dette når de fyller 18 år, andre når de fyller 20 år (Oppedal et al., 2009). Noen kommuner faser dem ut når de fyller 23 år på bakgrunn av at ungdommer kan få frivillig oppfølging av barneverntjenesten i form av ettervern til de fyller 23 år (Lindboe, 2011).

Aamodt benytter begrepene navigering og forhandling. Begrepene har hun hentet fra resiliensforskeren Michael Ungar, som benytter «navigation» og «negotiation». Hun hevder at navigering og forhandling er prosesser som henger tett sammen med mestring og deltakelse i eget liv. I møtet med barn og unge med traumeopplevelser er betydningen av kloke og varme hjelpere som veileder i denne prosessen svært viktig. Prosessene hun viser til er hvor barnet erfarer og observerer sitt miljø for så å sammenligne realiteten med egne tidligere og nåværende erfaringer. For så å gå i forhandlinger med omgivelsene og seg selv

kan de avgjøre hva som er riktig retning for å oppnå mest mulig optimalt resultat, ut fra egne oppfattelser. Denne type forhandlinger kan skje på svært kort tid i spesielle situasjoner. Begrepet navigering benyttes også i prosesser hvor barnet navigerer mot resiliens bevegelsen på vei mot et mål. Målet er hvor barnet mener å kunne oppleve behag eller velvære. Prosessene kan være både bevisste og ubevisste (Aamodt, 2014). Bengtson og Ruud (2012) hevder at det kan være til god nytte for ungdommene å vite hva som kan hjelpe i en ustabil livssituasjon. Istedenfor å rette oppmerksomheten mot vanskelige minner, bør hjelperne fokusere på hva som er klokt å gjøre, når de vonde tankene presser på. Videre er det av stor betydning at det legges til rette for ulike forhold vi kan forvente bidrar til at barn og ungdom kan klare seg. Dette til tross for at de har svært alvorlige belastninger. Med dette menes at en benytter kunnskaper fra resiliensfeltet. Kunnskapen bør benyttes til å legge forholdene til rette i barnets eller ungdommens miljø og å styrke forhold ved ungdommen selv (Bengtson og Ruud, 2012).

Kohli (2006) beskriver sosialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere, med vekt på tre fokusområder. Praktisk bistand hvor målet er at ungdommens hverdag fungerer selv om de er i en slags limbo. Fokusområde nummer to er tilknytning og hvordan ungdommens emosjonelle verden forstås og rekonstrueres, med mål om å kunne legge tidligere vanskelige erfaringer bak seg. Tredje fokusområde er coherence (sammenheng). Der ungdommen og sosialarbeideren samarbeider om å danne en ny start i eksillandet. Dette er basert på en relasjon som er fleksibel, varig og hvor sosialarbeideren kjenner ungdommen og liker den unge personen (Kohli, 2006).

Aamodt (2014) forteller historien til en enslig mindreårig flyktning og hva jenta selv opplevde som viktig for å klare seg i Norge. Jenta beskriver at hjelpere med hjertevarme, ekte engasjement for henne og relasjon i samhandling, var av stor betydning for hennes styrke og utholdenhet. Hjelpere som var utradisjonelle i sin tilnærming, hvor de gav fysisk kontakt, nærhet, brev til myndighetene, telefoner til advokat, UDI og busselskapet. Dette viste henne at hun var verdt å kjempe for og at hun var viktig. Hjemmebesøk var også av det jenta beskriver som avgjørende. Hjemmebesøk som ikke baserte seg på 45-minutters regelen eller bestemte kontortider. Videre at hjelperen og jenta var i stand til å bruke skjønn hvor tradisjonelle forhåndsdefinerte forskningsbaserte tiltak ikke var egnet til situasjon (Aamodt 2014).

Eide og Broch (2010) vektlegger omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere. Omsorg i den sammenhengen benyttes som en samlebetegnelse for arbeidet hjelpearbeiderne forteller at de utfører. Arbeid som kan forstås som foreldrearbeid og støtte arbeid. Omsorgsbegrepet inneholder hjelpearbeidernes fremgangsmåte for å gi kontinuitet, trygghet og utvikle barnas

opplevelse av tilhørighet. Både barn, forskere og praksisfeltet ser ut til å være enige om disse punktene: Trygghet gjennom å bli hørt og sett, danne nettverk, hjelp til å skape sammenheng mellom fortid, nåtid og fremtid og en omsorgsperson. Å gi barna trygghet og autonomi gjennom å la de beholde sine «hemmeligheter» (Eide og Broch, 2010).

Fugelli (2014) beskriver hjelperen og forfatteren Siv Førde med ordene «moderate love». I dette legger han *«et vakkert uttrykk for den blanding av personlig, emosjonelt råstoff og profesjonell foredling som skaper hjelpekunst: moderate love»* (Fugelli, 2014. s. 14).

2.7 Kjærlighet i arbeid med mennesker

Barnvernpanelet (2011:20) mener at verdigrunnlaget i barnevern skal baseres på at barna er i behov av støtte og kjærlighet, samt at ansatte behandler barna slik de ville gjort med egne barn.

Thrana (2015) skriver i sin doktorgradsavhandling at kjærlighetsbegrepet benyttes i resiliensforskning, spesielt i studier som omhandler oppfølging av ungdommer i risiko. Hun henviser til Benards studie fra 2006 (Benard i Thrana, 2014, 26) som omhandler styrkefaktorer hos utsatte ungdom, hvor det fremheves sentrale styrkefaktorer som bidrar til å fremme positiv utvikling hos ungdommene. Styrkefaktorene som vektlegges er omsorgsfulle relasjoner og kjærlighet i arbeidet med ungdommer (som har adferds utfordringer). Videre viser hun til at Benard understreker betydningen av en støttende, omsorgsfull holdning fra en profesjonell omsorgsgiver slik: Omsorgsfull relasjon som gir kjærlig støtte og en forsikring om å være der med tillit og ubetinget kjærlighet (Benard i Thrana, 2014, 26).

Omsorg i sosialt arbeid kan ifølge Eriksson (2003) forstås som en praktisk og en moralsk virkelighet, et begrep og en ide. En sammenheng mellom handling og bakgrunn for handlingen kan være det som ligger til grunn når en forsøker å forstå omsorg i den opplevde erfaring hos sosialarbeideren. Gjennom dette kan omsorg oppfattes som et interaktivt begrep, men på samme tid, ikke forstås som interaktivt begrep. Tegnet for omsorg, på kinesisk, betyr *ankomst gjennom hjertet*. Dette gir et bilde på en transparent omsorg. Transparent omsorg kan forstås som det dypeste av det omsorg handler om, den autentiske transaksjon mellom bruker og sosialarbeideren (Eriksson, 2003).

Thrana (2015) finner i intervju med ungdommer at det hadde stor betydning å oppleve kjærlighet i de tilfellene hvor de feilet og ikke innfridde målet om forandring av atferd. Kjærligheten stiller ikke krav om forandring for at den skal virke. Dens funksjon kommer til sin rett ved at medmennesker er der for å møte den andres behov, å holde den andres hånd kan noen ganger være behovet en møter. Kjærligheten vil derfor være av stor betydning i hvert

enkelt møte, til tross for at forandring i livssituasjonen mest sannsynlig ikke kan innfris, fordi kjærligheten mellom mennesker er betydningsfull i seg selv (Thrana, 2015).

Skatvedt (2001) skriver om kjærlighetsbærende samvær. I dette legger hun situasjoner av samvær hvor mennesker opplever å bli beveget. Dette fordrer en dynamisk relasjon mellom menneskene som deltar i situasjon. Skatvedt viser blant annet til situasjon hvor beboere kan bli beveget av ansatte i en situasjon som er god. Videre hevder Skatvedt at etter et kjærlighetsbærende samvær er man på et annet sted i sin biografi enn før samværet. Hun dynamiske situasjoner på mikronivå som er kjærlighetsbærende. Disse situasjonene har i seg grunnelementene å formidle godhet, blir forstått som godhet og får en god virkning. Hun fant at typisk for disse kjærlighetsbærende situasjonene var den hverdagslige formen og at de gav seg utslag i ulike «gode» tanker hos beboerne, om seg selv. (Skatvedt, 2001).

2.8 Enslige mindreårige flyktninger hvem er de og hva trenger de

Det har kommet enslige mindreårige asylsøker til Norge i flere tiår. Det er opp til den enkelte kommune å velge om de vil ta imot enslige mindreårige flyktninger. Den enkelte kommune velger selv hvordan den organiserer omsorgen for enslige mindreårige flyktninger. Det kommunale barnevernet skal ha en aktiv rolle i bosettingsarbeidet. Det skal foretas en flyktningefaglig og en barnevernfaglig vurdering i hver enkelt sak ved bosetting. Ut over dette er det opp til den enkelte kommune å bestemme hvor de mener det er hensiktsmessig å legge hovedansvaret for arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. Enten de velger flyktningetjenesten, sosialtjenesten eller barneverntjenesten. Kommunene har ansvaret for alle barn i kommunen uavhengig av hvor hovedansvaret for flyktningbarna er forankret. Det er knyttet noen krav og forventninger til kommunene som bosetter flyktningbarn. Det kreves at barna har tilbud om fritidsaktiviteter, utdanningstilbud, helsetilbud og muligheter for deltakelse i organisasjonsliv (Barne-, ungdoms- og familieetaten, 2009).

Enslige mindreårige flyktninger har lik rett som alle andre barn i Norge (Oppedal et al., 2011). *FNs konvensjon for barns rettigheter* fra 1989 gjelder for alle barn under 18 år. Dette uavhengig av om de befinner seg i hjemlandet eller ikke. Konvensjonen er ratifisert i 193 land, deriblant Norge. Den ble inkorporert i Norsk Lov i 2003. Konvensjonen gir barn under 18 år særlig menneskerettighetsvern. Dette betyr at barnets rettigheter skal oppfylles slik de kommer til uttrykk i konvensjonen. I handlinger som angår barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Alle offentlige ansatte og offentlige organer er underlagt konvensjon. Flyktningbarn som flykter alene, uten foreldrene, er en spesielt sårbar gruppe flyktningbarn ifølge Fazel og Stein, (2002). De mener at flyktningbarna som kommer uten foreldre eller andre omsorgspersoner har større sårbarhet av flere grunner enn at de er uten omsorgspersoner. Dette er fordi de ofte er mer utsatt for å bli neglisjert, for seksuelle

overgrep og andre former for utnyttelse. På den annen siden, kan det også være slik at den gruppen flyktningbarn som har kommet seg til eksillandet er de som er mest ressurssterke og resiliente (Fazel og Stein, 2002).

Enslige mindreårige asylsøkere har noen sentrale fellestrekk. De kommer til Norge uten foreldre, de har ofte opplevd traumatiske hendelser både i hjemlandet og under flukten til Norge. De har en usikker fremtid, både i forhold til om de får opphold, men også i forhold til hvordan livet vil arte seg for dem i det nye landet, om de får oppholdstillatelse. Enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe ungdommer som er svært sårbare for utvikling av psykiske problemer. Samtidig som at de enslige mindreårige ungdommene har flere fellestrekk, har de også ulikheter som krever individuell tilrettelegging og behandling, på lik linje med alle ungdommer (Eide og Broch, 2010; Eide, 2012).

Enslige mindreårige asylsøker som får innvilget søknaden om asyl, vil oftest beholde status som enslig mindreårig flyktning selv etter fylte 18 år. De vil også beholde rettigheter som følger statusen som enslig mindreårig flyktning. En status som flyktning gir rett til beskyttelse ifølge internasjonale konvensjoner som er ratifisert i Norge (Barne-, og likestillings- og integreringsdepartementet, 2011).

Det er stor enighet om at enslige mindreårige flyktninger er en høyrisikogruppe i forhold til å utvikle psykiske lidelser, og er i stort behov av helsetjenester. Det finnes få statlige dokumenter som direkte tar for seg enslige mindreårige flyktnings psykiske helse og hvordan helsetjenestene skal tilrettelegges for denne gruppen. St.melding nr. 17 (2000) bekrefter at det er behov for videre forskning og kunnskap på flyktnings psykiske helse med dette: *«Det er behov for meir forskning som kartlegg omfanget av psykiske lidingar blant flyktingar, og som ser på samanhengen mellom faktorar i asyl- og busetjingsfasen og psykisk helse»*. (St.melding 17, 2000, s. 184).

Enslige mindreårige flyktninger er en gruppe ungdommer som er like sammensatte og komplekse som andre ungdommer, men de har ofte en tyngre historie med seg enn etnisk norske ungdommer har. Tormod Øia (2003) tar for seg dette i boken *Innvandrerungdom-kultur, identitet og marginalisering*. Han mener at innvandrerungdom som ikke bor sammen med foreldrene, har høyere risiko for å utvikle asosialitet. Enslige mindreårige flyktninger er derfor en spesielt utsatt gruppe. (Øie, 2003).

2.8.1 Resurssterke og sårbare

Det er stor enighet om at enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere er en gruppe barn/unge som er spesielt sårbare. Oppedal et al. (2009) bekrefter at enslige mindreårige flyktninger er en gruppe barn/unge som er meget sårbare og er i større grad enn befolkningen generelt, utsatt for psykisk helseplager (Oppedal et al., 2009). De er svært utsatte for å oppleve traumatiserende hendelser både før under og etter flukten (Lindén, Eide, Hidle, Nilsen og Wærdahl, 2013). De er uten omsorgspersoner i et nytt land. De kommer oftest fra land med konflikter, politisk vold og krig. Flesteparten av de enslige mindreårige barna/ungdommene har vært utsatt for vold, vært vitne til vold og andre traumatiserende hendelser. Opplevelser av sorg og tap er også noe flere av dem har opplevd. En viktig del av omsorgsarbeidet er å identifisere traumereaksjoner, forstå traumereaksjonene og å gi respons som ønsket, på disse. De har også behov for fokus på deres ressurser og for resiliensstyrkende respons. Videre trenger de hjelp til å tolke og forstå den norske kulturen og levemåten for barn/ungdommer. De er i behov av støtte og hjelp til å lære seg norsk og til å navigere i det norske samfunnet (Christie, Døhlle, og Eide, 2011).

Oppedal et al. (2009) viser i sin rapport at de enslige mindreårige flyktningene har høyere forekomst av posttraumatisk stress, depresjon og opplever signifikant høyere belastninger enn minoritets ungdommer i lavrisikogruppen. Videre er de oftere utsatt for stress i sammenheng med akkulturasjonsprosessen, samt belastninger knyttet til skolen og de opplever oftere ensomhet. Oppedals rapport viser også hva de enslige mindreårige flyktninger selv opplever som utfordringer. Utfordringene rundt selvstendighet, ensomhet, økonomi og brudd i omsorgssituasjonen med påfølgende flytting er de områdene som vektlegges av ungdommene (Oppedal et al., 2009).

I veilederen *Psykososialt arbeid med flyktningbarn* (Neumayer, Skreslett, Borchgrevink og Gravråkmø, 2006) viser de til at Marie Hessle, ved Carlslund transitenhet, fant at over 50 % av 100 enslige mindreårige asylsøkere var i behov av spesialisthjelp. 23 % dekket kriteriene for PTSD og 49 % var i faresonen for depresjon. Noen av de enslige mindreårige asylsøkerne hadde hatt vansker hele livet, 6 % hadde forsøkt å ta sitt eget liv. Hessle mener det er alarmerende fare for det hun benevner som «kumulativ akselerering av traumatisering» etter ankomst, hvis ikke de får hjelp i tide (Neumayer, et al, 2006). Bengtson og Ruud (2012) beskriver at enslige mindreårige flyktnings erfaringer med forfølgelse og krig har innvirkninger på deres livssituasjon. Den mindreåriges alder, hvordan personen blir møtt og vedkommendes robusthet eller sårbarhet er avgjørende for konsekvensene påkjenningene vil ha. Reaksjoner på påkjenningene er helt normalt. Flere av ungdommene på omsorgssenter/asylmottak kan ved situasjoner som oppfattes likt en opprinnelig vanskelig

situasjon, oppleve ubehag. Mareritt og flashbacks er heller ikke uvanlig at ungdommene opplever. De kan vise en overdreven vaksomhet, samt unngå mennesker, aktiviteter eller situasjoner som kan frembringe minner fra traumatiske opplevelser. Flere av dem har konsentrasjonsvansker, søvnproblemer, og sinneutbrudd og de kan være irritable. Det er ikke uvanlig å ha glemt viktige deler av den traumatiserende hendelsen. Ungdommene kan unnlate å tenke, føle og snakke om traumet. Flere av dem har opplevelser av at fremtiden er uten muligheter. For å kunne sikre traumatiserte barn og unge videre utvikling er det viktig å ha kunnskaper om at dette er normale reaksjoner på traumatiske opplevelser (Bengtson og Ruud, 2012).

I veilederen *Psykososialt arbeid med flyktningbarn – Introduksjon og fagveileder* (Neumayer, et al, 2006) pekes det på at enkelte av enslige mindreårige flyktninger opererer med falske historier som oftest er «gitt» av menneskesmuglere som har «bistått» dem under flukten. Å føle seg tvunget til å leve med falsk identitet kan oppleves svært vanskelig, spesielt i den perioden av livet hvor voksenidentiteten skal dannes. Dette kan gi store psykiske belastninger. Om de velger å fortelle den «riktige» historien sin kan utlendingsmyndighetene bruke dette mot dem. I mange tilfeller viser det seg at den virkelige historien deres om hva de har opplevd, er mye verre enn den «falske» historien (Neumayer et al, 2006).

Selv om de fleste enslige mindreårige flyktningene har vært utsatt for mange alvorlige risikofaktorer er det viktig å ha med seg at de utgjør en heterogen gruppe med forskjellige erfaringer, ulik kulturbakgrunn og individuelle ressurser. Det som er oppsiktsvekkende er at mange enslige mindreårige flyktninger har god psykologisk tilpasning og fungering (Bengtsson og Ruud, 2012).

Den gode fungeringen til mange enslige mindreårige flyktninger mener Christoffersen kan knyttes til at de har et bredt repertoar av mestringsstrategier å benytte seg av. Christoffersen (2007).

2.9 Forskning

2.9.1 Resiliensforskning

Resiliensforskning er et relativt nytt fenomen. Friborg (2010) viser til at 85 % av forskningen er publisert i det siste tiåret. I denne studien er hovedfokuset ansattes bidrag til resiliensprosessen hos enslige mindreårige flyktninger. Forskning på resiliens kan forstås som en side av epidemiologisk risikoforskning. Denne type forskning kartlegger effekten av forskjellige typer stressfaktorer ved menneskers fungering. Ulike belastningsformer har vært forsket på, blant annet tortur, krig, katastrofer, flukt og tap av nære slektninger. Videre har

forskningen fokusert på hvilke langvarige effekter, belastninger gjennom oppvekst og barndom kan gi. Forskningen har tatt for seg belastninger som å vokse opp med foreldre som har psykiske lidelser og omsorgssvikt. Videre har forskningen tatt for seg forhold knyttet til lav sosioøkonomiske forhold som fattigdom, arbeidsløshet, økonomiske problemer, kriminalitet, oppvekst i belastet nabolag og mange flyttinger. I epidemiologisk resiliensforskning varierer kravene til resiliens ganske mye fra studie til studie. De vanligste kravene er evner til å være i jobb, selvrapportert fungeringsnivå og fravær av psykiatriske diagnoser. Epidemiologer er oftest store undersøkelser med mange respondenter. Antall respondenter gjør at det er mest vanlig å benytte spørreundersøkelser heller enn dybdeintervjuer med respondentene. Dette kan føre til at en ikke klarer å fange opp på hvilken måte den enkelte respondent lider eller mestrer under effekten av traumene (Waaktaar og Christi, 2000).

Borge (2009) hevder at internasjonal litteratur i stor grad består av forskning på psykiske forstyrrelser og krigsbelastninger hos barn. Denne forskningen har ikke tatt resiliens med i betraktningen. Videre beskriver hun hvordan personale som arbeider med flyktningbarn og barn i eksil, møter arbeidet uforberedt og med usikkerhet. Flyktningbarna har levd i krig og katastrofer og har blitt utsatt for forskjellige typer risiko. For personale vil forskning på resiliens hos barn i eksil og flyktningbarn være viktig (Borge, 2009).

Barnepsykiater Michael Rutter er en av de ledende forskere på resiliens internasjonalt. Han har en av hovedpersonene bak selve begrepet resiliens. Han har skrevet både bøker og forskningsartikler innen dette feltet. Rutter (1987) hevder at en bør rette oppmerksomheten til mekanismene som fører til de viktige vendepunkter i menneskers liv, når muligheten for å gjøre endringer i risikobanen, til en mer adaptiv bane (Rutter 1987). Han samarbeider med det Folkehelseinstituttet i Norge. Jeg refererer til noe av hans arbeid i denne studien.

2.9.2 Kunnskapsstatus om enslige mindreårige flyktninger

Ketil Eide har deltatt i både forskning, skrevet rapporter og fagbøker om enslige mindreårige flyktninger. Han har blant annet utarbeidet en kunnskapsoversikt sammen med Tuva Broch (2010). Kunnskapsoversikten omhandler nasjonalt og internasjonalt arbeid og forskning knyttet til mottak av enslige mindreårige flyktninger. Eide og Broch viser til at det finnes en del forskning på området. De henviser til et forskningsmiljø som består av Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP), Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) og Folkehelseinstituttet (FHI), samt to høyskoler. Det finnes også noen steder som tidligere har forsket på denne gruppen barn og unge. Det er også noen høyskoler og universiteter hvor det skrives blant annet mastergrader med aktuelle temaer. Eide og Broch mener at både nasjonal og internasjonal forskning på enslige mindreårige flyktninger

er preget av at de tar for seg de sammen problemstillingene. Dette selv om mottak i ankomstfasen og bosettingen har ulike løsninger. (Eide og Broch, 2010).

Folkehelseinstituttet står bak rapporten ved navnet *Ungdom, Kultur og Mestring -om hvordan barn og unge med etnisk norsk og etnisk minoritetsbakgrunn trives og mestrer hverdagen sin (UngKul)*. Dette er et stort forskningsprosjekt, som består av tre deler som alle omhandler enslige mindreårige flyktninger og psykisk helse. Brit Oppedal er redaktør for alle tre rapportene, som er gitt ut i henholdsvis 2008, 2009 og 2011 (Oppedal et al, 2008, 2009, 2011).

Siv Førde har gjort en studie med enslige mindreårige flyktninger. Hun fokuserer på hvordan vi kan hjelpe enslige mindreårige til et og godt liv i Norge. Hun har dybdeintervjuet noen ungdommer som hun presenterer i boken sin. Førde legger vekt på at disse ungdommene er uten omsorgspersoner og dermed har mange udekte behov. Dette er behov som må dekkes av ansatte på mottak eller i bosettingskommunen.

I internasjonal forskning er Ravi Kohli en av de fremtredende forskerne på enslige mindreårige flyktninger. Han har skrevet om, blant annet sosialt arbeid med denne gruppen ungdommer. Forskningen hans bygger på forholdene i England. I *Social work with unaccompanied asylum seeking children* (2007) fokuserer han på relasjon og dens innhold. Han hevder at relasjonen skal bestå av tre komponenter. Mottaksarbeidet bør inn i en sosial kontekst. Videre at livssituasjon til de enslige mindreårige flyktningene er i fokus og på sosialarbeiderne og deres arbeid. Kohli mener at de senere år har det blitt bredere fagkunnskap om enslige mindreårige flyktninger. Samtidig som han mener det er behov for videre forskning (Kohli, 2007).

Hessle (2009) har utført en oppfølgingsstudie av enslige mindreårige flyktninger i Sverige. Studien gikk over en tiårsperiode. Hun fant at flertallet var jobb, studerte eller hadde eget foretak. Mange hadde giftet seg. Storparten hadde giftet seg med noen fra samme land som de selv opprinnelig kom fra. De som ikke hadde slektninger i Sverige oppsøkte selv transnasjonale nettverk som gav dem positive virkninger for etablering og sosialisering i Sverige. Funnene viser at flesteparten var i en gunstig livssituasjon med jobb eller studier, familie og svensk statsborgerskap (Hessle, 2009).

Jeg oppfatter at en del av litteraturen i Norge er basert på intervju og/eller spørreundersøkelser med enslige mindreårige selv. Min masterstudie vil derfor bringe et annet fokus og ny kunnskap til denne gruppen, ved at det er de ansatte som er informanter.

Jeg har selv blitt kontaktet av flere mastergradsstudenter fra ulike universiteter og høyskoler som ønsker å rekruttere informanter (enslige mindreårige flyktninger) fra min arbeidsplass. Dette viser at det er økende interesse og aktiviteter på feltet.

3 DESIGN OG METODE

3.1 Vitenskapsteoretisk forankring

Studien har en fenomenologisk- hermeneutisk tilnærming med kvalitativ metode som verktøy. Det vil si at metoden er fenomenologisk fordi fokus for forskningen ligger på levde erfaring med den hensikt å få fram meningsessensen ved den levde erfaring. Metoden anvender også det hermeneutiske perspektiv ved at analysen har innslag av hermeneutikk. Jeg benytter meg av naiv beskrivelse for å forstå teksten som helhet. Jeg benytter også den hermeneutiske sirkel ved å veksle mellom del og helhet i analysen. Dessuten er metoden hermeneutisk ved at litteratur benyttes i utviklingen av forståelsen av funnene, samtidig som at funnene kan utdype forståelsen av litteraturen.

Fenomenologien vektlegger menneskers erfaringer og vurderer erfaringene som gyldig kunnskap (Malterud, 2013). Fenomenologien retter søkelyset på sosiale fenomener ut fra den enkeltes perspektiver og å beskrive verden fra informantens ståsted. Fokus settes på den meningen mennesker har om opplevelser knyttet til utvalgte erfaringer av et bestemt fenomen, ifølge Postholm (2010). Husserl var grunnleggeren av fenomenologien. Han var svært opptatt av å studere bevisstheten. Han uttalte ifølge Thornquist (2010):

«for det første, verden kan aldri bli annet enn verden slik den fremstår i vår bevissthet. Vi kan aldri vite om det finnes en verden hinsides vår bevisste erfaring. For det andre: bevisstheten er nødvendigvis «intensjonal», det vil si det er selve bevissthetens natur at den er bevisst noe eller noen. En kan ikke være bevisst uten å være bevisst noe» (gjengitt av Thornquist 2010, s.84).

Innen fenomenologien benyttes uttrykket «reduksjon». Reduksjon kan forstås som en parentessetting av forhåndskunnskapen omkring fornuft og vitenskap om fenomenet, som undersøkes. Dette for å oppnå en beskrivelse om fenomenet som er fordomsfri, ifølge Kvale og Brinkmann (2010). I fenomenologien er en særlig opptatt av å fremme informantens beskrivelser av sin livsverden med vekt på fortolkning. Livsverden er et sentralt begrep i fenomenologien. Livsverden kan forstås som informantens egen oppfattelse av dagliglivet slik den viser seg både i den umiddelbare og middelbare opplevelse, forut og uten forklaringer. Samt å sørge for at meningen om fenomenene blir beskrevet så virkelighetsnært som mulig, slik informanten legger det frem (Kvale og Brinkmann, 2010). Livsverden til den enkelte kan gjøres tilgjengelig gjennom kvalitative intervju (Kvale og Brinkmann, 2010).

Hermeneutikk betyr tolkning, oversettelse og uttrykk (Nilssen, 2014). Temaer som er sentrale i hermeneutikken er den hermeneutiske sirkel, fordommer og forståelseshorisont. Gadamer

(Gadamer, ref. i Thornquist, 2010) hevdet at menneskets fordommer og forståelsesmåter ligger dypt forankret i menneskets eksistens og levemåte. Den kan derfor ikke komme til syne på nøytral grunn og heller ikke settes til side. Det er ikke mulig å utvendiggjøre egen forståelseshorisont. Å komme på utsiden av egen forståelseshorisont og vurdere den som et objekt, er ikke mulig. Videre er det å befri seg fra den tidstypiske forståelsesmåter og fordommer heller ikke mulig for forskeren, mente han (Thornquist, 2010).

Hermeneutikken er læren om fortolkninger, som kan knyttes til å gyldiggjøre fortolkninger av teksters mening. I hermeneutikken er det fortolkningsmangfold av tekster som er fremtredende. For å oppnå mangfold er en avhengig av at forskeren stiller ulike spørsmål med variert perspektiver for å få frem ulike meninger i teksten, hevder Kvale og Brinkmann (2010). De grunnleggende prinsipper har som mål å gyldiggjøre fortolkninger. Prinsippene for fortolkning legger vekt på prosessene som pågår fra helhet til del, og fra del til helhet. Dette mellom forskjellige deler av teksten som fortolkes og settes sammen igjen til en helhet med ny forståelse, ifølge Nilssen (2014). Denne prosessen benevnes som den hermeneutiske sirkel eller hermeneutiske spiral.

En viktig side ved en fenomenologisk / hermeneutisk forskningstilnærming, er å være bevisst sin forforståelse. Malterud (2013) forklarer forforståelsen som den kunnskapen vi tar med oss inn i forskningsprosjektet, før prosjektstart. Kunnskapene som forskeren har, påvirker hele forskningsprosessen. Det gjelder for eksempel valg av forskningsspørsmål, hvordan de stilles, hvem som velges som informanter og hvordan data skal forstås. Det er derfor avgjørende at forskeren redegjør for sin forforståelse, (Malterud, 2013). Thornquist (2010) på sin side fremhever at det er avgjørende å innse at vi ikke vurderer verden uten forutsetninger. Hun mener at det ikke lar seg gjøre å redegjøre for forforståelsen helt og fullt. Det er ikke mulig. Dette er en viktig forståelse fra hermeneutisk og fenomenologisk hold. Samtidig legges det vekt på at en utvidelse av forståelsesverden og dermed forstår ting på en annen måte enn før, vil dette påvirke forforståelsen slik at den kan utvikles (Thornquist, 2010). Forforståelsen vil også påvirke intervjuet da det er informant og intervjuer som sammen danner kunnskap. Intervjusituasjonen er en aktiv prosess hvor kunnskap produseres ifølge Kvale og Brinkmann (2010). Jeg redegjør for min forforståelse for studien i kapittel 1.5.

3.2 Kvalitativ metode

Studien har en kvalitativt eksplorerende design. Kvalitative tilnærminger benyttes når målet er å skaffe kunnskap om dynamiske prosesser som helhet, bevegelse, samhandling og utvikling, ifølge Kvale og Brinkmann (2010). Kvalitativ metode tar utgangspunkt teori om menneskers erfaringer (fenomenologi) og fortolkning (hermeneutikk), skriver Malterud

(2013). De kvalitative metodene gir ofte forskeren rikholdige og nyanserike data (Malterud, 2013).

På bakgrunn av studiens problemstilling, hensikt med studien og vitenskapsteoretisk tilnærming, var kvalitativ metode et naturlig valg for denne studien. Kvalitativ metode egner seg godt til studier hvor målet er å skaffe dybdekunnskap og en helhetlig forståelse av noen få enheter ifølge Thornquist (2010).

For å innhente empiri i studien, ble det kvalitative forskningsintervju valgt som fremgangsmåte. En annen mulighet som ble vurdert, var fokusgruppeintervju. Men det var ikke mulig å samle informantene. Kvale og Brinkmann (2010) mener at det kvalitative forskningsintervju egner seg i studier hvor målet er å forstå ulike sider ved informantenes dagligliv, fra deres eget perspektiv. Et kvalitativt intervju kan gi forskeren muligheter til å få innsikt i informantenes perspektiver (Kvale og Brinkmann, 2010). I denne studien er det de ansattes opplevelser og erfaringer sett fra deres ståsted og perspektiver jeg er ute etter. Jeg har valgt å benytte formen semistrukturert intervju (vedlegg 5). Et semistrukturert intervju kan forstås som intervju der en har utarbeidet en intervjuguide som inneholder temaer og åpne spørsmål. Spørsmålene og temaene som utarbeides skal ta med de viktigste temaene som studien søker å belyse. Det er temaene, spørsmålene og svarene fra informantene som gir materiale til studien.

3.3. Forberedelse og gjennomføring av intervju

3.3.1 Rekruttering

Informantene ble rekruttert fra en kommune på Østlandet, som har bosatt enslige mindreårige flyktninger i en årrekke. De kommunalt ansatte her hadde mye kunnskap og lang erfaring med arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Jeg utarbeidet informasjonsbrev, inkludert skjema for samtykke (vedlegg 1) som ble sendt til lederen for avdelingen som hadde sagt seg villig til å rekruttere informanter for meg. Lederen ble kontaktet pr mail med forespørsel om å rekruttere informanter. Vedlagt informasjonsbrevet fulgte også brev med forespørsel om deltagelse i studien, inkludert skjema for samtykke (vedlegg 2).

3.3.2 Utvalg

Utvalget består av sju kommunalt ansatte, tre menn og fire kvinner. Alle jobbet direkte med enslige mindreårige flyktninger, sa seg villige til å delta i studien. De ansatte hadde jobbet med denne gruppen fra 1-12 år. De jobbet i henholdsvis et bofellesskap og i et team som fulgte opp ungdommene etter at de hadde flyttet ut av bofellesskapet og på hybel for seg selv. En av informantene hadde selv kommet til Norge som enslig mindreårig flyktning.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuer

Jeg fikk navnene på de som ønsket å delta i studien, på mail. Jeg kontaktet hver enkelt av informantene pr. mail og avtalte dato, tidspunkt og sted for intervju.

Intervjuene ble gjennomført på kontoret i bofellesskapet og på kontoret til teamet. Dette ble valgt fordi det passet best for informantene. Alle intervjuene varte ca. en time og ble tatt opp med lydopptaker. Jeg brukte lydopptaker for at jeg som intervjuer skulle ha mulighet til å vie hele min oppmerksomhet til informanten, slik Thagaard (2006) anbefaler. I intervjuene var jeg opptatt av å skape en god stemning. Det var viktig for meg å legge vekt på at informantene skulle føle seg vel og ivaretatt slik at de kunne åpne seg og fortelle så fritt som mulig. Dette gjorde jeg med litt småprat før vi startet selve intervjuprosessen. Videre var jeg bevisst på å bruke få faguttrykk for å komme så nært det daglige arbeidet til informantene som mulig. Jeg fulgte ikke intervjuguiden fra spørsmål til spørsmål, men åpnet med samme innledningstema i alle intervjuene. For at jeg ikke skulle bryte tankerekken og fortellingene til informantene, lot jeg dem styre samtalen så mye som mulig, men samtidig sørget jeg for å være innom alle tema og spørsmål i den utarbeidede guiden.

3.4 Transkribering

Transkribering av muntlige data vil si å omgjøre dem til skriftlig form. Den skriftlige formen gir struktur og gjør materialet mer anvendelig for analyse (Kvale, 2010). Intervjuene som var tatt opp på diktafon, ble omformet fra tale til skrift ved strengt ordrett transkribering, som anbefalt av Kvale og Brinkmann (2010). Hensikten med transkriberingen var å gjengi teksten så nært opp til informantens formidling som mulig (Malterud, 2013). Gjentakelser og pauser ble inkludert fordi det kunne ha betydning for vektlegging av tolkningen, men lyder som for eksempel kremting ble utelatt. Transkriberingen var nyttig, for den ga meg som forsker kjennskap og oversikt over materialet før analyseprosessen (Kvale og Brinkmann, 2010).

3.5 Analyse

Som metode for analyse benyttet jeg analysemodellen utarbeidet av Lindseth og Nordberg (2004). Metoden er inspirerte av Paul Ricoeur sin tolkningsteori (Lindseth og Norberg, 2004). Ricoeur mener at forholdet mellom fenomenologi og hermeneutikk kan forstås som et gjensidighetsforhold. Analysemetoden åpner for at forskeren kan tolke og ikke bare beskrive materialet.

Det første trinnet jeg gjorde i analysemodellen til Lindseth og Nordberg (2004), var naiv lesing av de transkriberte i intervjuene. Jeg leste intervjuene for å danne meg en første

forståelse av hva dette handlet om i sin helhet. Deretter utarbeidet jeg en kort sammenfatning av innhold. Ved å identifisere hovedtrekkene av hvilke faktorer de ansatte fremhever i sitt arbeid som kan bidra til å styrke enslige mindreåriges resiliensprosess, dannet jeg meg et bilde av helheten i materialet.

Gjennom den naive sammenfatningen fremstod noen temaer/faktorer som felles for alle. Temaene/faktorene ble omtalt og vektlagt på like og ulike måter. Temaene som ble identifisert, benyttet jeg så videre i neste trinn for analysen. Med utgangspunkt i den naive lesingen ble meningsbærende enheter identifisert og satt inn i et skjema for analyse. Deretter kondenserte jeg de meningsbærende enhetene. I denne prosessen viste det seg undertemaer og temaer som jeg noterte i marginen. Deretter jobbet jeg videre med kondensering, i trinn 2 av analyseprosessen, den strukturelle analysen.

Etter kondenseringen leste jeg alt igjennom for å danne meg en oversikt og identifisere undertemaer. Det ble identifisert fem undertemaer. Undertemaene ble så samlet i temaer. Det fremstod to temaer etter en helhetlig gjennomgang av undertemaer. I siste fase identifiserte jeg hovedtema for analysen.

Etter at temaene og undertemaene var identifisert, gikk jeg frem og tilbake mellom analyseskjemaene, mellom ulike undertemaer og mellom helhet, del, helhet, del. I arbeidet med presentasjon av funn gikk jeg ofte tilbake til transkripsjon av intervjuene, dette for å sikre meg at dette var noe informantene hadde snakket om i sine intervju.

3.6 Etiske refleksjoner

Studien ble meldt in til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) før rekrutteringen av informanter startet, og prosjektet ble anbefalt å bli gjennomført (prosjektnummer 31656, vedlegg 3). Informantene fikk informasjon om studien både skriftlig og muntlig. Ved utarbeidelse av informasjonsskriv la jeg vekt på at informantene skulle få god informasjon slik at de kunne vurdere om de ønsket å delta i studien eller ikke. Det ble informert om at deltagelsen var frivillig og at de kunne trekke seg når som helst uten å måtte begrunne det så lenge studien pågikk. Informasjon om at dataene fra intervjuene ville bli anonymisert/avidentifisert ble også gitt, og at jeg ville behandle dataene konfidensielt. Det ble også gitt informasjon om hva som vil skje med dataene fra intervjuene og hvordan de ville bli behandlet. Samtykkeskjemaet ble gjennomgått sammen med informasjonsskrivet før intervjustart. Dette for å sikre at informantene forstod informasjonen. Samtykkeskjemaet ble også gjennomgått rett før intervjustart. I tråd med oppfordringen fra NSD minnet jeg informantene om deres taushetsplikt ovenfor ungdommene studien omhandler.

I studier som benytter kvalitative intervju, er kravet om konfidensialitet og anonymitet viktig. Konfidensialitet kan forstås som at materiale av privat karakter, som kan avsløre

informantene, ikke blir tilkjennegitt, ifølge Kvale og Brinkmann (2010). For meg har det vært viktig at informantene skulle være trygge på at det som kom frem under intervjuet, ble behandlet fortrolig. Jeg har derfor sørget for at resultatene som ble presentert var anonymiserte, slik at det ikke var mulig å finne tilbake til den enkelte informant (Dalen, 2011). Derfor har jeg utelatt stedsnavn, navn som kom frem under intervjuene (selv om dette var fiktive navn) og andre opplysninger som kunne føre tilbake til informantene.

Jeg jobber i et team som følger opp enslige mindreårige flyktninger. For å lette rekrutteringsprosessen kunne jeg ha valgt å rekruttere kolleger fra egen arbeidsplass. Men ønsket å unngå dette da det kan ha etiske utfordringer å intervju kollegaer. Det kan være vanskelig for dem å velge å ikke delta i studien. Dessuten kan det være utfordrende for dem å være ærlige når en kollega stiller spørsmålene. For meg som forsker kunne det å ha kollegaer som informanter, ha ført til at jeg unnlot å stille sensitive spørsmål. Videre at jeg kunne la være å stille ulike spørsmål fordi jeg følte at jeg visste svaret. Imidlertid kunne det å benytte kollegaer som informanter, også ha positive sider, da man kjenner hverandre og fortroligheten er allerede på plass. Men jeg ønsket å unngå blandingen av roller både for informantenes del og for min egen del.

I studiens oppstart ønsket jeg å intervju ungdommene selv om deres resiliensprosess. Det viste seg imidlertid rekrutteringen var svært vanskelig. Dessuten sa en rekke unge som ble spurt om å delta at de ikke ønsket å delta. Det kan skyldes at å delta i studien kunne innebære en stor belastning for noen av dem. Selv om temaet var av positiv art, ville en også kunne komme inn på vanskelige og sårbare opplevelser og temaer under intervjuene. Jeg ønsker ikke at noen av informantene skal utsettes for unødvendige belastninger. Derfor ble valget om å intervju ansatte tatt.

3.7 Metodisk refleksjon

Utgangspunktet for studien var å få kunnskap om hvilke faktorer som kan styrke enslige mindreårige flyktningers resiliensprosess. Det naturlige for meg var da å skaffe meg den kunnskapen gjennom de som er nærmest kunnskapen, nemlig ungdommene selv. Med dette som utgangspunkt, startet jeg rekrutteringsarbeidet. Jeg kontaktet flere kommuner, besøkte hos dem og fortalte om studien. Alle var enig i at dette var et viktig tema. Utfordringer var at ungdommene ikke ønsket å bidra selv. De forklarte dette med at de var lei av å fortelle historien sin, de liker ikke offentlige kontorer og opplever at de har svært mange samtaler om livet sitt i ulike former og med forskjellige instanser. Dette aksepterte jeg selvfølgelig. Mine erfaringer fra egen praksis er nettopp dette. De er på mange møter, har mange samtaler, hvor de ikke helt og fullt forstår meningen og målet med møtet/samtalen. Flere uttrykker også redsel for å fortelle for mye av sin historie, av ulike grunner. Jeg valgte etter dette å fokusere

på de som kan være med å påvirke resiliensprosessen hos de unge flyktingene, nemlig ansatte som jobber direkte med dem.

3.7.1 Studiens validitet

Validitet kan forstås som studiens gyldighet, gyldighet i form av om forskeren finner svar på de spørsmål som ble stilt. Jeg har lagt vekt på at validering i denne studien skulle være en kontinuerlig prosess. Gjennomsiktighet i alle trinnene i forskningsprosessen har vært et mål i seg selv.

Studien bygger på litteratursøk jeg har gjort om kunnskaper om enslige mindreårige flyktinger og deres resiliensprosess. Litteratursøkene avslørte at det var få undersøkelser som tok for seg enslige mindreårige flyktinger og hva som kunne styrke deres resiliensprosess, basert på ansattes erfaringer og kunnskaper. Jeg har dessuten forsøkt å være åpen og detaljert om min forforståelse og mitt ståsted som forsker for at leserne skal kunne følge min fremgangsmåte trinn for trinn. Jeg har også diskutert ulike veier mot målet både med kollegaer, medstudenter og veileder. Dette har gitt meg nyttige refleksjoner for hvilke metoder i de ulike stadiene av forskningsprosessen som passet best for min studie.

Jeg har vært bevisst på at kvalitative studier ikke er etterprøvbare, men at svarene dannes mellom informant og intervjuer. Derfor var det viktig at jeg la til rette for å skape en trygg og åpen tone mellom informantene og meg under intervjuene. Jeg la også vekt på at informantene fikk snakket mest mulig fritt uten å avbryte, slik at deres budskap ble minst mulig påvirket av meg. Samtidig var det viktig for meg at temaene i intervjuguiden ble tatt opp i alle intervjuene.

I undersøkelsesprosessen og ved utarbeidelse av intervjuguiden har jeg benyttet meg av og blitt påvirket av mine erfaringer fra feltet, både av teori og erfaringer. Malterud (2013) bekrefter at forskere er deltaker i feltet materialet hentes fra. Videre at forskeren har innvirkning på materialet uansett fremgangsmåte for å innhente materialet. I Intervjuguiden var jeg påpasselig med å ikke benytte spørsmål med lukkede svar eller ledende spørsmål. Under selve intervjuene forsøkte jeg etter beste evne å la informantene snakke ut om temaet og stille oppfølgingsspørsmål når det var temaer jeg ville forfølge. Selv om jeg hadde reflektert over egen interesse for feltet og var dette bevisst under intervjuene, lot jeg meg rive med i ren iver, glede og inspirasjon, under intervjuene. Dette fordi jeg hadde stor interesse for de aktuelle temaene som kom opp. Jeg opplever imidlertid ikke at dette har påvirket materialet i stor grad, fordi alle informantene var svært engasjerte i eget arbeid med enslige mindreårige flyktinger. Malterud (2013) på sin side, hevder at det er naivt å tro at man som forsker ikke påvirker materialet som produseres.

Når intervjuene var gjennomført og skulle transkriberes, var jeg opptatt av at i overføringen fra muntlig til skriftlig språk skulle alle ord skrives ned. Dette for å være så nær opp til

informantenes meddelelse som mulig. I følge Kvale og Brinkmann (2010) valideres analysedelen gjennom at spørsmålene til intervjumaterialet er gyldig.

I min studie la jeg vekt på å gjøre en ryddig og systematisk analyse av materialet ved å følge de ulike stadiene i Lindseth og Norberg (2004) fenomenologisk- hermeneutiske analysemodell. Dessuten forsøkte jeg kontinuerlig å sjekke funnene både i fortolkningen og opp mot teori og annen forskning.

Jeg tror og mener at mine teoretiske og erfaringsbaserte kunnskaper har vært til stor hjelp og nytte under studien. Samtidig ser jeg at min brennende interesse for flyktninger og spesielt ungdommer, kan ha påvirket forskningsresultatene. Jeg har forsøkt å følge Nilssen (2014) sine råd om at forskeren hele tiden må være selvbevisst i sin rolle, sitt teoretiske perspektiv, sine interaksjoner og det empiriske materiale. Videre hevder hun at å være subjektiv ikke er mulig og heller ikke et mål, men skal håndteres uavhengig av metode.

Tjora (2011) sier at det kan være en fordel med mye kunnskap om det aktuelle tema. Forskeren vil da kunne være i stand til å stille presise spørsmål. Ulempene med mye kunnskap om tema kan være at forskeren har mange forutinntattheter.

4 PRESENTASJON AV FUNN

Funnene fra analyse av intervjuene med de ansatte resulterte i hovedtemaet «i foreldrenes sted». Videre er det identifisert to temaer. Tema «verdibasert tilnærming» representerer undertemaene «relasjon, trygghet og omsorg» og «religion og integrering». Tema «praktisk tilnærming» representerer undertemaene «tilrettelegging og mestring, «å navigere sammen» og «sammen om det». Her satt inn i en tabell. Funnene blir presentert etter oppsettet i tabellen.

Figur 3.

4.1 I foreldrenes sted				
4.2 Verdibasert tilnærming		4.3 Praktisk tilnærming		
4.2.1	4.2.2	4.3.1	4.3.2	4.3.3
Relasjon, trygghet og omsorg	Religion og integrering	Tilrettelegging og mestring	Å navigere sammen	Sammen om det

4.1 I foreldrenes sted

Hovedfunnet «i foreldrenes sted» er summen av det altomfattende arbeidet de ansatte utfører for, og sammen med de enslige mindreårige flyktingene. Det resiliensstyrkende arbeidet ved at de ansatte gir de enslige mindreårige flyktingene en helhetlig omsorg. Omsorgen gir de ved å ha fokus på relasjon og trygghet. De legger til rette for mestring og at de skal kunne beholde sin religion samtidig som de integreres i samfunnet. De utfører mange forskjellige praktiske oppgaver sammen med ungdommene. De legger også vekt på å være sammen for samværets skyld. Hovedfunnet viser at ansatte utfører en jobb som er nært opp til å det å være foreldre. Jeg oppfatter at den resiliensstyrkende arbeidet de ansatte utfører kan forstås som foreldreskap.

4.2 Verdibasert tilnærming

4.2.1 Relasjonbygging, trygghet og omsorg

Relasjon er inngangsporten for all samhandling med ungdommene, det bekrefter alle informantene. Relasjon er overordnet og det må være på plass for at de ansatte skal kunne få mulighet til å arbeide med den enkelte ungdom. En informant sier: «bygge relasjon for å komme i posisjon, relasjon er nøkkelen for å komme på banen». Ungdommene er uten andre nære voksenpersoner. De har derfor behov for å kunne gi uttrykk for alle sinnstilstander,

utfordringer, ønsker og behov til de ansatte. For at dette skal kunne utøves er ungdommene helt avhengig av en god relasjon til de ansatte.

Å bli kjent med ungdommene og at ungdommene blir kjent med de ansatte, for så å kunne begynne å stole på ansatte, er ofte en lang prosess. Ungdommene er ikke vant med at de kan stole på andre. Flere kommer fra land der korrupsjon er en del av hverdagen. Ansatte er ikke nødvendigvis den de utgir seg for å være. En informant forteller om hvordan hun jobber for å komme i posisjon til å danne relasjon: «Jeg tror.. i hvert fall fra mitt ståsted så har det vært veldig viktig for meg å bli kjent med ungdommen. At de blir kjent med meg, og at de blir trygge på meg. Fordi at når de er trygge, så kan jeg gi dem veiledning og råd». De opplever at det kan ta flere måneder før ungdommene begynner å stole på de ansatte og kan starte arbeidet med å danne relasjoner til de ansatte. Relasjon er ett av de viktigste verktøyene en ansatt har for å kunne danne et godt samarbeidsgrunnlag med ungdommene. En uttrykker det slik: «Så vi tenker at uten relasjon så kommer de ingen vei. Og da er det jo noe med den profesjonelle kjærligheten da». En annen tenker slik om relasjon: «trygghet er et produkt av relasjon».

Å skape trygghet for ungdommene er ofte tidkrevende. Flere av ungdommene har traumatiske opplevelser fra hjemlandet og/eller fra flukten. Mange har erfart tillitsbrudd, spesielt fra ansatte. Ungdommene har et stort behov for ansatte som kan ivareta dem og gi dem stabilitet i livet. De ansatte ønsker å gi ungdommene en trygg tilværelse. En måte å gjøre dette på er å gi dem ett trygt hjem: «Også er vi veldig bevisst på at dette er deres hjem. Dette er et trygt sted». De ansatte er opptatt av å formidle at ungdommene kan støtte seg til dem og komme til dem med alle typer utfordringer, gleder eller sorger. Videre at de som ansatte alltid vil være der for dem. En informant sier det slik: «Vi er også veldig, veldig opptatt av å formidle at vi er alltid her for dem. Også etter at de har flyttet ut. Resten av livet».

Ungdommene skal kunne fortelle om det de bærer på, de skal være trygg på at ansatte kan romme både deres opplevelser og meninger. En ansatt forteller: «det er veldig mye rom her i huset til å komme med tingene sine». De ansatte er opptatt av å formidle at ungdommenes historie ikke har noen betydning, videre at om de forteller en annen historie enn de har fortalt til myndighetene, vil ikke ansatte vektlegge dette på noen måte. En annen informant fokuserer på trygghet i form av at det går fint an å ha ulike meninger, en krangel kan også håndteres uten at det får store konsekvenser for ungdommene. En av de ansatte påpeker at flere av ungdommene kommer fra kulturer hvor de oppdrar barn med såkalt skremmekultur. Ungdommene er derfor helt ukjent med å kunne være uenige med eller krangle med ansatte. Informantene er derfor bevist på at ungdommene har behov for å erfare at dette er trygt: «Ikke sant, i forhold til da...hvis du er en ungdom og jeg har krangla med deg veldig i løpet av den siste vakta, neste gangen jeg kommer som voksen så starter jeg helt på scratch,

sånn at du opplever at jeg er like trygg. Jeg takler hele deg. Uansett hva du gjør, så er jeg her».

Flere av informantene er opptatt av at ungdommene vet at de alltid har noen å henvende seg til, selv når de ikke har vedtak om tjenester lenger. Det handler om å være en del av nettverket og sikkerhetsnettet til ungdommene:

«Så det er når det virkelig står imot... når livet står imot at det er tøft, vet du hva, du kan komme og overlate det litt her. Og det er også et sånt trygt sted, at du kan komme og gråte her, så kan du gå ut å møte verden». Slik beskriver en av informantene hva de formidler til ungdommene. Ungdommene har alltid noen å støtte seg til, slik som ungdommer med foreldre har. En annen informant sier det slik: «Men de må vite at vi alltid er her for dem». Stabilitet er en viktig brikke i å skape trygghet hos ungdommene. Stabilitet i form av at alle de ansatte formidler og overholder de generelle reglene skaper faste trygge rammer for ungdommene: «Men vi snakker veldig hvordan vi vil fremstå da, i forhold til ungdomsgruppen. Også prøver vi å fremstå veldig likt da. Naturligvis er vi forskjellige mennesker, men du kan ikke gå i forhandlinger med meg om noe som jeg har sagt. nei på. På min vakt. Ikke sant. Så kan du ikke ta omkamp på omkamp på omkamp. Det er.. vi står helt likt. Og derfor er jo det med fokusperm viktig, og beskjeder til hverandre og vaktoverlevering og litt sånt da. Så.. og det at de opplever at de ansatte er forholdsvis like da, at ... at dataen slås av klokka 23 om kvelden og.. det er litt sånn.. at sånne ting er helt fast».

Stabilitet kan også være at det samme skjer hver dag det blir en fast rutine. En av de ansatte legger til rette for stabilitet slik: «Men jeg er også den ansatte de ser fastest. Jeg passer på å være her halv åtte hver morgen og spiser frokost med dem. Eller jeg ser dem når de kommer ned til frokost».

Omsorg er noe informantene har og viser ungdommene i alle settinger og i all omgang med dem. En av informantene forteller at ungdommene kan akseptere at de ikke alltid kan få det som de ønsker, og at det kan være omsorg i å ikke innfri ønsker også: «Men.. så du kan.. så lenge at de skjønner at vi ønsker dem vel, så kan du være så kjip du vil, for de vet hvorfor du er kjip». Omsorg gis ved grensesetting. Når de ansatte setter grenser hender det at ungdommene viser sin misnøye og skaper konflikter. Da er de ansatte opptatt av at dette ikke påvirker forholdet mellom de ansatte og ungdommen. De har den samme omsorgen for ungdommene selv om de har vært uenige: «Også har vi krangla, også er hun fortsatt sint på meg, da er jeg fortsatt helt vanlig, også får hun lov til å komme tilbake når hun kommer tilbake. Men jeg er her, og jeg har ikke forandret meg». En annen side av omsorgen de ansatte viser ungdommene er ved å gi ungdommene oppmerksomhet og positive

tilbakemeldinger når de gjør noe som er bra. Informantene legger vekt på at hver enkelt skal føle seg verdifull. En av informantene gir eksempel på hvordan han kan gjøre det: «Vi skryter jo helt voldsomt av dem. Så de...vi ser dem virkelig altså».

Når de fanger opp at en ungdom sliter på en eller annen måte, gir de ansatte omsorg ved å være til stede og dele utfordringene med ungdommen: «Men jeg tenker det å være tilstede, prate med dem.. og ofte er det når de opplever motgang i forhold til for eksempel NAV, skole.. at de psykiske problemene blir utløst. Det blir tyngre å.. å.. å leve. Og noen sliter med selvmordstanker. Så det er kombinasjon av samtaler, være sammen med dem og vise at vi bryr oss».

En ansatt viste omsorg ved å ta del i terapi sammen med ungdommen: «Og vi tok første timen, også spurte jeg:” Skal jeg være med? Skal jeg?” –” Ja, du må være med!”. Så.. ja, så vi.. jeg var jo sammen med han og psykologen i fem.. ja». De ansatte har en stor drivkraft i å gi ungdommene omsorg og strekker seg langt for å kunne gi ungdommene omsorg på det planet ungdommen har behov for. En ungdom som ikke finner seg til rette som har stort savn etter foreldre og søsken krever enorm omsorg, som en beskriver: «Han trengte den fra oss (motstandskraft). Vi måtte..vi måtte dekke opp med ekstra omsorg da». Ungdommen hadde ikke kraft i seg selv til å drive seg fremover, men med omsorg fra de ansatte fikk han den motstandskraften han trengte. Andre trenger kun å bli sett, få besøk av ansatte som viser at de bryr seg. Det å bli invitert hjem (til bofellesskapet) på middag slik andre ungdommer blir er omsorg ungdommene trenger: «Men vi ser jo også.. men i forhold til det å klare seg, vi ser jo at de fleste som flytter ut, den første..en til to måneder er kjempetøffe. De sliter med penger, de sliter med å spise ordentlig. Ikke sant, da er vi veldig mye hjemme hos dem, og vi..ja, vi kjøper også litt mat og vi ber dem hit hele tiden og sånt..».

Hjemmebesøk til de som har flyttet for seg selv er noe flere har erfart at ungdommene setter pris på: «hjemmebesøk hvor vi lager kanskje noe mat sammen, er ofte veldig god omsorg. Og som de sier, det sier de selv. Eller det å komme å ta en kopp te med dem på hjemmebesøk. Og den droppinn som vi har hver tirsdag, så tenker jeg at det ligger mye omsorg i den, vi har det fast. De er velkommen om de vil spise eller ikke, men da er det alltid noen ansatte her, og vi ser at de kommer mer og mer. Da kommer det mange temaer som de ønsker å sitte å prate om». Droppinn middagen er en uformell aktivitet som arrangeres en gang i uken. Dit kan ungdommene komme når det passer. De kan treffe andre ungdommer og ansatte over et måltid og de får hjelp til ulike oppgaver om de har behov for det. Det å invitere ungdommene til ulike aktiviteter om det er fisketur eller fjelltur er en del av omsorgen de ansatte viser ungdommene. De erfarer at de blir verdsatt: «det var som han ene sa, når han fikk invitasjon til dropp inn i sommer hvor vi grillet på stranden, «det er jo så koselig, vi setter så pris på det, dere husker på oss».

Omsorg kan vises i svært mange varianter. Noen ganger kan det å være tilstede og høre på de bekymringene ungdommen har oppleves som tilstrekkelig omsorg og at bekymringene blir færre, forteller en av informantene: «ro deg ned! Nå har du god tid». Vi tar vekk litt det andre. Vi prøver å ta vekk bekymringer som de har». Det kan være mye god omsorg i en kopp te og tilbud om massasje: «-Se deg -«skal jeg massere deg litt? Skal jeg .. lage deg en kopp te?» vi maserer jo egentlig ikke i det hele tatt, men vi.. viser omsorg». Det å oppleve at de ansatte hjelper deg enten det er praktiske oppgaver eller du trenger noen å snakke med eller en klem, så er de der. De er der ved senere anledninger også. Slik uttrykker en av informantene det: «Og noen så dem og noen var klare til å hjelpe dem. Det setter de veldig pris på. Men ikke sant, to-tre år i etterkant da, så ...og da er vi fortsatt her».

God omsorg er å ha en voksen å kunne henvende seg til og dele gleder med, og som hjelper en uansett hva problemet er. Slik beskriver en voksen det: «jeg kan si til mange av de jeg har.. opplever de meg som en viktig voksenperson, fordi det har de sagt til meg også. Spesielt tre stykker uttrykker det ganske ofte, at jeg betyr veldig mye for dem. Fordi er det noe problem, ikke bare i forhold til regning, skole eller.. men andre ting...». Oppstår det noe som gjør at ungdommen føler behov for å kontakte en voksen er det mye omsorg i at ungdommen vet at den ansatte tar kontakt; det bekrefter en av informantene: «Og.. så..og jeg prøver å bestrebe å virkelig se dem. Ikke sant, sender de meg en melding: «kan du ringe meg?» naturligvis da ringer jeg». Noen av informantene fremhever det at ungdommene skal ha en plass å komme hjem til. Selv om de ansatte fremhever at ungdommene skal være selvstendige og klare seg selv. Har de behov for å føle seg velkommen hjem uansett ærende. Det å bli kontaktet og spurt hvordan de har det kan bety mye. Utflyttede ungdommer blir invitert hjem som en del av omsorgen. «Så vi har jo skrevet inn, vi skal ringe rundt til henne, vi skal ringe rundt når det er lange ferier og vi skal høre. Så hvis du hadde meg for tre år siden, så er det du som tar telefonen i jula og hører hvordan det går».

4.2.2 Religion og integrering

Respekt for ungdommenes bakgrunn, opprinnelse og religion er noe som flertallet av informantene legger vekt på i sitt arbeid. De forsøker å legge til rette for at ungdommene skal kunne ivareta og praktisere sin religion. En av informantene beskriver tilrettelegging i forhold til religion, hvor det skaffes for eksempel lammelever til id-frokost «Også vi legger til rette til det, ikke sant. Ikke sant, vi.. vi bare ser hva som vi har muligheten å gjøre for å.. for å få det riktig for dem».

En av informantene kom selv til Norge som enslige mindreårige flyktninger, han forteller at det var viktig for han å bli sett på som et menneske: « De møtte oss med respekt. Vi var ikke

et produkt som bodde på enslige.. mindre asylsøker.. eller flyktningmottak. Vi .. vi var mennesker». Dette forsøker han å videreføre i sitt arbeid.

«Vi har en.. en som er hindu og egentlig, i en sånn fantastisk verden så skulle hun hatt friske blomster hver torsdag og fredag for å ofre det. Det har ikke vi mulighet til å skaffe hver torsdag og fredag. Men så langt det lar seg gjøre så kjøper vi ferske blomster om fredagen». De ansatte viser med dette at de respekterer ungdommens tro ved å legge til rette for religionsutøvelse. De ansatte legger vekt på at hver enkelt ungdom har en verdi i seg selv. De forsøker å se hver enkelt av dem ved å tilrettelegge for den enkeltes ønsker og behov. De er opptatt av at det er rom og plass for alle uansett hvem ungdommen er:

«Vi velger ikke ungdommer, men tar imot. Vi tar i utgangspunktet alt. Alle nasjoner. Egentlig alt av problematikk». De fleste av informantene snakker om å ivareta den enkelte ungdom uansett hvem de er. De viser et grunnleggende menneskesyn om at alle har en verdi og skal bli sett som den de er. En annen voksen uttaler det slik: «Fordi vi tenker at alle som kommer hit får en sjanse til å bli sett som det menneske de er». En av informantene trekker frem sine erfaringer med å skape tillit. Han mener det er viktig å la vær å bruke eksempler som skal fungere avskrekkende, og istedenfor være realistisk i bruk av konsekvens tilnærming: «Du må alltid være realitet-basert om du gir eksempel. Så jeg tenker, det er det som skaper mye tillit hos ungdom».

Store deler av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger handler om veiledning på mange forskjellige plan i livet. Det handler også om å være sammen med ungdommene i uformelle settinger, men selv da foregår det veiledning og læring, og mye omsorg blir utvist. Videre er praktisk hjelp en viktig bit som må på plass for å dekke ungdommenes behov på en helhetlig måte. Dette er en gjennomgående fra alle informantene.

I alle intervjuene er integrering og kulturkunnskap begreper som vektlegges i arbeidet med ungdommene. Informantene mener at kjennskap til hvordan samfunnet fungerer og hva innbyggerne forventer av hverandre, enten det er som skole elev på jobb eller som nabo, er helt nødvendig for at ungdommene skal bli selvstendige og klare seg selv. Slik kommer det frem i et av intervjuene: «ja, de må ha systemkunnskap, hvordan systemet fungerer i Norge. Det fungerer på en helt annen måte enn systemet som de har kommet fra. En viss kulturkunnskap tror jeg er veldig viktig også, for å kunne kommunisere og.. og klare seg. Og når jeg snakker om kultur.. jeg snakker om for eksempel arbeidskultur. Det er viktig. Skolekultur er viktig. Hva slags forventning har læreren til elevene? Det å komme tidsnok, det å gi beskjed. Så sånne enkle ting som kanskje man ikke anser som viktig i andre kulturer, men som er veldig viktig her. Så kunnskap om hvordan systemet fungerer og kunnskap om hvordan mennesker kommuniserer og hva som er viktig, hva slags forventning samfunnet

har til.. til.. til ungdommen». Informantene vektlegger det å forstå hvordan systemene er bygd opp i Norge. De gir ungdommene råd om hvordan arbeidslivet fungerer. Arbeidsgiveren forventer at man kommer presis på jobb og at man gir beskjed dersom man er syk: «Det viktigste for deg nå, når du får den praksisplassen til han rørleggeren, det er å møte opp», var oppfordringen en voksen gav til en ungdom som hadde fått praksisplass. Det er viktig å forstå bakgrunner for systemene for å forstå hvordan de fungerer, som for eksempel NAV. En informant sier det slik: «vi lærer de på en måte opp i hvordan systemet fungerer, og byråkratiet, og hvordan ting og tang er». Å lære seg å leve og fungere i et nytt land med andre forventninger og krav til sine borgere er krevende. Informantene legger vekt på at ungdommene skal lære lover, regler og systemer. Noe av dette lærer de på skolen, men det finnes uskrevne regler også, som er like viktige å lære seg: «Normer og regler som ikke fins verken i det.. råd-boka eller pensum».

Flere av informantene fremhever integrering som verktøy for å ha et godt liv i Norge. En av dem vektlegger integrering slik: «tillit er nøkkel for integrering. Altså du.. altså tett integrering, felles forståelse». En måte å få til integrering på er å bygge et godt nettverk.

For at ungdommene skal klare seg, både nå og i fremtiden anser ansatte det som et grunnleggende behov å ha et nettverk å støtte seg til. De legger derfor forholdene til rette for at ungdommene skal kunne bygge seg et nettverk, både av mennesker fra samme land som de selv, men også norske folk er viktige å ha i nettverket. En måte å hjelpe en ungdom å bygge nettverk på forteller en ansatt om:

«Og hvis vi for eksempel en somalisk gutt som sliter så veldig, ikke med at det er noe galt med han, men hans personlige egenskaper gjør at han ikke tar kontakt med folk.. også har vi en veldig omsorgsfull somalisk jente som har gått noen år før i løypa, så kobler vi de lille grann mer sammen hvis det er samme skole. Og ber henne å passe på han lille granne. For hun ordner opp (fadder ordning). Hun skaffer ham venner».

En annen ansatt legger til rette for å skaffe nye bekjentskap på denne måten: «Hvordan knytte kontakt med helt fremmede? Hva sier man? Hvis du og en annen gutt ser på samme CD i butikken, hvordan begynner du å snakke med han? Hva sier man først?»

4.3 Praktisk tilnærming

4.3.1 Tilrettelegging og mestring

Språk nevnes av alle informantene, som den viktigste nøkkelen til det norske samfunn, både når det gjelder skole, arbeid, nettverk og integrering i seg selv. Derfor legger de mye arbeid i å legge til rette for språkpraksis (praksisplass i en bedrift, hvor kommunen betaler ungdommene en liten sum, for å fremme læring av Norsk) hvor ungdommene tilegner seg mye norsk kunnskaper. En informant beskriver det slik: «Jeg ser alle.. de fleste som vi plasserer ut på.. på.. på språkpraksis eller skråstrek arbeidstrening da, butikker og sånne ting, de.. de er veldig.. det er som dine egne barn». Flere av informantene mener at de ungdommene som er målrettede og har fremtidsplaner er de som ser ut til å klare seg best. De er derfor opptatt av å støtte dem ved å hjelpe dem med alt fra å vekke dem så de rekker skolen, leksehjelp og hjelpe dem å finne jobb, enten deltid eller heltid.

De ansatte legger til rette så langt det er mulig, men innenfor rammene de arbeider for. Skole og arbeid er et av hovedmålene informantene trekker frem. De mener det er svært viktig at ungdommene er i arbeidskvalifiserende aktivitet, enten det er skole eller praksisplass. For at ungdommene skal klare hverdagen som skoleelev kan det være ulike måter å nå dette målet på. En av informantene legger vekt på at ungdommene er forberedt på hva som venter dem på skolen: «Jeg tenker at de må... de må vite helt ned på detaljnivå hva som skal til for å komme da til å klare skolen». Informantene er også veldig fleksible og hjelper til med å skaffe jobb til ungdommene, enten det er deltidsjobb eller fulltids jobb som er behovet. Slik legger en det frem: «Også er vi veldig masete og bistår med å finne jobb».

Informantene er opptatt av at ungdommene skal oppleve mestring på forskjellige plan i livet. De legger til rette for at ungdommene skal klare å navigere i de ulike offentlige instansene vi har i Norge. De fremmer gode opplevelser og mestring i ungdommenes fritidsaktiviteter: «Vi følger veldig opp den første tiden». Videre er arbeidet deres fokusert mot at ungdommene skal utvikle seg til å bli selvstendige mennesker som kan klare seg og få det livet de ønsker seg. En informant forteller hvordan hun har gjort dette i dialog med ungdommen: «Men ..men vi prøver å ..men vi er også klar på at dette gjør vi for å styrke deg. Også ser vi at det skjer noe med ungdommer,... ikke sant, der har du igjen resiliens».

En av informantene kom et annet eksempel på tilrettelegging. Det var et tilfelle, der en ungdom ble mistenkt for å bruke rusmidler, men ungdommen avviste dette. Voksenkontakten hans la da til rette for at han kunne motbevise påstanden. For å kunne bevise for de ansatte at han ikke ruset seg, måtte han slutte å ruse seg, hvis han hadde ruset seg. Dette var en vinn, vinn situasjon og ble lagt til rette for slik: «vi hadde mange samtaler om det der. Og jeg

sa til ham; "ok, hvis du mener du ikke har tatt det, mens andre ansatte sier at du har gjort det, så har de tatt feil. Men kan ikke vi vise dem at de har tatt feil da? Så vi kan jo ta sånn test. Vi kan snakke med legen din, så legen din kan ta test i tre måneder eller seks måneder som vi kan betale for." Han går med på det for å vise at han ikke har gjort det. Så.. ja, han ble testa, og.. For når han skal bli testa og han skal bevise at han ikke har gjort det, så kan ikke han ta rus, ikke sant». Informanten forteller videre at ungdommen sluttet å ruse seg etter denne tilretteleggingen.

Å arbeide med ressurser i fokus handler ofte om å fokusere på mestring. Hva ungdommen faktisk får til, heller enn hva som er utfordringene. En informant forteller hvordan hun får frem ressursene: «Altså gå inn på det, hva gjorde du med det som vil være alt fra helse til hva gjorde du med det rommet som du bodde i, til å lage mat, det med venner, du mestret det og de hadde en del ting å hente opp igjen, det bare brukes på en litt annen måte her, bruker jo den med å holde fokus på mestring masse».

Informantene har fortalt om nære relasjoner, hvor de har ungdommenes ressurser i fokus. En av informantene sa det slik: «Snakke opp. Snakke opp. Snakke opp». De bevisstgjør ungdommene på utviklingen de har hatt, fra før de kom til Norge, og i Norge.

Å være ny og alene, uten foreldre eller slekt, i et fremmed land kan føles overveldende. Alt er ukjent og fremmed som kan oppleves uoverkommelig for noen. Å motivere ungdom til å stå på og ha tro på egne ressurser er derfor nyttig. En annen informant beskriver hvordan fokuset på resurser kan benyttes: «Det som jeg syns har vært utfordring er at de ungdommene har jo klart SÅ mye før de kom hit. De har reist langt fra familie og bekjente, har opplevd litt av hvert på veien, men klart seg helt til nå. Også føler de at de.. de ressursene som de har hatt ikke har noen betydning her, fordi det er et helt annet samfunn. Men vi ser litt annerledes på det. Vi ser at det eneste de trenger er å tilpasse den kunnskapen de har for at de kan bruke det i Norge. Så det å hjelpe dem å finne hvem de er, hva slags ressurser de har og hvordan de kan bruke det i Norge for å kunne lykkes og.. og være selvstendig»

Det å trekke frem personlige egenskaper som vil hjelpe ungdommen til å få det live de ønsker i Norge, er noe alle informantene vektlegger.

4.3.2 Å navigere sammen

Alle informantene forteller om veiledning i form av «å gjøre sammen med». De utfører ulike oppgaver sammen med ungdommen som har behov for en eller annen form for hjelp. Det kan være å skrive jobb søknader, det kan være å vaske gulv eller å øve til ett jobb intervju. En informant erfarer det slik: «jo mest det å lete seg frem i systemet og finne ut av ting da, for eksempel. Altså pushe.. jeg må jo pushe dem litt foran meg når de.. når de.. det er ting jeg skal hjelpe de.. i forhold til å for eksempel søke lånekassa eller noe sånt noe, så må jeg jo pushe dem foran meg. Men jeg sitter ved siden av dem og.. men jeg må hele tiden tenke

at det er du som skal gjøre det». Det er mange ting som skal læres, og mye læres best ved å ha en veileder ved sin side. Å bestille legetime, snakke med saksbehandlere hos NAV og legge frem sitt ærende kan være vanskelig, men betraktelig lettere med en som er sammen med og kan bistå ved behov. Å ringe kreditorer for å få på plass en avtale om nedbetaling kan oppleves tøft og utfordrende, men med en som har erfaring fra før går det oftest smidigere, opplever informantene. Videre mener de at ungdommene lærer fortere av å gjøre det selv med en voksen ved siden av, frem for at den ansatte utfører og ungdommen ser på. Ungdommene opplever mestring ved å utføre oppgaven selv med den ansatte som støtte:

«Og også lære dem ting ved å gjøre ting sammen. Det er viktig. Ikke sant, når de kommer med søknadsskjema, istedenfor at jeg fyller ut, at vi sitter sammen og fyller ut. Og da får de en følelse av at neste gang kan de klare det alene. Og det er jo den.. den prosessen vi skal ta dem med.. Så i alt det vi gjør, at vi involverer dem. For de kan det. De har kunnet det før. Men ikke kanskje i form av skjema, men på en annen måte så har de klart å.. å komme igjennom systemer før. Så det å lære dem at det er mulig, og lære dem at .. at de kan det, de kan mestre det».

Det å forholde seg til NAV opplever samtlige av informantene i min studie som svært utfordrende. Ungdommene opplever ofte at de må snakke saken sin, noe som kan være utfordrende når du kan språket dårlig. De må ofte fylle ut skjema, som også kan være utfordrende når du ikke kan språket og kanskje til og med er analfabet. Informantene opplever det som meningsfylt å følge ungdommene til NAV. En ansatt synes den beste løsningen, når en ungdom har behov for hjelp hos NAV, er: «Vi går sammen med dem til NAV, istedenfor å sende dem. Sånn at de.. de får en slags.. de føler at de har støtte der fra oss da». En annen uttaler det slik: «Og legge til rette. At det blir lettere å forholde seg til NAV også har vi prøvd». De har forsøkt å ringe NAV på forhånd for å forklare situasjonen til ungdommen, før en ungdom skal dit. ungdommene opplever det allikevel så utfordrende å forholde seg til NAV at de ansatte forsøker å finne tid for å følge dem dit.

Ungdommene støter på ulike utfordringer i livene sine. I skolesammenheng kan de oppleve store utfordringer. Spesielt de som har lite eller ingen skolegang fra hjemlandet sitt, er det noen som opplever kravene på skolen som uoverkommelige. En av de ansatte forteller om en slik situasjon: «også må vi gi dem verktøy da. Ikke sant; «neste gang du er på skolen og dette skjer,..» for eksempel de gruer seg veldig til fremføring foran klassen.- «..hva gjør du da? Hvordan..? så kan vi helt sånn konkret, fysisk: «hvordan merker du stresset? Blir du svett i håndflatene? Får du hjertebank? Men hva gjorde du da? Husker du sist gang, det funka?» så det er jo.. ikke sant metodikk- snakk helt ned på detaljnivå.-« hva gjorde du som

funka? Kan du tenke deg å gjøre det neste gang også?» sånn at de.. de skjønner at det bare er en følelse».

Flere av informantene forteller at ungdommene har behov for at de ansatte hører hva de har å fortelle og hva de strever med i livet sitt. De snakker frem og tilbake om utfordringene, og at da kan ungdommene oppleve utfordringene som mindre betydningsfulle: «noen har behov for samtaler. De vil gjerne tømme seg, og de vil gjerne høre hva jeg mener om saken. Ikke sant..» En av informantene trekker frem sin erfaring fra en ungdom som ytret ønske om at hun skulle være tydelig i sine uttalelser om konsekvenser av valg han stod ovenfor: «Og jeg husker en som sa til meg.. han var så vrang en periode, men.. han står på sitt, uansett om det er bra for ham eller ikke. Men hele tiden så var jeg veldig tydelig. Så sa jeg; "Hvis du gjør sånn, så blir konsekvensen sånn og sånn. Ikke sant, det er ditt valg, du er over 18, men jeg mener sånn og sånn." Og han kom senere og sa til meg at jeg bør være enda mer tydelig. Og jeg var veldig tydelig. Så han liker det, han liker å få beskjed. Han liker å få klar beskjed. Ikke at: "Ja, du har det og det andre alternativet, og du må finne ut selv hva du skal gjøre" liksom. Men at: "Hvis du velger DET, så blir det den og den og den konsekvensen. Ikke sant. Og jeg som en voksen person mener sånn og sånn. Men til slutt så er det du som velger. Det er ditt liv." Så det å være tydelig, det er noe de setter pris på. Ikke alltid med en gang».

Flere av informantene benytter eksempler fra egne liv i samhandling med ungdommene. Noen bruker selvopplevde erfaringer andre tar i bruk erfaringer fra oppdragelse av egne barn. Slike eksempler oppleves mer realistiske og ungdommene tar veiledningen seriøst, forteller en informant: «Og derfor så deler jeg mine erfaringer med dem, og det funker faktisk». En annen informant beskriver hvordan han tar frem egne erfaringer fra sin oppvekst, som hans far lærte han, og han har hatt nytte av: «det måtte jo bli.. bli.. bli.. fra det jeg hørte fra faren min. Og han lærte jo meg noen sånne grunnleggende ting da, ikke sant». Informantene er enige i at veiledning til læring kan gjennomføres på forskjellige måter, ut fra ungdommens behov og hva man ønsker å oppnå. De ansatte benytter seg av mange ulike måter for å nå frem med budskapet sitt på. En forteller hvordan han som voksen går foran som ett godt eksempel:

«Det.. jeg tenker på at hvis du.. hvis du går med en ungdom ute på gata, ut fra en institusjon fram til en bussholdeplass, og begge dere røyker. Og hvis du slår.... Slukner røyken for eksempel og har den i hånden fram til du kommer til en søppeldunk og slukner den ordentlig også legger den der, og hvis han gjør det samme, og dagen etter går han alene og gjør det samme, jeg har stor tro på at han får respekt i nabolaget».

Noen ungdommer har en egen agenda for livet sitt. De ansatte ser ofte at de som er målrettet og har en plan for fremtiden klarer seg bedre enn de som ikke har planer og mål de ønsker å nå.

Noen forteller om rollespill med ungdommene for å forberede ungdommene på jobbintervju eller hvordan få nye venner. Flere informanter hjelper ungdommene til å tilpasse sine ressurser og kunnskap til det norske samfunnet. En forteller hvordan hun gikk frem: «Altså gå inn på det, hva gjorde du med det som vil være alt fra helse til hva gjorde du med det rommet som du bodde i, til å lage mat, det med venner, du mestret det å de hadde en del ting å hente opp igjen, det bare brukes på en litt annen måte her, bruker jo den med å holde fokus på mestring masse».

Noen av informantene forteller at det kan være vanskelig å få til gode «planlagte samtaler om bestemte temaer», men om de legger til rette for uformell og spontan prat, for eksempel ved middagsbordet, kan en oppleve å få gode og nyttige samtaler med ungdommene. Da kan ofte tema som opptar ungdommene bli diskusjonsemner, og de ansatte kan ta del i diskusjon å komme med nyttige råd og veiledning i en naturlig setting: «Teamet har det som vi kaller dropp-in hver tirsdag. Da er det åpent hus. Her hos oss er det åpent hus hver torsdag. Skal vi finne på noe de andre kveldene, sånn at på en måte ukene går og de har et sted hvor de kan komme og få litt mat, få litt selskap, noen snakker med deg?».

I samtlige intervjuer legges det stor vekt på å vise ungdommene vei. Dette inkluderer veiledning, støtte og tilrettelegging for å dekke behov og ønsker, og for å oppnå ulike mål. Det er flere ulike måter å utvise dette på. Veiledning foregår i svært mange former og diverse settinger.

En voksen opplever at ved sykdom kan en bruke samtalen som virkemiddel i arbeidet med ungdommene: «Den beste, beste medisin er jo samtalen». Ved å snakke om «vondter» for eksempel, kan en vise at dette ikke nødvendigvis er noe alvorlig, det kan være lurt å gå på skolen/jobb selv om ungdommen ikke føler seg i topp form. Tilby en paracet, om det er nødvendig, eller en kopp te. Omsorgen og opplevelsen av å bli sett i samtalen, kan også være nok til at ungdommen føler seg bedre:

«Er du syk så må du komme ned og snakke med oss, også må vi se om du trenger en liten paracet, eller om du trenger bare litt varm saft, eller om du trenger en klapp og likevel drar».

Psykisk helse er tema som ofte er tabubelagt i de kulturene mange av enslige mindreårige flyktninger kommer fra. Flere av de ansatte erfarer at ungdommene er en sort- hvitt oppfatning om psykisk sykdom, du er enten gal eller normal. En stor andel av dem har vært utsatt for traumatiske opplevelser og kan være i behov av hjelp fra ulike instanser. For å ufarliggjør psykisk helse som en del av livet, samt å få hjelp og, for eksempel gå i terapi hos en psykolog, benyttes blant annet samtale som verktøy:

«Og det der at psykisk helse er noe man ikke snakker om så mye i en del kulturer, og at man kategoriserer psykisk helse som gal og frisk, ikke noen mellomting liksom. Så når vi prøver å snakke med dem om psykisk helse, så tenker de at nei, jeg er jo ikke gal. Ikke sant, så det tar lang tid før man godtar at man har en del ting man sliter med og.. og må få hjelp. Mange, til og med etter de har skjönt at de har psykiske plager, vil ikke oppsøke psykolog, fordi at det er .. de har fortsatt følelsen av at det er bare de gale som.. eller de som er kjempesyke som går til psykolog. Men det er jo.. gjennom samtaler.. gjennom eksempler og sånn så prøver vi å fortelle dem at det er jo ikke så farlig og det er .. Akkurat som at noen får vondt i magen og hodepine, så kan man få psykiske plager».

Egenomsorg er en viktig del av livet. Dette er et tema som opptar alle av informantene. Egenomsorg inneholder mange aspekter. Både fysiske og psykiske aspekter er med i samtalene med ungdommen. Noen ungdommer har ikke lært å sette egne grenser på hva kroppen tåler både fysisk og psykisk. Noen sliter med mareritt og søvn. En voksen forteller om en samtale med en ungdom: «Så vi jobber med en del søvntechnikker, og snakker mye om dette her med regelmessighet er viktig. Det med å ikke sove på ettermiddagen selv om du har sovet bare 2 timer ei natt, så ikke legg deg på ettermiddagen. Hold døgnrytmen, men den er vanskelig. Ja den er vanskelig».

En informant forteller at noen ungdommer opplever at deres hjemlandsgruppe bedriver en form for sosial kontroll. Hvis de ikke følger opp den sosiale kontrollen ved å innrette seg kan det føre til straffereaksjoner fra gruppen. En ungdom hadde behov for samtaler i forbindelse med dette: «Så.. de kommer jeg har hatt mange samtaler med henne. Og hun opplevde at de stengte henne ute til slutt fordi at hun.. hun var ikke villig til å forandre seg til tross for så mye press».

Kjønnsroller og likestilling er også tema som blir tatt opp i samtaler, forteller en av informantene. Likestilling og kjønnsrollene ser ofte helt annerledes ut i hjemlandet til mange av enslige mindreårige flyktninger. «det snakker vi jo mye om her og. Kjønnsroller og likestilling og.. ikke sant. Derfor er det jo bra her i .. de møter jo .. hos oss så møter de kvinner og menn. De møter kvinnelige sjefer. De møter menn som bare har vanlige jobber, ikke sant. Og de ser at det fungerer». Videre fortelles det at det er ganske vanlig blant enslige mindreårige flyktninger, når de er ansatte, å gifte seg med kvinner fra samme hjemland som de selv. De ansatte ser at det kan være utfordrende å leve i et samfunn som praktiserer likestilling og kjønnsroller på en helt annen måte enn det de er vant med. Derfor er det bra å samtale om temaet: «Jeg er jo en liten feminist, så jeg snakker jo veldig mye om kvinners rettigheter og likeverd og hele den pakka, som jeg mener er veldig viktig». Flere av de ansatte tar også opp temaet kultursensitivitet, det å tilpasse seg en ny kultur kan være svært utfordrende. Det å kunne gjøre seg opp egne meninger og til og med ytre dem, kan være både utfordrende og til dels skremmende for noen som ikke er vant med å tenke på seg selv, individuelt, de er ofte vant med gruppetenkning. En voksen formidler det slik: «Og

hvis du har en annen mening enn meg, så er det.. det er helt.. det har du lov til i Norge» normer og regler er også noe som vektlegges i samtaler med enslige mindreårige flyktninger. Her nevnes det å komme presis til jobb, skole eller avtaler. Gi beskjed om du er forsinket eller er forhindret i å møte til avtalen. Videre forklares det at i Norge er det vanlig å hilse på de man møter, når en går tur i skog og mark. Et for eksempel: «Det å lære å smile og lære å si hei til folk for eksempel, når du er på tur oppi fjellet og sånt, det er det beste».

4.3.3 Sammen om det

Informantene forteller om store mengder praktisk arbeid som blir utført. Det er arbeid i mange ulike settinger og av svært ulik karakter. Arbeidet kan være å handle inne til hybelen sammen med en ungdom eller bli med dem på handletur, når en ungdom skal kjøpe klær. Noen ønsker følge til lege, tannlege eller andre helserelaterte avtaler. En informant forteller hvilke praktiske tiltak hun har benyttet for å hjelpe en ungdom i en utfordrende situasjon: «for eksempel for de som sliter med søvn, utfordringen er å gå på skole. Stå opp og gå på skole. I en periode så har vi sagt vi kan ringe og vekke deg. Og vi kan komme og hente deg sånn at vi kjører deg på skolen». En annen voksen forteller at en ungdom slet med å stå opp å komme seg på skolen til riktig tid. Informanten forteller at tiltaket ble slik: «jeg skal ringe å vekke en ungdom». Som flere av informantene forteller, kan slike tiltak med praktisk hjelp også gi positive bivirkninger som at ungdommen opplever seg sett og tatt vare på. Informantene legger stor vekt på at ungdommene skal oppleve omsorg, selv ved tiltak som ikke hadde omsorg som direkte mål.

Alle informantene forteller at ungdommene sliter økonomisk. Spesielt den første perioden etter at de har flyttet for seg selv. Det kan være utfordrende å handle inn alt til en husholdning og få pengene til å strekke til for hele måneden. Da kan det være nyttig å ha med en voksen på butikken for å gjøre innkjøp og få hjelp til å sortere ut hvilke varer som er smart å kjøpe. En måte å gjøre det på er som informanten gjorde her: «Men de som ikke.. som ikke.. som ikke lønna strekker til, så er det jo sånn at du går inn på: "Hvor.. hva.. hva bruker du egentlig pengene til?", ikke sant. "Nå skal vi sette oss ned og se litt på det. Da.. går du på bensinstasjon, kjøper deg en flaske brus til 32 kroner, eller dropper du den? Drikker du vann, eller går du på Kiwi og kjøper til halve prisen?" Må prøve å lage noen sanne konkrete.. også se.. Også ganger vi opp det da i løpet av en måned, også ser vi hvor mye penger det går. Det er jo én måte å få de til å forstå, eller gjøre det på en enkel måte da».

Ved de fleste offentlige kontorer må en fylle ut skjemaer. Alle ansatte har erfaring med å hjelpe ungdommene med å fylle ut søknader og ulike skjemaer. Flere ansatte forteller om frustrerte ungdommer som opplever utfordringer med dette. Ungdommene kan ha vanskeligheter med å forstå hva det spørres etter, og det kan være vanskelig for dem å skrive. Ofte har de heller ikke alle opplysningene som skal fylles ut. Er dette nettbasert, får en ofte ikke sendt inn skjema om ikke alle rubrikkene er fylt ut. En informant forteller om

søknader som oppleves som positive for både ungdom og voksen å fylle ut: «ja, det.. det kan .. for eksempel hvordan.. hvordan søke kommunalt lån for å kjøpe seg en leilighet. Det er morsomme jobber. Sånne jobber liker jeg. For da.. på en måte da.. da er de mottagelige for veiledning. Og da er det ikke noe problem»

Andre måter de ansatte gir praktisk hjelp til ungdommene for å fremme selvstendighet. De lager mat sammen med dem slik at ungdommene lære å lage mat. De forklarer både hvilken mat som er sunn, og hvordan maten skal tilberedes. Noen forteller om ungdommer som har behov for hjelp til å holde rommet sitt/hybelen sin i orden: «Jeg har lært dem hvordan de skal vaske gulvene på en måte». Ungdommer uten foreldre trenger praktisk hjelp til svært ulike ting. Informantene forteller at noen ungdommer vet hvor foreldrene oppholder seg og ønsker hjelp til å søke om familiegjenforening. Andre vet ingenting om foreldrene og er i behov av hjelp for å forsøke å finne dem, slik en informant viser med dette utsagnet: «Også har vi jo de som da.. nesten til enhver tid så har vi hatt i hvert fall en ungdom i huset som virkelig er enten foreldreløs eller virkelig ikke vet hvor foreldrene er, så hvor vi da bistår å hjelper gjennom Røde kors og gjennom Frelsesarmeen. Prøver å oppspore».

I enkelte tilfeller trenger ungdommen en spesiell type hjelp. En informant forteller: «.. jeg gikk til ATV (alternativ til vold) med en gutt. Jeg husker ikke hvordan jeg gjorde det, men jeg fikk i hvert fall.. jeg fikk lurt ham litt til å gå til.. søke hjelp i ATV da».

Det å bli hentet og kjørt til legen, kan for enkelte ungdommer bety, at de faktisk kommer seg til legen, noe de ikke hadde klart om de skulle kommet seg dit selv. Andre ganger er ikke dette noe problem, det kommer an på ungdommens helsetilstand. Det å tilpasse hjelpen etter den enkeltes behov vektlegges. De fleste av informantene er opptatt av at de skal gjøre seg selv overflødige i ungdommenes liv, men samtidig skal de tilpasse hjelp etter behov. Slik en ungdom fikk i dette tilfellet: «de som ikke har den der (stayerevne/overlevelsesevnen) må vi inn mer, altså vi må inn å bistå mer, de er i behov av mer. Det betyr at vi kanskje henter dem når de skal til legen, henter dem når vi skal på møter, samtaler hjemme, de glemmer ting».

Flere av informantene legger vekt på det å være sammen i uformelle settinger, slik man har i en familie. Å være sammen uten at en skal oppnå noe, uten å ha et mål med samværet annet enn å tilbringe tid sammen. En informant forteller: «Så det som har blitt veldig sånn populært hos oss da.. men det kommer og går litt i perioder.. er sånn.. gå en liten tur om kvelden».

En annen fin måte å tilbringe tid med ungdommene på er å spise sammen. Da kan en snakke om hva som opptar en i hverdagen uten at det nødvendigvis er et mål med samtalen. De inviterer ungdommer som har flyttet ut av bofellesskapene, de ungdommene som bor for seg selv og de ungdommene som ikke har vedtak hos dem lenger. En informant forteller: «ja

de kommer og spiser. Det er fordi vi inviterer dem». Det å ha med seg en voksen på en hyggelig innkjøpsrunde, var ønsket en ungdom hadde formidlet til voksenkontakten: «Ikke sant, den ene skulle på bryllup og ville gjerne at jeg skal hjelpe henne å kjøpe kjole. Hva hun skal kjøpe.. hva slags gave er det som er vanlig?»

Høytider er viktige arenaer for å være sammen. De feirer alle høytider som er representert i bofellesskapet. Islam er en av religionene som er mest representert blant ungdommene. Det å feire ungdommenes høytid sammen med dem gir mulighet til å styrke forholdet mellom både ungdommer og ansatte, på kryss og tvers, i bofellesskapet. En informant forteller hvordan de gjør det på hennes arbeidsplass: «Vi gir små gaver til Id (Islamsk høytid) til alle. Vi har en flott Id-middag her i huset».

Ungdommer kan slite med ulike utfordringer, det gjør også enslige mindreårige flyktninger. Noen ganger ønsker de ikke å snakke om det, samtale er ikke behovet. De ansatte legger da vekt på å være tilstede for ungdommen uten at de krever noe av vedkommende. Da kan det være fint å gjøre noe sammen i en setting som er nøytral, og kanskje den ansatte tar ungdommen med på noe alene. En ansatt har god erfaring med å ta med ungdommen på biltur i slike situasjoner: «finne noe som vi vet du finner glede av. Har du lyst til å bare kjøre en tur med meg?». Andre ganger trenger ungdommen bare et avbrekk fra hverdagen og finne på noe hyggelig, slik de ser at andre ungdommer gjør med familien sin, forteller informantene. Da kan det holde at en voksen tar initiativ til å finne på noe: «Skal vi stikke ut å ta en is? Skal vi? Ikke sant, så det å gjøre noe annet». Flere av informantene trekker frem nytten av å være sammen med ungdommene i uformelle situasjoner.

5 DISKUSJON

Studiens hovedtema er «i foreldrenes sted». Dette er slik jeg oppfatter tyngden, av arbeidet som representeres gjennom alle intervjuene. Det favner alle de ulike arbeidsoppgavene som utføres for enslige mindreårige flyktninger.

Kapittelet er inndelt etter Waaktaar og Christies (2000) resiliens kategorier. Dette er naturlig for oppgaven og gir leseren en oversiktlig presentasjon av faktorer de ansatte vektlegger i det resiliensstyrkende arbeidet med enslige mindreårige flyktninger.

Resiliens kan forstås som motstandskraft barn har mot å utvikle psykiske uhelse. Resiliens kan sees hos barn som viser vellykket og effektiv tilpasning, selv etter opplevde kriser og truende omgivelser (Borge, 2003). Hvert enkelt barn vil måtte finne sin vei til resiliens og gjennom prosessen, for å bedre sin tilværelse. En må være klar over at det forekommer store ulikheter i barns reaksjoner på stress. En ser ytterpunktene her, hvor noen barn kan se ut til å klare seg uten vedvarende problemer, samt ser ut til å komme styrket ut av påkjenninger som stress og risiko. Andre barn opplever store utfordringer og vedvarende psykopatologi etter opplevelser av stress og risiko (Borge, 2003). Hvilke faktorer kan ha positiv innvirkning på utviklingen av resiliens hos barn og unge?

5.1 Individuelle resiliensfaktorer

Borge (2003) mener at det å være i stand til å planlegge livet sitt, kan være en beskyttelsesfaktor. Effekten av beskyttelse effektueres hvis ungdommen utsettes for risikosituasjoner (Borge, 2003). Funnene i min studie bekrefter at de ungdommene som er resiliente er de som er i stand til å planlegge livene sine. Det er de som har målrettede planer for fremtiden sin. For eksempel har noen ungdommer planlagt sitt skoleløp og jobbmuligheter, slik at de har konkrete framtidsutsikter for livet sitt i Norge. De er motiverte og har pågangsmot til å tåle motstand og påkjenninger, samt at de har håp for fremtiden. En annen årsak til at planlegging gir beskyttelse er at de som planlegger livet sitt opplever at de har en ramme for livet og hverdagen. De klarer å komme seg gjennom kriser, og ved dette opplever dem mestring og kan i tillegg komme styrket ut av krisen. Planlegging av livet på kort og lang sikt, kan sees på som en del av mestringsstrategiene for hverdagslivet, mener informantene. De veileder, støtter og hjelper ungdommene til å gjennomføre sine planer og mål for livet.

Wanghild og Young (1993) bekrefter at målrettethet kan være en beskyttelsesfaktor. Dette viser til en resiliensskala de har utarbeidet, der dette fremkommer. Conner og Davidson (2003) sin resiliensskala viser at planlegging, gjennomføring, selvdisiplin, målbevissthet og besluttsomhet er viktige egenskaper hos den enkelte for å være resilient (Conner og Davidson, 2003). På den andre siden mener Waaktaar og Christie (2000) at enslige mindreårige flyktninger har med seg en forventning og krav om gjennomføring av skole og å få en utdanning, noe som kan oppleves som tyngende snarere en beskyttende. Økt fokus på skoleprestasjon kan føre til tap av mestringsopplevelser, følelsen av og ikke inneha kompetanse og opplevelsen av hjelpeløshet. Berg (2012) på sin side fokuserer på brobygging mellom fortid og nåtid. Håndtering av fremtiden henger sammen med hvordan den enkelte takler eksiltilværelsen. Det henvises til Paulo Freire som ser på eksiltilværelsen som en læringsprosess. Med dette kan en forstå at flyktninger ikke er et passivt offer, men et handlende subjekt. Det å takle eksiltilværelsen handler ikke bare om individets ressurser, personlighet og motivasjon, men oppstår i samspill mellom individet og omgivelsene (Berg, 2012).

Mestringsopplevelser fra hjemlandet er mye brukt, viser funnene i min studie. Det å samtale med den enkelte ungdom om hva de mestret i hjemlandet. For så å finne overføringsverdiene til livet i Norge, ble vektlagt av alle informantene. Dette kan sammenlignes med prosessen Aleksandra Ålund omtaler som brobyggingsprosessen. Berg (2012) drar paralleller til Schwartz som benytter begrepet «det normale liv» hvor han viser til at situasjoner der det meste kan oppfattes som unormalt, bør fokusere på det normale i situasjonen. Med det mener han at det ligger et potensiale i å gjenopprette livssituasjon så normal som mulig. Heller enn i å ha fokuset rettet mot tapene og bruddet. Berg (2012) henviser til begrepene overlevelse, mestring, brobygging, normalisering og resiliens og ser klare slektskap mellom disse begrepene, på tross av at de har ulike faglige opphav. Likheten ligger i fokuset på ressursene heller enn utfordringene. Videre fokuseres det på overlevelse fremfor offerrollen. Retningen for livet og fremtiden vektlegges, men det understrekes at dette ikke er en undervurdering av påkjenningene flyktninger har opplevd (Berg, 2012). Dette er sammenfallende med funn fra min masterstudie, hvor de ansatte har stort fokus på hva ungdommene mestrer heller enn utfordringene de opplevde. Videre viser funnene at de ansatte er opptatt av at hverdagen skal inneholde rammer, struktur og trygghet, med andre ord, en så normal hverdag som mulig i en unormal situasjon, i et nytt land. Har ungdommene tunge ting de har behov for å dele, er de ansatte der for dem.

5.1.1 Mestring

Begrepet mestring dekker ulike områder og ferdigheter. Mestring på områder som planleggingskompetanse, som beskrevet ovenfor, emosjonell regulering og problemløsning i form av stressmestring og sosial kompetanse (Neumayer et al., 2006).

Å mestre kan forstås som å lære litt etter litt frem til du mestrer, som i forholdene lærling og mester. En lærling tilegner seg kunnskap, gradvis, frem til en har mesterens kompetanse (Waaktaar og Christi, 2000). Mestring kan oppleves på mange ulike arenaer i livet. Funnene i min studie viser at de ansatte vektlegger det å gi ungdommene kunnskap som fremmer mestring, på ulike arenaer. Det er ungdommenes behov som avgjør hvilke temaer og hvilke arenaer som er aktuelle.

Skole og arbeid er de områder som nevnes ofte. Skolen og lekser kan representere store utfordringer for mange. Informantene i studien forteller de gir leksehjelp til ungdommene, selv om de også oppfordrer ungdommene til å delta på frivillige organisasjoners leksehjelpstilbud. Pastoor (2012) bekrefter at det er svært viktig for enslige mindreårige flyktninger å få tett oppfølging av skolearbeidet og leksehjelp. Leksehjelp av kompetente leksehjelpere vil kunne bidra til at enslige mindreårige flyktninger motiveres til økt innsats på skolen. Videre kan det øke deres faglige prestasjon og forebygge frafall i skole. Ved at ungdommene opplever at de mestrer skolens krav kan dette bidra til å styrke ungdommenes selvbilde og selvfølelser. Skole er den viktigste nøkkelen til en betalt jobb og et selvstendig liv i Norge. Pastoor (2012) bekrefter dette og legger til at skolen også gir framtidsutsikter gjennom etablering av sosiale nettverk, fremmer hverdagsrytme, læring av norsk og læring generelt (Pastoor, 2012).

Pastoor (2012) peker på at flyktningbarn og unge har mange utfordringer i omstillingsprosessene som eksil i nytt land krever. Enslige mindreårige flyktninger er i en spesiell situasjon, da de ikke bor med foreldrene sine. De kan allikevel med riktig støtte, oppfølging og hjelp fra signifikante andre, oppnå utvikling og mestring i skolen (Pastoor, 2012). Funn fra studien viser at de ansatte legger stor vekt på at ungdommene skal gå på skolen. Om en ungdom sliter med å komme seg opp om morgenen, setter de ansatte inn tiltak som vekking. Ved behov kan de også kjøre til skolen. Dette for en kort periode for at ungdommen skal få struktur og for å motvirke at ungdommen faller ut av skolen. Pastoor (2012) hevder at skolen kan tilføre flyktningbarn avgjørende kunnskaper innen språk, samt gi faglig og sosial kompetanse, noe som er avgjørende for selvstendige og deltagende samfunnsborgere. Hun mener at skole og utdanning er viktige fokusområder da mange enslige mindreårige flyktninger ikke blir inkludert i utdanning, arbeid eller generell samfunnsdeltaking (Pastoor, 2012).

Borge (2003) viser til en undersøkelse blant indianerbarn, hvor skolegang var en viktig faktor for resiliens utvikling. Skolen representerte lek og samvær med jevnaldrende, stabile kontakter generelt og med mennesker fra samme land, spesielt (Borge 2003).

Waaktaar og Christie (2000) mener at sosial kompetanse kan sees på som faktor til mestring. Pastoor (2012) definerer sosialisering som en prosess der samfunnsborgere tilegner seg kunnskaper om samfunnets normer, verdier og regler. Funnene i min studie viser at de ansatte fremmer sosial kompetanse gjennom sitt arbeid. De støtter ungdommene ved vanskelige avgjørelser når de opplever sosial kontroll, med trusler om utestengelse fra en gruppe bestående av folk fra hjemlandet, om de ikke etterkommer deres overbevisning. Oppedal m.fl. (2009) har gjort tilsvarende funnet om at enslige mindreårige flyktninger opplever ulike former for sosial kontroll fra mennesker med samme kultur.

Det å gi veiledning og støtte, slik at de unge opplever å mestre situasjon til tross for risikoen de blir utsatt for, er resiliensfremmende. Å veilede ungdommene til kunnskap om samfunnets regler for arbeid er også resiliensfremmende. Funn fra masterstudien viser at de ansatte er opptatt av å gi ungdommene verktøy som gjør dem i stand til å mestre forventninger til dem som selvstendige samfunnsborgere. De ansatte lærer dem om likestilling mellom kvinner og menn. De vektlegger demokrati som en verdi for den enkelte og de forteller dem om de uskrevede normene og reglene i samfunnet. Et eksempel på sistnevnte er forventninger om at en kommer presis til jobb og skole. Om man er forsinket eller forhindret å komme til en avtale, forventes det at man gir beskjed. Bengtson og Ruud (2012) støtter at arbeidet med å gi ungdommene sosiale ferdigheter til å forstå og forholde seg til norsk levestil og regler, kan gi ungdommene opplevelsen av mestring (Bengtson og Ruud, 2012). Flere av funnene i min studie, som gir ungdommene sosial kunnskap, blir også verdsatt som en del av integreringsarbeidet. Videre viser funnene i min studie at de ansatte er opptatt av at ungdommene skal forstå og mestre systemene som Norge har, som en del av integrering og tilpasningen til det norske samfunn. Spesielt de systemene som berører hverdagen til ungdommene. NAV nevnes av flere som en viktig institusjon å ha kjennskap til. Denne hjelpen til integrering kan også sees på som en form for kultursensitivitet, ifølge Qureshi, (2009). Han mener at en kan betrakte både seg selv og den andre som bærere av kultur. Oppedal et al. (2009) sin studie bekrefter at enslige mindreårige flyktninger er i behov av denne form for integrerings støtte. Studien viser at enslige mindreårige flyktninger rapporterer at de opplever større utfordringer ved kulturen i det norske samfunnet enn ungdom fra etnisk minoritetsbakgrunn lavrisikogruppe (Oppedal m.fl 2009).

Det fremheves i funnene i min studie at det å følge tett opp rundt fritidsaktiviteter er noe de ansatte ser på som svært viktig. De ser fritidsaktiviteter som en arena for mestring og

nettverksbygging. Nettverket kan utvides med jevnaldrende fra samme etnisitet men også med ungdommer med andre etniske opphav og norske ungdommer. Funnene om mestringsopplevelser gjennom fritidsaktiviteter bekreftes i «arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger - en håndbok for kommunene» (Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet, 2011). Her kommer det også frem at ungdommer kan utvide sitt nettverk gjennom vennskap på tvers av etnisitet. Det hevdes at ved siden av skole, er fritidsaktiviteter den viktigste integreringsarenaen for enslige mindreårige flyktninger (Barne- likestilling- og inkluderingsdepartementet, 2011). Borge (2003) mener at for å utvikle alders adekvat sosial kompetanse er venner uunnværlige. For å bli et sosialt velfungerende menneske, kan man ikke være isolert fra jevnaldrende. For å møte utfordringer i barndommen og voksenlivet er mennesker avhengig av sosial kompetanse (Borge, 2003).

5.2 Familiemessige resiliensfaktorer

Waaktaar og Christi (2000) hevder at det som skiller de risikoutsatte barna i forhold til hvem av dem som vil være resiliente. Barna som ville ha en resilient utvikling var normalt intelligente og ble oppfattet som sjarmerende. Dette førte til positive reaksjoner fra familien og andre. De var følelsesmessig knyttet til foreldre, søsken og besteforeldre. De var robuste, aktive og blide barn, med andre ord medfødte egenskaper. Ungdommene hadde også tilgang til såkalte ytre støtteapparat, som for eksempel nettverk fra fritidsaktiviteter, skole, kirke eller andre ungdomsgrupper som gav uttelling på kompetanse og tilbød samarbeid. Disse tre faktorene kan forstås som viktige ingredienser i sosial relasjon og for resilient utvikling (Waaktaar og Christie, 2000). Enslige mindreårige flyktninger er i Norge uten foreldre. Funn fra studien viser hvordan de ansatte legger til rette for resilient utvikling for ungdommene ved å skaffe dem besøksfamilie. Et slikt tiltak kan være med på å demme opp for noen av de faktorene som enslige mindreårige flyktninger mister ved å ikke ha foreldrene rundt seg i hverdagen. Borge (2003) mener at et velfungerende familieliv er en beskyttelsesfaktor og fremme resiliens. Familielivet byr på varme, støttende relasjoner mellom de ansatte og barna. Trygg og sunn oppdragelse med alderstilpasset grensesetting, overvåking av adferd og samvær med andre barn/unge er bidrag til å realisere ungdommens evner. Dette er faktorer som enslige mindreårige flyktninger ikke kan få fra egen familie, men kan oppnå i en besøksfamilie. Borge (2003) henviser til undersøkelser på adopterte barn, som har vært utsatt for risiko før adopsjon, som viser resilient utvikling etter adopsjon. En kan trekke paralleller til undersøkelsene om adoptivbarn som viser resilient utvikling etter adopsjon, til ungdommer som får besøksfamilier? Informantene forteller at besøksfamilier ofte er en del av ungdommenes nettverk og en ressurs for ungdommene lenge etter at

avtalen om besøkshjem er avsluttet. I tillegg har dem ansatte rundt seg som vektlegger trygghet og som alltid er der for dem.

Resiliensforskning viser at de barna som klarte seg best til tross for traumatiske opplevelser og belastende forhold over lang tid, var de barna som hadde minst en person som brydde seg. En person, som fulgte opp gjennom belastning og viste omsorg kunne altså være nok. Kontakten ble opplevd positiv og har vært stabil. Dette mennesket har kanskje ikke kunnet gjøre noe med belastningene, men har vært tilgjengelig over tid. Funn fra masterstudien kan forstås slik at ungdommene opplever at de ansatte, kan være denne «ene» ansatte, i og med at flere av ungdommene har uttrykt dette til de ansatte. De ansatte er opptatt av å trygge ungdommene på at de alltid vil være der for dem. De er stabile og trygge ansatte som er der for dem i all fremtid. Bengtson og Ruud (2012) beskriver hva som er det viktigste for ungdommen, uavhengig av deres bakgrunnshistorie: voksenkontakt, kontinuitet i nettverk, bosituasjon, utdanning, rutiner og stabilitet.

Bengtson og Ruud (2012) opptatt av at de som jobber ved mottakene er de menneskene som kan tilby ungdommene utviklingsstøtte. I dette legger de at de ansatte er tilgjengelige for samspill med ungdommene slik at ungdommene gis anledning til å utvikle seg (Bengtson og Ruud, 2012). Funn fra min studie viser at de ansatte er tilgjengelige for ungdommene i stor utstrekning. De opptrer grensesettende, selv når ungdommen uttrykker misnøye. De står i konflikter, er stabile og opprettholder relasjonen. Dette i tråd med det Bengtson og Ruud (2012) benevner som troverdighet i relasjon. I troverdighet ligger det at de ansatte setter tydelige grenser, som ungdommene kan stole på og vet hvor de har de ansatte. De ansatte må opptre som profesjonelle miljøterapeuter, noe som krever kunnskap og erfaringer (Bengtson og Ruud, 2012). Relasjon er noe som alle informantene, i min studie, mener er svært viktig i arbeidet med ungdommene. Aamodt (2014) bekrefter at god relasjon, mellom den som hjelper og den som er mottager av hjelpen, styrker hjelpeprosessen. Videre henviser hun til Perlman (Perlman, ref. i Aamodt, 2014) sin «nærende» relasjon. Dette er en relasjon definert ut fra innholdet til en mor-barn relasjon. En relasjon som inneholder omsorg, tilknytning, varme og kjærlighet som gis fra den ene og til den andre, som i en asymmetrisk relasjon. (Aamodt, 2014). Bengtson og Ruud (2012) mener at relasjon mellom ungdommer og hjelpere har noen felles trekk med relasjon mellom foreldre og barn. Begge relasjonene representerer møter mellom mennesker. Kontakten finner sted innenfor rammene av en struktur og inneholder kontakt mellom mennesker. I familien er det familiens struktur som er rammen og på omsorgssenter/mottak (kan sammenlignes med bofellesskap) er det rammen for det miljøterapeutiske arbeidet som gir struktur (Bengtson og Ruud, 2012).

Gjennom gode relasjoner til ungdommene er de ansatte i posisjon til å gi ungdommene utviklings støttende omsorg. Funnene viser at de ansatte nytter relasjonen til å gi helhetlig omsorg. De hjelper ungdommene med å tilpasse seg livet i Norge, blant annet ved å lære dem hvordan mange av de offentlige etater fungerer. Dette gjør ungdommene i stand til å mestre kontakten med ulike etater. Dette er i tråd med Bergs (2012) oppfordring om å bidra til at ungdommene får erfaringer og kunnskaper som gjør dem i stand til å tilpasse seg samfunnet i Norge (Berg, 2012). Videre viser funnene at de ansatte er til stede og deler ungdommenes sorger og gleder og andre hverdagslige situasjoner. Omsorgen, de ansatte viser ungdommene, kan sees i sammenheng med Aamodts (2014) referering til Kari Martinsens omsorgsbeskrivelse, som er omsorg i en foreldre – barn relasjons perspektiv. I dette asymmetriske forholdet ligger det overordnede ansvaret hos den ene ut ifra definisjon og posisjon. Omsorgen inneholder både gjensidighet og relasjon selv om det er den ansatte omsorgsgiveren som har hovedansvaret. I begrepet god omsorg ligger det å utøve omsorgshandlinger som bygger på barnets signaler, interesser og behov. Tilliten er fundamentalt nødvendig i ethvert forhold, noe som betyr at det er avgjørende at hjelperen får tillit fra den som tar imot hjelp (Aamodt, 2014). Nettstedet Sjumilssteget (2016) beskriver begrepet omsorg som nært bundet til begrepene oppdragelse, beskyttelse, vern, oppfølging, velferd, varme, støtte, nærhet og ansvar. At foreldre og verge gir barnet god omsorg er en forventning fra samfunnet (Sjumilssteget, 2016). Min studie viser nettopp som hovedfunn, at de ansatte i bofellesskap og teamet gir enslige mindreårige flyktninger oppdragelse, beskyttelse, vern, oppfølging, varme, støtte, nærhet og ansvar i foreldrenes sted.

5.3 Resiliensfaktorer i nettverket

Funn i min studie viser de ansatte har et genuint ønske om at hver enkelt av disse ungdommene skal få et best mulig liv i Norge. For det resiliens styrkende arbeidet de utfører kan dette synes å være avgjørende. Resiliensforskning peker i mange tilfeller på faktorer hos den enkelte som er resiliens. Forskningen viser imidlertid at mange av faktorene som er avgjørende for resiliens ikke er egenskaper hos den resiliente, men er forhold i personens omgivelser eller ved utvalgte belastninger, hevder Waaktaar og Christi (2000).

Funn i min studie peker på et helhetlig og svært variert arbeid som inneholder både psykiske, fysiske og praktiske elementer. De ansatte gir omsorg på ulike plan i ungdommens liv. For eksempel veileder de ungdommene gjennom hele tiden de har vedtak. Veiledningen består i å vise dem hvordan de skal ta vare på egen helse. De gir dem råd om ernæring, lager mat sammen, går turer, har samtaler om temaer som er aktuelle der og da. Sammen snakker de om og diskuterer psykisk helse. De ansatte gir dem verktøy for å mestre psykiske

utfordringer som for eksempel søvnløshet og angst. Oppedal et al. (2009) bekrefter at barn og unge er i behov av hjelp, støtte og omsorg fra ansatte omsorgspersoner. Behovene omfavner både praktisk hjelp, hjelp til å ta avgjørelser og hjelp ved viktige veivalg. Hjelpen inkluderer å dekke behov for trøst når barnet /ungdommen er redd, engstelig, opplever nederlag eller motgang. Videre dekker de ansatte ungdommenes behov for å føle seg betydningsfull og verdsatt og gir dem følelsen av å være trygge og ha tilhørighet. Ungdommer som skal bli selvstendige og gjøre seg uavhengig på mange ulike områder, trenger at de ansatte representerer en trygg base, både praktisk og følelsesmessig i denne utviklingen. Oppedal et al. (2009) henviser til utviklingsteori hvor det vektlegges at om et barn skal ha normalt utviklingsforløp er barnet avhengig av å ha god relasjon til voksne som yter omsorg.

Informantene vektlegger arbeid som på sikt vil gjøre ungdommene selvstendige og uavhengige samfunnsborgere. For å styrke ungdommenes uavhengighet og selvstendighet veileder de dem med alt fra å bestille en tannlege time til å lage mat sammen og å fylle ut skjema til diverse offentlige etater. De rydder og vasker sammen eller øver til jobbintervju, hvis det er det som er behovet til ungdommen. Dette er i tråd med hva Berg (2012) benevner som relasjonskompetanse. Relasjonskompetanse i denne sammenhengen kan forstås som å tilføre enslige mindreårige flyktninger den kompetansen de mangler, gjennom relasjon. Kompetanse de trenger for å klare seg i Norge, som er en helt annen type samfunn enn det de kommer fra. Berg (2005) hevder at en bygger relasjon for handlingens del, en bygger ikke relasjon for relasjonen i seg selv. I praksis kan dette forstås som det arbeidet som informantene i min studie forteller om. De arbeider for å danne relasjon med den enkelte ungdom for å gi ungdommene utvikling og kunnskaper til å integrere seg og nytte gjør seg hele det norske samfunnet. Funnene samsvarer med hva som vektlegges i ICDP-programmet (Christie, Døhlie og Eide, 2011), da nære omsorgsgivernes rolle er tungtveiende i arbeidet for barnets helhetlige utvikling. Denne rollen innebærer å gi barnet støtte, tillit og følelsesmessig trygghet og veilede barnet til å forstå omverdenen og gi barnet nødvendig hjelp og støtte til å mestre utfordringene barnet opplever i oppveksten (Christie, Døhlie og Eide, 2011).

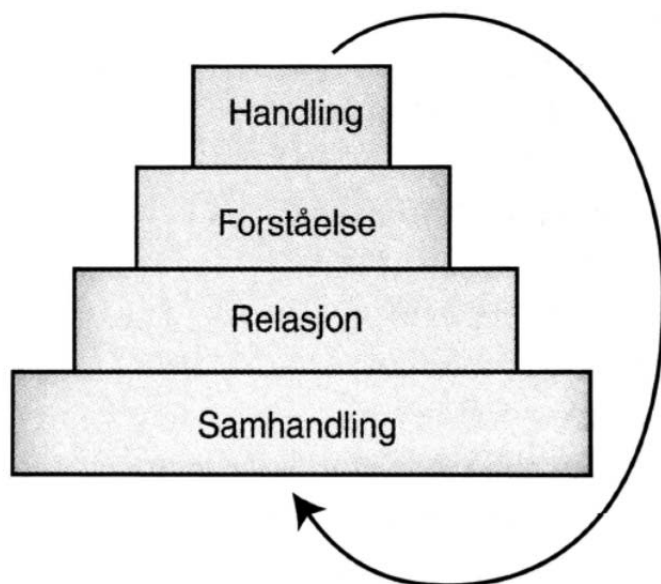
Odd Harald Røkenes (2002) sier det slik:

«I den typen arbeid som er rettet mot læring, utvikling, endring, omsorg eller økt livs kvalitet, er det særlig viktig å legge til rette for en prosess som skaper gode hjelperelasjoner. En relasjon oppstår ikke av seg selv, den er et resultat av samhandling mellom bruker og fagperson. En god relasjon hviler på en samhandlingsprosess som skaper tillit, trygghet og

en opplevelse av troverdighet og tilknytning. Når samhandlingen fungerer slik, utvikles det en bærende relasjon». (Røkenes, 2002, s 25)

Dette kan illustreres slik:

Figur 4: Relasjonspyramiden, gjengitt etter Røkenes (2002).

Å tilrettelegge for at enslige mindreårige flyktninger kan utvikle trygghet, tilhørighet og opplevelser av mestring kan forebygge psykososiale lidelser gjennom tilrettelagt skoletilbud, språkopplæring og aktiviteter (Eide og Broch, 2010). Funn fra studien viser at de ansatte følger opp ungdommenes fritidsaktiviteter, de går turer om kveldene og tilbyr andre aktiviteter etter årstiden. De er opptatt av at ungdommene opplever trygghet i hjemmet, at de har noen å komme til både når de bor i bofellesskapet og når de har flyttet ut. Stabilitet og rammer rundt ungdommene har stort fokus fra de ansatte, med tanke på å trygge ungdommene. Myrvoll og Lundsgaard (2012) bekrefter at forebygging av psykososiale utfordringen kan styrke enslige mindreårige flyktningers psykiske motstandskraft, selv ved risiko, og med det fremme resiliensfaktorer. Dette kan styrke ungdommene til å håndtere deres tidligere risikoerfaringer og deres motstandskraft til å møte nye utfordringer i livet. Resiliensfaktorer som er særlig viktig å styrke med tanke på psykisk helse er tillit, mestring og mening (med livet), (Myrvoll og Lundesgaard, 2012).

Borge (2003) vektlegger viktigheten av støttende sosialt nettverk. Spesielt mye betyr aksept av jevnaldrende, men også gode venner er en av faktorene som fremmer resiliens. Funn fra studien viser at ansatte legger til rette for at ungdommene skal utvikle og styrke sitt nettverk. De forteller om tiltak der de har en «fadderordning». De finner en ungdom, ofte fra samme etniske bakgrunn, som har bra nettverk, som kan være til hjelp for den ungdommen som sliter med å skaffe seg venner og utvide nettverket sitt. Berg (2012) benytter Robert Putnam sitt begrep «bridging» om det å danne broer som knytter de sammen med jevnaldrende, for

eksempel klassevenner. Han mener at ved å danne vennskap innad i en gruppe med mennesker fra samme etniske bakgrunn, kan dette danne grunnlag for inkludering og integrering i samfunnet for øvrig. Dette fordi vennskapene innad i gruppen kan gi trygghet og gjøre det enklere å etablere kontakt med mennesker utenfor den vanlige omgangskretsen (Berg, 2012).

Funn fra masterstudien viser at ansatte er opptatt av å legge til rette for at den enkelte ungdom skal kunne utøve sin religiøse tro. Om det er blomster eller en lammelever, strekker de seg langt for å ordne dette. De feirer alle religiøse høytidene som til enhver tid er representert, i bofellesskapet. Werners (2000) undersøkelser viser at religiøs tro kan ha positiv innvirkning på resiliensprosesser. Raghallaigh og Gilligan viser i sin studie til noe de benevner som mestringsstrategier. I studie tar de for seg enslige mindreårige og hvordan de klarer seg. De fant at religiøs tro var en svært viktig del i livet deres for å klare seg (Raghallaigh og Gilligan, 2009).

5.4 Kjærlighet

Thrana (2015) beskriver hvordan kjærlighet kommer frem i feltarbeidet. Kjærligheten viste seg gjennom for eksempel å få en klem eller å gjøre aktiviteter sammen. Gjennom dette opplevde ungdommene at de ansatte var glade i dem og likte dem. De ansatte uttrykte kjærlighet gjennom å bekrefte ungdommenes følelser og ved at de ansatte viste sine følelser. I min studie kommer det frem at de ansatte viser kjærlighet gjennom å gi ungdommen en kopp te eller en klem når livet er utfordrende. De tilbyr aktiviteter som hjelper ungdommens å fokusere på noe annet. De vise sine følelser ved å invitere ungdommer til aktiviteter også etter at de har flyttet ut av bofellesskapet. Den ansatte som hadde tett kontakt med ungdommen, ringer den ungdommen ved høytider.

Alle informantene legger vekt på å bygge relasjon og mener at relasjon er viktig verktøy for å komme i posisjon til å arbeide med den enkelte ungdom. Relasjon blir av en ansatt sett på som et produkt av trygghet. De er opptatt av at ungdommene skal føle seg trygg på å komme til de ansatte uansett sinnsstemning. Dette er i tråd med Thrana (2015) vektlegger i sin studie av kjærlighet. Hvor ungdommene opplevde bekreftelse fra de ansatte på sine følelser, som kjærlighet. Uansett om det var glede, tristhet eller medfølelser i situasjonen (Thrana, 2015). En annen av informantene i min studie peker på at relasjon henger tett sammen med profesjonell kjærlighet. Albæk (2016) mener at god profesjonell kjærlighet ikke må inneholde for mye kjærlighet men skal allikevel være menneskekjærlig. Med dette mener han at

profesjonell kjærlighet peker på behovet for god balanse. Balansen må holdes mellom for mye og for lite av ekspertise og kjærlighet (Albæk, 2016).

Thrana (2015) henviser til Bowlbys beskrivelse av emosjonell bekreftelse i sin forståelse av kjærlighet i relasjon. Hvor det beskrives at ungdommene blir bekreftet av de ansatte på deres følelser uavhengig av hva følelsene handlet om. De opplevde å bli tatt på alvor både følelsesmessig og i sin livssituasjon. Dette fordi de ansatte viste engasjement og innlevelse i ungdommenes situasjon. Noe som beskriver en side av kjærlighet som har mange likheter med Honneth (2008) beskrivelse av familiekjærlighet. Forskjellen ligger i at kjærlighetene ikke er knyttet til personer som er i familie med hverandre, men beskrives som kortvarige relasjoner med ansatte i barnevernet (Thrana, 2015). I min studie kommer det frem at de ansatte besøker ungdommene når de har flyttet ut, samt at de inviteres tilbake til bofellesskapet på middager og andre aktiviteter. De ansatte vet at mange av ungdommene sliter på flere plan, når de flytter for seg selv. Derfor er de ansatte tilgjengelige for ungdommene selv når de har flyttet fra bofellesskapet. Ungdommene blir da møtt på sine følelser av engasjerte ansatte som tar dem på alvor. Den relasjon de ansatte har ligger tett opp til Honneths (2008) beskrivelse av familiekjærlighet.

Skatvedt (2001) viser til at kommunikasjon i de kjærlighetsbærende situasjonene er vanskelige å beskrive i en skriftlig, vitenskapelig form. Videre at det er utfordrende å analysere hva som fører til at samhandlingen blir kjærlighetsbærende. Hun beskriver i sine funn at beboerne oppfatter tegnene via sansene hud, hørsel, syn og følelser og at det er utfordrende å uttrykke sanselige opplevelser med ord (Skatvedt, 2001). De ansatte i min studie formidler små glimt av kjærlighetsbærende situasjoner. Når livet byr på utfordringer kan ansatte tilby aktiviteter som ungdommen finner glede i. Kjøre en tur eller spise en is, hvis det passer ungdommen. En av de ansatte uttrykker det slik «vi skryter jo voldsomt av dem». Jeg oppfatter alle disse utsagnene som kjærlighetsbærende situasjoner. Dette gir meg assosiasjoner til Fugellis (2015) vakre utsagn: «Ikke vær et ettall på jorda, bry deg om flokken din» (s. forsiden). Dette er det de ansatte gjør, de tar vare på de enslige mindreårige flyktningene som sin egen flokk.

Under intervjuene opplevde jeg at samtlige av de ansatte utstråler kjærlighet til ungdommene. Opplevelsene dreide seg om atmosfæren i bofellesskapet og i kontorene. Måten de ansatte omtaler ungdommene på. Hvordan de formidler hvor langt de «strekker seg» for ungdommene, men også at de har krav og forventninger til ungdommene. Regler og rammer blir håndhevet, men også det fordi de bryr seg om ungdommene, og ønsker dem kun det beste.

6 VIDERE FORSKNING OG KONKLUSJON

I min studie har jeg med utgangspunkt i studiens problemstilling presentert og diskutert hva de ansatte fokuserer på i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. Studiens fokus er hva de ansatte vektlegger i arbeider for å styrke enslige mindreårige flyktnings resiliensprosess. Samlet sett viser data at det resiliens styrkende arbeidet de ansatte utfører er preget av en individuell og helhetlig omsorg for de enslige mindreårige flyktingene.

6.1 Tanker om videre forskning

Jeg støtter meg til Raghallaigh og Gilligan (2009) som mener at denne gruppen unge ikke bør oversees. De mener at det er behov for større oppmerksomhet rettet mot ungdommenes resiliens og tilpasningsdyktighet. Videre mener de at ressursfokuset bør utnyttes til det fulle ikke bare i praksis men også i forskning. Dette vil anerkjenne flere ressurser og kapasiteter hos de enslige mindreårige. Dette kan være med på å oppmuntre og fremme en profesjonell praksis som respekterer disse egenskapene og som forplikter seg til å styrke disse ungdommene (Raghallaigh M.N., og Gilligan R. 2009).

Å studere enslige mindreårige flyktninger etter at de har bodd for eksempel 10 år i Norge, i et resiliensperspektiv. Kan være nyttig med tanke på hva som har fungert godt og hva en bør endre eller videreutvikle i omsorgen for enslige mindreårige flyktninger.

Det er viktig å forske videre også med tanke på endringene i feltet. Det er nå foreslått at kommunenes refusjonsordninger ikke er basert på krav om vedtak i Barneverntjenesten. En utfordring jeg ser i feltet er at det ikke føres tilsyn med bofellesskapene, som svært mange kommuner bosetter enslige mindreårige flyktninger i. Dette er fordi bofellesskapene ikke «kvalifiserer» som institusjon, men sees på som et hjem. Det er sjelden etnisk norske mindreårige barn plasseres i denne type hjem. De plasseres i institusjoner hvor det føres tilsyn. Annenrangs barn er en betegnelse noen fagfolk benytter om enslige mindreårige flyktninger. Dette er et tema som bør belyses og forskes på, mener jeg.

6.2 Konklusjon

Enslige mindreårige flyktninger skal bli selvstendige mennesker med et godt liv i Norge. I arbeidet til selvstendigjøring er resiliens og resiliensprosessen viktige bidrag.

I min studie fremkommer det at de ansatte bidrar til ungdommenes resiliensprosess på mange ulike plan. Dette henger sammen med den enkelte ungdoms behov og ønsker, men hovedtrekkene i arbeidet er allikevel de samme. Jeg har gjort rede for de temaene som

flertallet av informantene i studien vektla i arbeidet for å fremme resiliens hos ungdommene. De ansatte legger vekt på å gi de enslige mindreårige flyktningene en helhetlig omsorg. Omsorgen inneholder elementer av relasjonsbygging, trygghet, mestringsfokus, integrering og mye praktisk hjelp. De ansatte gir ungdommene kunnskaper de trenger for å klare seg i det norske samfunnet. Videre er de ansatte opptatt av at de enslige mindreårige skal gå på skole og få en utdanning. De støtter, veileder og gir råd i alt hva livet bringer av store og små utfordringer. Alle informantene er opptatt av å fremme ungdommenes ressurser og har fokus på mestring. Dette samtidig som de anerkjenner og tar på alvor de utfordringene ungdommene opplever i hverdagen, noe som kan fremme resiliens hos den enkelte ungdom. Som tidligere skrevet er resiliens avhengig av flere elementer, ikke bare egenskapene hos den enkelte, men også personens miljø og familie eller andre omsorgspersoner.

Studiens funn diskuteres opp mot aktuell teori i forhold til ansattes resiliens styrkende arbeid med denne gruppen ungdommer. Videre er teori om resiliens og om enslige mindreårige flyktninger diskutert opp mot funnene i min studie. Antonovskys scense of corehens representerer en del av arbeidet for å styrke den enkelte ungdoms resiliensprosess ved å legge til rette for opplevelse av sammenheng. De ansatte benytter dette ved å være tilstede for ungdommene og skape forutsigbarhet og å planlegge hverdagen sammen med ungdommene. De ansatte er opptatt av å gi ungdommene kulturkunnskaper om Norge og det Norske samfunn. Videre tilrettelegger det for at ungdommene skal integreres i samfunnet. Dette for at ungdommene skal bli selvstendige og klare seg på egenhånd i Norge.

Informantene i min studie er, uten unntak, svært engasjerte i denne gruppen ungdommer. De har evner og kunnskaper til å arbeide resiliensfokuseret, noe som er viktig med tanke på at dette er barn og unge som har vært utsatt for påkjenninger og alvorlig risiko. Videre at de er uten nettverk å støtte seg til. I min studie fremkommer det at de ansattes arbeid har mange likhetstrekk med hva foreldre gir sine barn og unge. Dette arbeidet kan styrke ungdommenes psykiske helse og gi dem motstandsdyktighet til å tåle motgang i livet. Dette er sentrale argumenter for å benytte resiliensstyrkende arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Summen av arbeidet de ansatte utfører med ungdommene mener jeg kan samles og betegnes som kjærlig og omsorgsfull relasjon. I dette samler jeg alle elementene av arbeidet de ansatte utfører sammen med ungdommene. Et arbeid utført med kjærlighet til hver enkelt ungdom, tilpasset hver og en av dem. Førde (2014) viser til at det er en økende interesse for betydningen av omsorg og kjærlighet for å utvikle god helse, velvære og resiliens hos barn (Førde, 2014).

7 REFERANSER

Albæk, M. (2016) hentet fra RVTS.no den 16.12.2016.

http://sor.rvts.no/no/refleksjon/spalteplassen/mogens_med_mening/mogens_arkiv/Profesjonell+kj%C3%A6rlighet.9UFRzl27.ips#.WFW5q4WcE2w

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. San Francisco, Jossey-Bass Publishers.

Barnevernpanelet (2011). *Barnevernpanelets rapport*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Barne- og familiedepartementet FNs konvensjon om barnets rettigheter (2003).

Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger: En håndbok for kommunene*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Hentet fra:

<https://www.bufdir.no/nn/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001203>

Barne-, ungdoms- og familieetaten (2009). Barn på flukt som kommer alene til Norge- Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger under 15 år. Lastet ned 03.12.2016 fra: <http://www.ks.no/globalassets/regionene/ks-btv/vestfold/fredagsmoter/160219/bufetat.pdf>

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2016). 05.09.2016. Hentet fra:

https://www.bufdir.no/Barnevern/enslige_asylsokere_flyktninger/fakta_og_status/hvem_er_barna/

Bengtson, M. og Ruud, A. K. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I: K. Eide (red.) Barn på flukt: *Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 183-198). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Berg, B. (2005). *En stein i elva. Evaluering av et kvalifiseringsprosjekt for ungdom med minoritetsbakgrunn*. Trondheim: SINTEF.

Berg, B. (2012). Fra et liv på vent til bosetting i kommunene. I: K. Eide (red.) *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s.199-218) Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Borge, A. I. H. (2009). *Resiliens: Risiko og sunn utvikling*. Oslo. Gyldendal Norske Forlag.

Borge, A.I.H. (2008). *Resiliens i praksis: Teori og empiri i et nors perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Bræin, M. K. og Christie, H. J. (2012). *Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere*. I: K. Eide (red.) *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 271-291). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Christie, H. J., Døhlle, E. og Eide, K. (2011). *Hvordan styrke omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: ICDP som metodisk tilnærming*. I: *Barn i Norge 2011 – vold og traumer*. Oslo: Ansatte for barn.

Christoffersen, M. (2007). *Hvis du snakker om det, forsvinner smerten*. Avhandling levert til masterprogrammet i psykologi, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Conner, K. og Davidson, J. (2003). *Development of a new resilience scale (CD-RISC). Depression and Anxiety*. 18, 76-82.

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eide, K. (2005). *Tvetydige barn*. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.

Eide, K. (2012). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Eriksson, H. G. (2003). Omsorg og sosialt arbeid. I: M. Zahl (red.). *Sosialt arbeid. Refleksjon og handling* (s. 99-115). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Eurostat, the statistical office of the European Union. (2016)
(<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7244677/3-02052016-AP-EN.pdf/>) Lastet ned 5. nov. 2016.

Eide, K., Broch, T. (2010) *Enslige mindreårige flyktninger: Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Helseregion ØST og SØR. Hentet fra: [http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/\\$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf)

Fazel, M. og Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Arch Dis Child* ,87,366–370.

Flyktningehjelpen (2016). Flyktningeregnskapet 2016.

Hentet fra: https://www.flyktninghjelpen.no/globalassets/pdf/flyreg/nrc-flyreg-screen_final.pdf

Friborg, O. (2010). *Resiliens*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Fugelli, P. (2015). *Sitater av Per Fugelli*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fugelli, P. (2014). Forord. I: S. Førde. *Tapt barndom, eller...?: Barns navigering fra krenkelse og traumer mot psykisk styrke*. (s. 9-15). Bergen: Fagbokforlaget.

Førde, S. (2014). *Tapt barndom, eller...?: Barns navigering fra krenkelse og traumer mot psykisk styrke*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Garvik, M., Paulsen, V. og Berg, B. (2016). *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Gjelsvik, B. (2008). Forebygging og resiliens. I: A. I. H. Borge (red.) *Resiliens i praksis: Teori og empiri i et norsk perspektiv* (s. 27-38). Oslo: Gyldendal Akademiske.

Hessle, M. (2009). Ensamkommande men inte ensamma: Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktningebarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige. Stockholms universitet, Stockholm.

Honneth, A. (2008). *Kampen om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Oslo: Pax Forlag AS

Kohli, R. K. S. (2006). The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child and family Social Work*, 11, 1-10.

Kohli, R. K. s. (2007). *Social work with Unaccompanied Asylum -Seeking Children*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.

Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Lindboe, K. (2011). *Barnevernloven*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.

Lidèn, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A.C.E. og Wærdahl, R. (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lindseth, A. og Norberg, A. (2004): A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience. *Scandinavian journal of Caring Science*, 18, 145-153.

Malterud, K. (2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring. 3 utg.* Oslo: Universitetsforlaget AS.

Myrvoll, K. O. og Lundesgaard A. (2012). Historien om Safar: Om Narrativ Gruppeintervensjon. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 241-270). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Neumayer, S. M., Skreslett, A., Borchgrevink, M. C. og Gravråkmo, S. m.fl. (2006). *Psykososialt arbeid med flyktningebarn – Introduksjon og fagveileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Nilssen V. (2014). *Analyse i kvalitative studier: Den skrivende forsker*. Oslo: Universitetsforlaget.

Obradović, J. (2012). How can the study of physiological reactivity contribute to our understanding of adversity and resilience processes in development? *Development and Psychopathology*, 24,371-387.

Oppedal, B., Jensen, L. og Seglem, K. B. (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Oppedal, B., Seglem, K. B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og Selvstendig: Enslige mindreårige flyktnings stemmer i tall og tale*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstituttet.

Oppedal, B., Jensen, L., Seglem, K. B. og Haukeland, Y. (2011). *Etter bosetting: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstituttet.

Pastoor, L. D. W. (2012). Skolen - et sted å lære og et sted å være. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 219 – 240). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Qureshi, N. A. (2009). Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse. I: K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa, H. Vike (red.). *Over Profesjonelle Barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge* (206-228). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Raghallaigh, M. N. og Gilligan, R. (2009). *Activ survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion*. Child and Family Social Work 2010, 15, pp 226-237.

Rutter, M. (1987). *Psychosocial resilience and protective mechanisms*. American Journal of Orthopsychiatric, 57, 316-331.

Rutter, M. (1990) *Psychosocial resilience and protective mechanisms*. I: R, J., Masten, A:S., Cicchetti, D., Neuchterlein, K:H: og Weintraub, S (red). *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (s. 181-215). Cambridge: Cambridge University Press.

Røkenes, O. H. (2002). Relasjonskompetanse og kommunikasjon. I: O.H. Røkenes og P-H. Hanssen. *Bære eller bryte: kommunikasjon og relasjon med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Sjumilssteget (2016). Lastet ned 26.11.16 fra: <http://www.sjumilssteget.no/index.php/steg2-god-omsorg/110-omsorg-for-barn>

Skatvedt, A. (2001). *Fortellinger om kjærlighet: Om kommunikasjon mellom ansatte og klienter på en institusjon for stoffmisbrukere*. (Hovedfagsoppgave). Oslo, Universitetet i Oslo.

Stange, E. G. (2012). Den rettslige reguleringen av omsorgssituasjonen. I: K. Eide (red.). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 41-45). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

St.meld. nr. 17 (2000-2001). *Asyl- og flyktningepolitikken i Noreg*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no>

St.melding nr. 25 (1996-97) *Åpenhet og helhet. Om psykiske lidelser og tjenestetilbudene*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no>

Skrove, M., Romundstad, P. og Indredavik, M.S. (2013). resilience, lifestyle and symptoms of anxiety and depression in adolescence: the Young-HUNT study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48, 407-416.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Tjora, A. (2011) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademiske

Thornquist, E. (2010). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori: for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Thrana, H. M. (2015). *Kjærlighet og sosialt arbeid: En studie av kjærlighetens betydning i barnevernets praksis*. (Doktoravhandling). Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.

Torgersen, S. og Waaktaar, T. (2008). Resiliens som personlighetsegenskap. I: A.I.H. Borge (red.). *Resiliens i praksis. Teori og empiri i et nors perspektiv* (s. 52-74). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

UNICEF. (2016). *Hvordan møter vi barn som flykter alene?*

Hentet 05.11.2016, fra: <https://www.unicef.no/nyheter/15925/rekordmange-barn-alene-pa-flukt-hvordan-moter-vi-dem>

Waaktaar, T. og Christie, H.J. (2008). *Styrk sterke sider: Håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Pensumtjenesten A/S.

Werner, E.E. (2000). Protective Factors and Individual Resilience. I: J. P. Shonkoff og S. J. Meisels. *Handbook of Early Childhood Intervention, Second Edition* (s. 115-132). Cambridge: Cambridge University Press.

Werner, E.E. (2005). What we can learn about resilience from large-scale longitudinal studies? I: S. Goldstein and RB Brooks (red.), *Handbook of resilience in children* (91-105). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Wanghild, G.M. og Young, H.M (1993). *Development and Psychometric Evaluation of the Resilience Scale*. *Journal of Nursing Measurement*, 1 (2), 165-178.

Øia, Tormod: *Innvandrerungdom: Kultur, identitet og marginalisering*, NOVA rapport, Oslo 2003.

Aadland, E. (2011) "Og eg ser på deg-": *vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjon*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.

Vedlegg 1

Informasjonsbrev til kommunene med spørsmål om rekruttering av aktuelle informanter til forskningsprosjekt/mastergrad:

«Hvilke faktorer styrker resiliensprosessen hos enslige mindreårig flyktninger?»

Informasjon om studien.

Mitt navn er Anja Kristel Borgund og jeg er student ved Høgskolen i Buskerud. Jeg studerer til master i klinisk helsearbeid, studieretning psykisk helsearbeid. Jeg er utdannet vernepleier med videreutdanning i psykisk helsearbeid og er ansatt som miljøterapeut i Asker kommune, ved Bofellesskapenes Ettervern for EMF. I forbindelse med min masteroppgave ønsker jeg å få mer kunnskap om hvordan enslige mindreårige flyktninger oppnår resiliens. Jeg ønsker derfor å gjennomføre intervjuer med ansatte som jobber direkte med enslige mindreårige flyktninger.

Bakgrunn og hensikt med studien.

Dette er en forespørsel om rekruttering av informanter til deltakelse i dybdeintervju, for innsamling av datamateriale til en mastergradsstudie. Hensikten med studien er å utvikle kunnskap om hvilke faktorer som styrker resiliensprosesser hos enslige mindreårige flyktninger (EMF). Jeg ønsker å intervju ansatte om deres erfaringer i arbeidet med EMF, med fokus på ungdommene og deres hverdagsliv på de ulike arenaer de deltar på.

Veileder for prosjektet er førstelektor/ psykiatrisk sykepleier Ellen Andvig, Høgskolen i Buskerud.

Hva innebærer studien?

Deltakelse i studien betyr at informanten intervjues av student Anja Kristel Borgund. Intervjuet tar vanligvis en time, ved behov kan vi bruke lenger tid. Intervjuene gjennomføres der det passer best for den som skal intervjues. For å få med meg så mye som mulig av det informanten forteller, vil jeg bruke lydbånd til å ta opp intervjuet og ta noen notater.

Intervjuene vil gjennomføres i perioden november-desember 2014.

Hvem kan delta i studien?

De som inkluderes i studien er ansatte som har erfaring fra/med arbeid direkte med EMF.

Hva skjer med informasjon om informanten?

Alle personidentifiserende data vil bli behandlet konfidensielt og på forsvarlig måte i henhold til Personopplysningsloven og etter retningslinjer gitt av Datatilsynet. Dette betyr at studenten har taushetsplikt ovenfor alle personopplysninger som samles inn. Datamaterialet vil bli anonymisert. Forskningsresultatene vil presenteres i form av masteroppgave og en artikkel publisert i ett fagtidsskrift.

Deltakelse i studien.

Det er frivillig å delta i studien. Informanten kan når som helst trekke seg fra deltakelse i studien, uten å begrunne hvorfor han/hun trekker sitt samtykke til deltakelse.

Personvern.

Data som innhentes skal brukes som beskrevet i hensikt med studien. Alle opplysninger vil bli gjort ugjenkjennelig slik at det ikke er mulig å finne tilbake til de som deltar i studien. Navn og fødselsdato oppbevares nedlåst og adskilt fra de innhentede data/ lydopptak. Innsamlede data og lydopptak oppbevares også nedlåst. Data vil overføres og bearbeides på PC som ikke er tilkoblet nettverk. Pc 'en oppbevares nedlåst. Lydopptak overføres til minnepenn og slettes fra båndopptaker.

Det er kun studenten og veileder som har tilgang til datamaterialet og navn, og derav kun studenten som kan finne tilbake til informanten. Ved publisering av masteroppgave og artikkel vil det ikke være mulig å identifisere deltagerne i studien.

Retten til innsyn og sletting av opplysninger.

Ved deltagelse i studien har informanten rett til innsyn i de data som er registrert om seg selv. Informanten har rett til å få endret eventuelle feil i de data som er registrert. Om informanten velger å trekke seg fra studien har han/hun rett til å kreve at innsamlede data slettes. Om dataene er bearbeidet og inngått i analysen i studien eller benyttet i en artikkel, kan ikke data slettes.

Innsamlede data vil slettes etter at masteroppgave og artikkel er ferdig, senest i desember 2016.

Tilbakemelding ved studiens slutt.

Deltagerne i studien har krav på å få informasjon om studiens utfall.

Dersom dere har informanter som fyller kravene i inkluderingskriterie (jfr. Punkt hvem kan delta i studien), som ønsker å delta i studien, signerer vedkommende på samtykkeerklæringen etter at han/hun har mottatt informasjon om studien (følger vedlagt). Signert samtykkeerklæring legges i medfølgende konvolutt. Om den forespurte ikke ønsker å delta i studien, legger vedkommende samtykkeerklæringen, usignert, i konvolutten. Student Anja Kristel Borgund vil gjøre avtale om å hente konvoluttene.

Med Vennlig Hilsen

Ellen Andvig

Prosjektansvarlig

Anja Kristel Borgund

Mastergradsstudent/Vernepleier

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg bekrefter med dette at jeg vil delta i studien

Signert av informant, deltaker i studien, dato

Jeg bekrefter med dette å ha gitt informanten informasjon om studien og at det er frivillig å delta

---

Signert av, dato

Vedlegg 2

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt

Informasjon om studien

Mitt navn er Anja Kristel Borgund. Jeg er student på Høgskolen i Buskerud og Vestfold ved masterutdanning i klinisk helsearbeid, studieretning psykisk helsearbeid. Jeg er utdannet vernepleier med videreutdanning i psykisk helsearbeid. Jeg er ansatt som miljøterapeut i Asker kommune, ved Bofellesskapenes Ettervern. I forbindelse med min masteroppgave ønsker jeg å utforske hvordan ansatte arbeider med enslige mindreårige flyktninger for at de skal klare seg i hverdagen etter bosetting i kommunen. Jeg ønsker også å rette fokus på hva de ansatte mener kjennetegner enslige mindreårige flyktninger som har en god utvikling.

Bakgrunn og hensikt med studien

Hensikten med studien er å få mer kunnskap om hvordan ansatte arbeider med enslige mindreårige flyktninger for at de skal klare seg i hverdagen og hvilke faktorer de vektlegger for å fremme en slik utvikling. Dessuten vil studien utvikle kunnskap om ansattes oppfatning av hva som kjennetegner enslige mindreårige flyktninger som har en god utvikling.

Gjennom intervju med ansatte ønsker jeg å utforske hva som styrker enslige mindreårige flyktningers utvikling på veien til å bli selvstendige voksne. Jeg ønsker å høre om de ansattes erfaringer i arbeide med ungdommene på ulike arenaer som skole, arbeid, fritid, samvær med venner og i hjemmet.

Ansatte som intervjues må ha erfaring fra arbeid med ungdom som har ankommet Norge som enslige mindreårige flyktninger.

Hva innebærer det å delta i studien?

Deltakelse i studien betyr at du intervjues av student Anja Kristel Borgund. Intervjuet tar vanligvis en time, ved behov kan vi bruke lenger tid. Intervjuet gjennomføres der det passer best for deg. For å få med meg så mye som mulig fra intervjuet, ønsker jeg å bruke lydbånd og ta noen notater.

Min veileder på masteroppgaven er førstelektor/ psykiatrisk sykepleier Ellen Andvig, Høgskolen i Buskerud og Vestfold.

Hva skjer med informasjon du gir?

Datamaterialet vil anonymiseres slik at det ikke kan føres tilbake til de som er informanter i studien. Det er kun studenten og veilederen som har tilgang til innsamlede data. Studenten og veilederen har taushetsplikt og kan ikke bringe videre noe av det som kommer fram i intervjuet.

Resultatene fra studien vil presenteres i form av en masteroppgave og en artikkel publisert i et fagtidsskrift.

Deltakelse i studien

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst trekke deg fra studien, uten å oppgi noen grunn. Alle som deltar, skriver under samtykkeerklæring. Samtykke betyr at du ønsker å delta i studien og at du har fått tilstrekkelig informasjon til å forstå hva det innebærer å delta.

Om du ønsker å delta i studien, kan du skrive under på samtykkeerklæringen som ligger vedlagt.

Ønsker du mer informasjon om studien, kan du kontakte student Anja Kristel Borgund på tlf: 413 78 023 eller på epost: anja.borgund@lifi.no

Personvern

Alle opplysninger vil bli gjort ugjenkjenkelig slik at det ikke er mulig å finne tilbake til informantene. Opplysninger om deg vil bli nedlåst og adskilt fra de innhentede data/ lydopptak. Innsamlede data oppbevares også nedlåst. Data vil overføres til PC som ikke er tilkoblet nettverk og som oppbevares nedlåst. Lydopptak overføres til minnepenn og slettes fra båndopptaker. Det er kun studenten som har tilgang til de innhentede data.

Ved publisering av masteroppgave og artikkel vil det heller ikke være mulig å finne tilbake til deg.

Retten til innsyn og sletting av data

Ved deltagelse i studien har du rett til å lese opplysninger som er registrert etter intervjuet med deg. Du kan også endre eventuelle feil. Om du velger å trekke deg fra studien har du rett til at innsamlede data blir slettet. Om dataene allerede er benyttet i studien/ artikkel, kan ikke data slettes.

Innsamlede data vil slettes etter at masteroppgave og artikkel er ferdig, senest i desember 2016.

Tilbakemelding ved studiens slutt

Som deltager i studien kan du få informasjon om studiens resultater.

Dersom du ønsker å delta i studien, kan du sende meg en mail, sms eller ringe meg. Jeg kommer til å ha kontakt med din leder som rekrutterer informanter for meg. Din leder kan også kontakte meg med tilbakemelding om hvem som ønsker å delta i studien. Jeg tar kontakt med deg for å avtale tidspunkt for intervju.

Du kan også sende en sms til meg på mobilnr: 413 78 023,

eller mail på: anja.borgund@lifi.no

Da kan vi avtale sted og tidspunkt for intervju.

Dette er ikke bindende for deg.

Studien er registrert og godkjent av NSD.

Med Vennlig Hilsen

Anja Kristel Borgund

Mastergradsstudent/Vernepleier

Ellen Andvig

Prosjektansvarlig

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg bekrefter å ha mottatt skriftlig informasjon om studien og er villig til å delta i studien.

Jeg bekrefter med dette at jeg vil delta i studien:

Signert av informant, deltaker i studien, dato

Mobilnummer:

(kontaktinfo)

Jeg bekrefter med dette å ha gitt informanten informasjon om studien, og om at det er frivillig å delta:

Signert av, tittel, dato

Ellen Andvig
Fakultet for helsevitenskap
Høgskolen i Buskerud
Postboks 7053
3007 DRAMMEN

Vår dato: 03.10.2012

Vår ref:31656 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 28.09.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

31656	<i>Hvilke faktorer styrker bedringsprosessen hos enslige mindreårige flyktninger med psykiske helseproblemer</i>
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Buskerud, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Ellen Andvig
Student	Anja Kristel Borgund

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.01.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Venlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anja Kristel Borgund, Brinken 30, 3400 LIER

Ifølge prosjektmeldingen skal det innhentes muntlig og skriftlig samtykke basert på muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår. Ombudet legger til grunn at dem som ønsker å delta, sender samtykkeerklæring direkte til prosjektleder/tar direkte kontakt med prosjektleder, jf. telefonsamtale med prosjektleder av 02.10.2012.

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Høgskolen i Buskerud sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 01.01.2015 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. kommune, yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

Vedlegg 4

Fra: Kjersti Haugstvedt [kjersti.haugstvedt@nsd.no]

Sendt: 10. januar 2017 10:21

Til: Anja Kristel Borgund

Kopi: Ellen.Andvig@hbv.no

Emne: Prosjektnr: 31656. Hvilke faktorer styrker bedringsprosessen hos enslige mindreårige flyktninger med psykiske helseproblemer

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Personvernombudet har registrert sluttdato til 16.01.17. Vi beklager at statusbrev ble sendt deg før endringen ble oppdatert. Du kan se bort i fra brevet fra oss datert den 02.01.17. Ny statushenvendelse sendes deg i februar.

--

Kjersti Haugstvedt

Seksjonsleder | Head of Section

Seksjon for personverntjenester | Data Protection Services

T: (+47) 55 58 29 53

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS | NSD – Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29, NO-5007 Bergen

T: (+47) 55 58 21 17

postmottak@nsd.no www.nsd.no

Vedlegg 5

Intervjuguide

Enslige mindreårige flyktninger og resiliens fremmende arbeid»

NSD oppfordrer meg som intervjuer å minne om taushetsplikten.

Hvor lenge har du jobbet med EMf?

Hvor mange ungdommer har dere ansvar for?

Hvordan trives du med ungdommene?

Jeg har utarbeidet noen spørsmål, men ønsker at intervjuet foregår som en samtale, med tid til spørsmål innimellom.

Hva tenker du er viktig for at ungdommene, uten foreldre/omsorgspersoner, skal bli selvstendige mennesker i ett nytt hjemland? Hva er det som skal til for at de skal klare seg?

Hva innebærer det å klare seg? Hvor legges listen for «å klare» seg? Hva skal livet inneholde da?

Hvordan arbeider du selv for å stimulere den gruppen unge til å klare seg / bli selvstendige / etablere et eget liv?? Fortell gjerne med konkrete eksempler.

Hva mener du er grunnleggende kunnskaper/ erfaringer ungdommene må ha for å klare seg?

Hva er ungdommene gode på, mener du?

Hvilke ressurser har ungdommene? Ressursfokuserende arbeid.

Kan du fortelle (med egne ord om) hva du mener er viktige forhold som må ligge til rette for at enslige mindreårige flyktninger skal klare seg / etablere et eget liv (liv for seg selv?)

Hvilke faktorer ved ditt arbeid med denne gruppen unge opplever du er spesielt fremmende for at de skal klare seg, ifht for eksempel bolig, skole, jobb, sosiale ferdigheter, nettverk, familie, venner, hjemland osv (se liste under)

Hvilke faktorer ved ditt arbeid med denne gruppen opplever du er hemmende for at de skal klare seg? Fortell gjerne med konkrete eksempler.

Har du tanker om hvilke livshistorie/oppfattelse av livshistorie ungdommen kan ha? Helhetlig forståelse/syn på livet sitt, skape en livshistorie de kan leve med. Sens of coherence.

En viktig beskyttelses faktor er å ha minst en betydningsfull voksen som har brydd seg reelt om ungdommen. Noe disse ungdommene ofte mangler, når de kommer hit. Hvordan arbeider du for å legge til rette for det?

Hva vektlegger du i arbeidet med å hjelpe ungdommer til opplevd mestring? Til å utvikle mestringsstrategier?

Hvilke tilbakemeldinger gir ungdommene deg på hva som er viktig for dem for å klare seg?

Fremtidshåp? Uttrykkes det håp? Hva er det som kan gi de fremtidshåp? Er det noe håp/mål/ønsker for livet og fremtiden som mange av ungdommene uttrykker?

Hva spør ungdommene ofte om hjelp til?

Rusvillighet er en kjent risikofaktor, har du noen gode arbeidsverktøy for å forebygge rusproblematikk?

Har du eksempler på ungdommer som klarer seg godt og hva er det ved dem som gjør at de klarer seg, på tross av all motgangen de har erfart. Hva tenker du har vært styrkende for denne ungdommen i arbeidet som har blitt gjort?

Kultursensitivitet: opplever du at kunnskapen du har om ungdommer flest er generaliserbar på tvers av kulturell kontekst?

Har du erfaringer med gruppetiltak? Arbeide i grupper for å styrke den enkelte ungdoms motstandskraft og beskyttelsesmekanismer?

Aktuelle livsområder/arenaer kan være:

- **Bolig**
  - opplevelse av trygghet (trygg på de de bor med)
  - voksenkontakt (enkelt/vanskelig å ta kontakt)
- **Skole/jobb/dagtilbud**
  - meningsfull hverdag
  - mestring
  - fremtid /fremtidshåp
- **Sosiale ferdigheter**
  - språkbarrierer
  - sosiale bånd
- **Nettverk/familie/hjemland**
  - gruppetilhørighet
  - minst en betydningsfull voksen
  - kulturell forankring og fellesskap
- **Fritid/interesser/religion**
  - religiøs forankring i Norge
- **Helse, fysisk og psykisk**
  - søvn
  - mat/måltider
  - rutiner
  - mosjon
  - positiv aktivitet

- egenomsorg
- kunnskap om helse, fysisk og psykisk (forståelsen av symptomer på traumatisering kan gi lavere stress. Stressmestring, ta imot hjelp).
- evnen til affektregulering?

- Økonomi
- Rus

Til slutt, er det noe du har lyst å tilføye?

Noe vi ikke har snakket om+

Noe jeg bør vite/tenke på/ta med i oppgaven?

Hvordan har du opplevd dette intervjuet?

Resiliens begrepet er nært beslektet med begrepene beskyttelsesfaktorer, mestring og naturlige helingsmekanismer. Disse kan sies å bidra til resiliens. Beskyttelsesfaktorer handler om moderering av effekten fra belastninger, mens resiliens dreier seg om utvikling av menneskelig styrke og positiv mestring, og omfatter videre og mer helhetlige prosesser. Begrepet mestring er i større grad enn resiliens basert på læring. Man trenger ikke å være utsatt for risiko for å vise mestring, mens resiliens er knyttet til risiko. (psykososialt arbeid med flyktningbarn – introduksjon og fagveileder, 2006 s. 49).